حسب ایما و منشاء فضل خالق ذو المنن عجوبہ سخن

# ساقی نامہ

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین آن جانب شد

# فہرست مثنویات و دیوانات فارسی موجودہ مطبع بشرح قیمت

| | |
|---|---|
| مثنوی مخزن اسرار تصنیف مولانا نظامی رحمۃ اللہ | ۶/ |
| مثنوی تحفۃ العراقین محشی تصنیف حکیم خاقانی رحمۃ اللہ | عدد/ |
| مثنوی تحفۃ الاحرار تصنیف ملا جامی رحمۃ اللہ | ۳/ |
| مثنوی یوسف زلیخا جامی محشی قیصری مرتبہ جامی کی | ۸/ |
| شرح زلیخا مطبوعہ کلکتہ تصنیف حکیم محمد رضا جامی | عدد/ |
| یوسف زلیخا ناظم ہروی بجواب یوسف زلیخا جامی | ۱۴/ |
| یوسف زلیخا فردوسی کلان تصنیف فردوسی طوسی | ۹/ |
| یوسف زلیخا فردوسی چار مصرعہ— | ۴/ |
| ظفر نامہ مولانا ہاتفی تیمور کے فتوحات کا حال بطور سکندر نامہ کے ہے— | ۳/ |
| مثنوی سنبلستان بتتبع بوستان سعدی تصنیف منشی ہرگوپال تفتہ | ۱۴/ |
| نلدمن فارسی تصنیف فیاضی مثنویات میں ہمپایۂ زلیخائے جامی ہے— | ۴/ |
| لیلی مجنون ملا ہاتفی مشہور قصہ ہے ... بلاغت میں بے مثل ہے— | ۱/ |
| لیلی مجنون خسرو امیر خسرو کے پنج گنج سے یہ ایک کتاب ہے— | ۲/ |
| لیلی مجنون نظامی تصنیف مولانا نظامی گنجوی— | ۳/ |
| خسرو شیریں نظامی گنجوی مشہور کتاب ہے | ۵/ |
| ہفت پیکر نظامی تصنیف نظامی گنجوی [illegible] | ۴/ |

| | |
|---|---|
| سکندر نامہ بحری تصنیف نظامی گنجوی علیہ الرحمۃ | ۱۱/ |
| ایضاً— کاغذ کہنہ سفید و گلابی— | [illegible] |
| سکندر نامہ بحری تصنیف مولانا نظامی گنجوی | ۳/ |
| شرح سکندر نامہ تصنیف محمد نصیر الدین شاہ امیر سلطان عرف میانی اس شرح میں اشعار مشکلہ سکندر نامہ کو حل کیا ہے طلباء علوم کی قدردانی سے آٹھ مہینے میں مکرر طبع ہوئی— | ۸/ |
| شرح سکندر نامہ معروف بشرح محمد کلوی یہ شرح دیار پنجاب میں نہایت مستند ہے حسب فرمائش میاں چراغ دین تاجر کتب لاہور مرتبہ اول اس مطبع میں طبع ہوئی حصہ اول | ۱۲/ |
| شرح سکندر نامہ کلان— موسوم بمنتخب الشرح و مشہور بشرح علمای کلکتہ مؤلفہ جناب مولوی بدیع علی صاحب عظیم آبادی و مولوی سید حسین علی صاحب جونپوری جو بحکم صاحبان کونسل کلکتہ میں شروح کثیرہ سے مرتب ہوئی فی الحقیقت یہ شرح بے مثل ہے | عدد/ |
| مثنوی نیرنگ عشق تصنیف محمد اکرم غنیمت لاہوری— | ۳/ |
| مثنوی نشتر غم تصنیف مولوی محمد مقیم سہارنپوری | ۲/ |
| مثنوی قضا و قدر تصنیف میر علی رضا متخلص بہ تجلی— | ۵/ |
| نالۂ منظوم تصنیف منظور احمد صاحب ... صوفی پیر | ۱/ |

بعون عنایت ملک منان و بفضل خلاق زمین و زمان نسخه

# ساقی نامه

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین بجهان شتافت

بسم الله الرحمن الرحیم

ثنا ها همه ایزد پاک را ‌‌ ثریا ده طارم تاک را

که خورشید را صورت جام ازوست ‌‌ شراب شفق در خم شام ازوست

ازو لاله گشته به فرق سمی ‌‌ وزو شکر نغمه در کام نی

رگ تاک امید را نم ازو ‌‌ نکه کوب مستی سر خم ازو

سکون در رهش همعنان با شتاب ‌‌ ازو هست گر ذره گر آفتاب

پرستار او رند و زاهد همی ‌‌ طلبگار او دیر و مسجد همی

یکی در حرم پاس بست نماز ‌‌ یکی در خرابات مست نیاز

پی شب نشینان بزم طرب ‌‌ پر از نقل اختر کند خوان شب

کند مطرب بزم خم ناله را ‌‌ دهد ساغر لعل تر لاله را

ز خمخانه فیض هر بامداد ‌‌ بجام طلا آفتاب صبح داد

خمار کسی را ز کوثر شکست ‌‌ که از مهر ساقیش گردید مست

به می آورد در مجلس شاهدی ‌‌ که شد نقل آن جمع زاهدی

شقایق از آنست سرخوش مدام ‌‌ که دارد شراب هوس در به جام

درخشان رعایا و زر گر نهاد ‌ / ‌ بهر گلشن از آن صورت چهر داد

ز فیض می حکمتش ذوفنون ‌ / ‌ فلاطون دل در خم اندرون

ز سحر از نسیم نرگس مست یار ‌ / ‌ ببرد از سر خویشتن را ز خمار

ز شوق شراب شبستان راز ‌ / ‌ دهان مینو به خمیازه باز

صبوحی کنان صبح از جام مهر ‌ / ‌ سیه مست دایم شب دیو چهر

سفرت ربای غم سینه گز ‌ / ‌ سحاب داروی چهره بار رز

ز رشح خم قدرتش ماه و سال ‌ / ‌ بسد رنج پیمانه جام هلال

بطرف چمن مهر بیر عبهری ‌ / ‌ تراشیده از گهر با ساغری

بلطف از صراحی لب فغفور داد ‌ / ‌ کدو شیشه در بزم رندان نهاد

ز میکش به ضیاع و عقار ‌ / ‌ بهار است پاینده ز فصل بهار

منم ای سر آن رند بیخانمان ‌ / ‌ که آورده ام از بی نشانی نشان

چراغی به نوشم بهار آمدست ‌ / ‌ نهال نشاط بهار آمدست

کشیدم دگر خوان برگ و نوا ‌ / ‌ بدو نیک و پیر و جوان را صلا

## در تعریف بهار

بهارست ز لیس قدح برگرفت ‌ / ‌ بر و دشت چمن لاله ساغر گرفت

بهارست بی می حرام ست زیست ‌ / ‌ بر احوال زهاد باید گریست

بهارست ای باده خواران بهار ‌ / ‌ فرارست تحصیل را حفظ فرار

بهارست ای خلوتی مژده باد ‌ / ‌ چسان می نشینی جماد ای جماد

بهارست خرقه ببیع کن گرو ‌ / ‌ می کهنه دارد شگون سال نو

بهارست بلبل برآورد جوش ‌ / ‌ بجنبید مینای قلقل فروش

بهارست گو ساقیا نغمه را ‌ / ‌ که آمد لطافت بسیم

صبا و سحر شد از عنبر بجیب — جهان کهن را صبا کرد نو

عروس چمن گشت رشک بهشت — نشاط آمد از ... سرشت

و داغ چمن کرد پژمردگی — هوا را ز دل سخت افسردگی

ز عنبر نحوله ... ایام گل — دگر تا نمایان رخ ... کرد گل

دگر توبه ... شد ناشکست — که دارد درین فصل پای نشست

ز بهار ... تا گشت چشم پر آب — ز باران روان کرد سیل شراب

کشد کودک غنچه تا خواب ناز — صبا کرد جنبان بدست نیاز

شد از سبزه گلبن کواکب عیان — دگر چشم تو روشن ای باغبان

دگر ظل ... دواز تاک سر — دلت شاد و از میکشان شاد تر

به سنبل ... برافشان — که آورده از زلف سنبل نشان

بیا و ببین ارغوان را ... — ببوی گریبان ...

که خوش ... — سفارش چه حاجت ...

نگه عشرم میخانه دارد چمن — که بر کرده دامان ...

چه سیر ... هوا در ایاغ — که گلگل شکفته ست رخسار باغ

دگر وقت عطاری گلشن است — ... نافه ...

دگر نخل پر جلوه و نور پاش — شد از عود و صندل ...

ز جوش گل و لاله در طرف باغ — زمین و زمان ... جام و ایاغ

هوا گشته از ... پیمانه زار — در اندازد پیمانه ...

ز عطار ... نافه یاسمن — صبا کاروان کش ... ختن

ز کیفیت اعتدال هوا — دم روح ... صبا

جهاد آید از شوق در اهتزاز — صبا ... جان ...

ز وهم سروی و اعتدال بر جوش | غضنفر پرست از دو تو ساغر خوش

به گلبن نگر کز هوای فرح | به هر دست برداشت چندین قدح

ز لطف صبا شاخ گل در چمن | پرستار غلطیده بر یاسمن

چنان مست از شوق بر خود پرست | که بر دوش شاخ افگند جلوه دست

میان گل و لاله بربسته کمر | خرامان چنان صبا تا کمر

نشسته گل و لاله در جویبار | رسانیده از رنگ یاقوت تار

به صحن گلستان و اطراف گشت | رسد صد سلام از زبان بهشت

سراپای طوطی بمنقار ریش | که میخوابد از سبزه بر پای خویش

برای تماشای سرو چنار | ز هر برگ برگرد صد صد بهار

به گلشن زمین تازگیهای سرو | زمرد توان رفت در پای تذرو

زمین شد ز طوبی بهشت شکن | سمن از خنکی در گریبان فگن

که سبزه را ره کرد بخت سپید | که چون سایه افتاد در پای بید

هوا سینه بر سینهٔ گل نهاد | که از جیب اشکم بکشاد باد

گریبان گل که بهار چاک دار | که سوزن نیارد شکستن رفو کار

رطوبت بر ایشان گرفت بسا پیچ | که آتش بر آورده از شعله پیچ

بوصف هوا گر شود تر قلم | بفواره گر خامه گردد علم

هم از تشنه میسم خورد در زبان | کند آب در جوی مسطر روان

فلک بهر تعمیر در خراب | گل شادمانی گرفته آب

خورد در حکایات خضر بهار | قسمها به سبزی شاخسار

طرب رفت و در سایه اش برنشست | ز گرمای هوا اندوه رست

زنند خیمه در خرگه این سحاب | ز بر لطف حق حرم مستان تاب

چه آید بدنیا هوای بهشت
هوا این چنین گر بود سبزه کار
چو نقاش گیرد قلم در بنان
نماید لفظ سراب ارم
عجب نیست گر کودکی بی زبان
کند ذکر شیخ ورع الکتاب
چنان ذوق می ریخت در سینه هوش
چنان برد مطبوعیار [illegible]
بیا ساقی آن سینهٔ بینا بیار
باندازهٔ آن زیبایی قدح
فرو ریزد از آن غیرت ارغوان
که صد نوبهارش بود انگشتم
بیا ساقی ای یار خاطر شکار
زنگین چمن گشت طاؤس وهم
بده تا درین دامگاه [illegible]
بیا ساقی ای [illegible] سنگ [illegible]
شکار [illegible] طرح انگشتم
بیار انچه زو غم شود گم بیار
نگردد دلم گشت [illegible]
چو خشم [illegible] شود دل [illegible]
بعشق لب لعل [illegible]

در او [illegible] بهشت
ورع حکیم را [illegible] نقش [illegible]
نریزد ز [illegible] نقش ساغر از آن
نوشته بشیرین [illegible] قلم
بلند است [illegible] زبان
[illegible] بیا ساقی و [illegible] شراب
که [illegible] شراب
که [illegible]
[illegible] عکس [illegible] قدح
[illegible] خاطرم را چنان شگفتگان
اگر [illegible] انگشتم
که [illegible] سنگ [illegible]
برون از خون [illegible] چشم
ز گنجشک [illegible] بیار
بده [illegible] که تا [illegible]
بشوید غمم را ازین [illegible]
نجات [illegible] دست [illegible]
ناز [illegible] بده [illegible]
[illegible] باطلعت [illegible]
[illegible]

ازان باده در ساغرم ریز جم — که قلزم ز رشحش کشد اشتلم
نگردد خرابی تو از باده مست — بیاید از ده ساغر به ظرفت هست
ز من باده وسعت رباید تو آن — که ریزد ز تنگاه تو مستی درآن
بیا ای سبوی خمها در انتقام — بهمت کمست سر شده بردار جام
ز سر باده کن عیش بهرام را — باتش فراغ خود و گور را ایام را
بده مستی که گردم فریدون حشم — پریشان کنم مغز ضحاک غم
سیه مستی گردم ای ساقی تا زمین — بشکنم نفس جام سی برزمین
چو از جام شکن شود جسم جدا — نفس گشته پیدا ازده بلا
بزاد آنکه تو خود اشم عمر شریف — چه گویم خودی شناسی حریف
نگویم اما گدا سی بنام — جم وقت خویشم تو سازم جام
خراب از شده کاخ کون و فنا — چه پروا خرابات آباد و باد
زبی لطفی چرخ پروا کراست — اگر لطف ساقی نباشد بلاست
وگر که کین التفات تو بخشش — ازان جاه افزون کن عمر بخشش
غنا را شمار رحم بدا آن زکات — کنم سلخ بیرون ز باد حیات
شوم همچو چار سوس — کنم نقطه در کار ...
توان جام بر هم اجل را شکست — بپیشنگه سمان به پیمانه
نسیاره دگر موج غم اشتلم — فشد رخت عقل را انگیبه دارب جم
توان دیده را از دیدن سلخ کرد — اگر عینک آرد قدح از جهات
کسی در نظر راست پیاله داشت — که در دست آئینه جام داشت
دل از تنگ فردا شوش هوار — عیان ست انجام ز آغاز کار
شب جمعه درد... — بده پیر باده الغفور را

چو آدینه را عزتی دیگرست — اگر صناعت صیاغت آوری بهترست
که یکسر نصیب ایام تاراج کرد — که از هفته آدینه اخراج کرد
ز عهد جم ایام رندان بهاست — که سال و مه و هفته پنجشنبه است
نگویم پی باده شنبه نکوست — چه شنبه چه جمعه همه روز اوست
بیا ساقی از من مرا وا رهان — سیاهم ز تقسیم شین و بیان
ز حد رفت این اختلافات عقل — بلاوت نماندست فضل و نقل
شود زاهد را انجمن بیهده وسطی — بدانند اگر معنی لفظ سطی
گر از طاق ابروی شوخی قبله ساز — نمازی گزارد لب شیشه بی نیاز
هوس کرده ام کعبه فی سفر — چه گردد اگر گرد و مست گرد
ز طاعات دارم امید فلاح — که رهن شراب است دلق صلاح
چرا خاطرم نشگفد باغ باغ — زهی خرقه زهد شد داغ داغ
ز ما زاهد نیست یک صلی را سلام — که راند هم کشتی بدریای جام

## خطاب با زاهد

برو زاهدا از صفا بر ملاف — که از درد و خواری شود سینه صاف
چه حاصل که سوزیت حاصل نشد — جگر تا نه پاشیده‌ای دل نشد
لبت را نبوسید تبخاله — زبانت نشد شعلهٔ ناله
نه سوزی در استخوانت بریخت — لبی زهر درکام جانت بریخت
بدستت نیفتاد سر رشته — ز آه و بجوش دل آغشته
چراغ فراغ آن کسی برفروخت — که لخت جگر را بدامن بسوخت
ز راحت دل آزرده خیر دید — که زخمی ز شمشیر دستی خرید
نکاهیده یک جو از بود خویش — ز خلوت نشینی نگو سود خویش

۹

ریاخوش تر از زنده در گور کرد | جهان بر تو چون چشم مور کرد

زلبس کرده زهد از شراب نفور | عجب گر بنوشی شراب طهور

بترس از خدا بگذر از کیسهٔ خلق | مکن سبحه را دانهٔ دام دلق

ز سر برکش این خرقهٔ ازرق وشید | بفرسود جان تو در قید کید

ز عمامه بگذر که در کار نیست | بلی سر بزرگی پی دستار نیست

نه صاحب حال نه [illegible] | تو تنگی مکن [illegible]

ز اوضاع رندان تعجب مکن | مدارای [illegible] تعصب مکن

ازین بیش رخشش تمنا مران | برون کش ز دست طبیعت عنان

خرابست معمورهٔ عقل و هوش | تا بادیش در خرابات کوش

نخواهی بناهای قصر خراب | مکن پای بستی ز لای شراب

بیا همره من بمیخانه آی | اگر میتوانی ز سر ساخت پای

بسا [illegible] بدان | درین پایه [illegible]

وگرنه بتعریف آن گوش دار | توان گفت شاید یکی از هزار

گرو ساز چشم و دل و رخت هوش | که چشم تو خون بارد از رشک گوش

## تعریف میخانه

بنازم بآن قصر گردون جناب | که بر درگهش خضر پاشیده آب

زهی بارگاهی زمین آسمان | که یک حجرهٔ اوست کاخ کیان

شمال و صبا خاکروب فضا | ز حجاب در گنبد [illegible]

در از سدرهٔ بوستان ثواب | ز گلمیخش [illegible] آفتاب

بلندی بر آورده پیشطاق | خرد خورده کار نقش رواق

اساسش ز غار است کوه وقار | همه مشکلی برده استادکار

زبانش نرسته سپید چون گیاه | بلی در گلستان زعفران سست گاه

نشسته ابر بر بام او قطره بار | ز کوثر نگیرد به جز تا به دار

شود غنچه چون غنچه تازه رو | گذر گر کند زیر میزاب او

دران بارگاه چو مهر و فراز | ز مرد گیاه خضر و شیشه ساز

سپید و محیط از خدا کیک پا کیک حرم | تکلیف جام و ساغر زیبای ابرهم

شبستان تصویر شفقت و جدا | گل ولا از حسب باشد بهار

کسند روح تا سالی کز آنجا گذر | ز حیرت شود نقش دیوار و در

مصور بنقشی که آورده روی | همان نقش با گرد تا گرد گوی

هوا بیشتر ز انفاس خضر و مسیح | ز رنگش کنایه بکیفیت صبیح

معطل بهار از بهشت رخیز | ز مجمر برآورده دم سر

شده سایه پرورد تیغ شام | ز قندیل خورشید در زیر دام

ز شمع و چراغ کواکب شرر | نگیرد شب شام گردون سحر

وفا پاسی مرد وفا دست یار | طلسم آفت بزم

شکایت مدان | شکفته

مبر گوشه از لب شکر ریخته است | گل نغمه با یکدگر ریخته است

ز زمزمه او تار قانون و عود | رود آب عشرت بباغ سرود

ز پیشش گل نغمه در باغ ساز | شده بلبل جان همه اهتزاز

ز ترتیب مطرب تیز چنگ | فرو ریخته نغمه از تار چنگ

رگ تار رداب مضراب سفت | توان گوهر نغمه از تاک گرفت

ز قانون صراحی بطی نواز | دهان قدح مانده از خنده باز

اگر فضلی از نقاشی اندیشیش | بلند نطق تا حشر بهای خویش

شکوهی که چشم خیالش نمود — گزو نگذرد تعجب سجود
نیابد ز هر سنگ چینی منزلی — نهاد این بنا را سکندر ولی
بهر خشتش نه خمهاست پهلوی هم — که کشتی است در دفع یأجوج غم
بدیوار او هست امن قدامان — سعادت نظر کرده ساکنان

## تعریف اهل میخانه

جوانان پشت پا خورده سر بسی — نه بسیار دانسته اند از کسی
بهر جا که تخم وفا کاشتند — ز نیک و بد دیده برداشتند
چو نازند بر یکه میدان عشق — شود نه فلک گرد جولان عشق
بکشتی چو نه شسته در پیش موج — ندارند پروا ز طوفان نوح
چو اشجار باغ صفا سایه دار — چو انهار جنت صفا مایه دار
ز خاشاک کردار پیر و سی عبور — کشند عقل کل کیمیای شعور
سر حرص در راهشان پایمال — گذشتند ز دیدارشان ملک و مال
ز گلزار رخسار خوبان مست — توان لاله وار غوان دسته بست
چو ریزند خوی از رخ آتشین — زنند جوش یاقوت سرخ از زمین
همه جرم عاشق فراموش کن — نصیحت شنو گر ز دل گوش کن
بحکم تغافل اگر یاسمی — شود پاره پیراهن طاقتی
کشند در ترشان نرگس عشوه خواه — رفو کاری آن همه رشته گاه
دگرنا ورا از کرشمهای ناز — رود در تهی چشم بیگار باز
بپا سوی نالهٔ زنگ بیدرگ شو — تبسم بخنجر زوار ریز شکر
شراب و کباب است ساقی و شمع — پریشانی زلف و دلهاست جمع

## تعریف میفروش

بانگی ز جسم حضرت میفروشش — سلامت جام از مهر ارباب هوشش
زند گر ز اعجاز پیش انگاره دم — بپرستش شراب پی ز آتش بهم
[illegible] — [illegible]
بمهرمان آن حاکم ملک جان — [illegible] در خلوت شاه ابدان
آذر چه خورد او بر یک قرار — [illegible] آمد [illegible] بار
چو بر خوان اکرام و احسان نشست — بیک لقمه [illegible]
صد و چهر نان ریزه خوان اوست — چه پرسش ز ضمیری که مهمان اوست
توانایی‌ش اگر پایه بخشد نگاه — شود [illegible] کوه البرز کاه
[illegible] از حرم او بهره ور — [illegible] چشم [illegible]
چو در شیر مردی میان بست بست — میان [illegible] شکست
دلاسا[illegible] صد امید اقبال خوار — [illegible] هزار
[illegible] پرور تحسین دل — [illegible]
بمیدان از فضای مکان سیر او — مسیحاست تا قوت [illegible] او
[illegible] همتش — ز حق توقع [illegible] همتش
[illegible] قناعت طمع [illegible] — هدایت بپاه طلب توشه کش
[illegible] معرفت [illegible] کان — برای تن شوق روح روان
[illegible] ناموس اسرار عشق — [illegible] عشق
[illegible] کتاب وصال — [illegible] حلال
[illegible] نظر کرده دیده او — فنا حلقه در گوش [illegible] او
سعادت [illegible] باغ دانش — [illegible] آب و گلش
[illegible] زلال سخن — [illegible] شراب کهن

| | |
|---|---|
| جوان نخل بستان فضل و کمال | کهن مغز یکسر به جود و جمال |
| چنین [illegible] طلب | [illegible] |
| گر [illegible] سخن دان دهر | وحید [illegible] شهر |
| با [illegible] | مؤید [illegible] رب غفور |

## تعریف ساقی

| | |
|---|---|
| چه گویم که ساقی چها می کند | به ناز و کرشمه بلا می کند |
| به هر عشوه نرگس پر فتنه او | [illegible] بر گردشش |
| چکاند خویش چون عرق در شراب | دماند ز روی عرق آفتاب |
| به سفتن آید چه سحر لبش | [illegible] الماس پر تفش |
| اگر کند زلفش شست خون برد | ز تیغ کسی سر خوش بیرون برد |
| فلک را نماند خدنگ [illegible] | زند غمزه چون دشنه دور باش |
| ز مژگان اگر تیر خنجر زند | شگافد دل از سینه تیر زند |
| ترنجی ز غبغب فتادش بدست | که بر پوست پسته زبان زخم جست |
| ملک را بدل زخمها جا گرفت | کمان دار ابرو چو ترکی گرفت |
| ز زلفش کسی بوی دولت شنید | گره زو نافه بر جیب طالع گشود |
| ز پیچاک آن کاکل تا کمر | تماشاست زنجیر پای نظر |
| چو برخیزد از صبح رویش نقاب | فتد لرزه از رشک بر آفتاب |
| ز بس جا حسن آن رخ همچو ماه | فشاند سر آسیمگی بر نگاه |
| چنان باده کش نرگس عشوه ساز | که گردد ز وصفش زبان مست ناز |
| حیات ابد خنده را پیش رو | صفای گهر پیش دندان گرو |
| نمکدان خوان ملاحت دهن | ترنج نهال لطافت ذقن |

۱۳

ز لطافت رنگ برگ تر برده آب — طراحت نمک کرده در چشم خواب

صباحت تاب بیمن شسته روی — بجنب حلاوت شکر خاک کوی

در آئینه بیضه صبح گاه — ز جبهت تا بلور پشت نگاه

دیار تحمل خراب لطف — نزاکت پرستار تاب کمر

تغافل برای نگاهش بجا کن — گره مرده گوشه ابروان

تواضع صفت آرای خیل غرور — بنزدیکش نزدیک و از دور دور

برای سرانجام کار نیاز — نگاه زبان میر دیوان ناز

بچون ورع شوخ چشم سیاه — تغافل زا تیر مژگان نگاه

تابش نگهه شسته گل از روی — پیکار نافه دل شکنهای موی

زده طعنه بر روح لطف بدن — بناگوش مالیده گوش سمن

نثار افشان سعادت طره از — که تعلیم طغرای زلف دراز

نگه کرده شسته دامان روی و موی — که گردید گل تاجر رنگ و بوی

بنازم بآن خال طرف عذار — نگه تخم جان ست در زنگبار

بصد ناز تنها کنج دهان — شکار سیر و کاروان کاروان

نمک را چو از خنده قیمت فزود — جراحت بدریوزه دامان گشود

چو فردا شود زینت شاه گاه — زمستان نخواهند عذر گناه

نظر اهل دل را با نعام اوست — بنازم بآن می که در جام اوست

مه و زهره برج نیک اختری ست — جگر گوشه مادر دلبری ست

## تعریف شراب

نگو هم که سی مایه زندگی — از و بهره جو خضر پایندگی

از ان باده گر جرعه بوسی برد — گریبان به تخم حکیمان درد

گر اندازد آن باده پرتو برون
اگر عکس جامش فتد بر بحار
شود گر نصیب طمع یک ایاغ
اگر حشمتش فقر را دل دهد
از و ضعف یابد اگر باد و رے
زند و گر غوطه در لای او
فشانی بر انگشت اگر شود
بہ نگے که گر گیردش ذوق تا هم
جنوری که از عکس جامش شده ها
بروزی که در مجلس شیخ و شاب
لعلی که گر زو رسد خیط بکام
سجانی که در برج بنک اختری
بنا قصیکه یک قطره اش سید زنگ
بہ نقشی که در دستش کشد در دو را
بجودی که گر ابر از و نم کشد
سیه کاری از رو بشوید عذار
چکانی از و قطره در گوش کر
فشانی از و رشحه بر بال زاغ
بر وصفی چنین گر زو بکار
گدائی ... نور را زو گه هلال
ز نورش اگر شب شود مهره ور

بایمان شود کفر ... ز هنمون
نه بینی بحسن ابر یاقوت بار
ز روشش توان کرد روشن چراغ
گدا پاے بر فرق طغرل نهد
زجا بر کند سد اسکندری
پری چهره گردد سراپاے او
از و رنگ تر گردد اختر شود
چو یاقوت ریزد زال کلام
بنجوم رشید بخشند زکوه ضیا
ز یادش فتد یاد مست و خراب
نقط بر تر او ذرشین مسام
زحل را کند خواجه مشتری
کفت گر چشند ز مغز پلنگ
زلالش کند میر دیز مرد را
ز مغز نباتات حاتم کشد
گل سرخ دستی کند در کنار
زر سر گوشی و هم گوید خبر
خرامد بطاوسی صحن باغ
دمد از جبینش گل صد بهار
شب اول آید باوج کمال
شود بر رخش خال بهرام ...

١٦

ازو وام هر کس [illegible] رخ چو طلا / [illegible] چو طلعت [illegible]
به تعجیل از او رسد فیض انعام او / نه پیش انگشت [illegible] او
ازو پرکشش چشم ساغر پرست / که در دست [illegible] خنجر زر دست
کسی در مصافت سخن داد داد / که تیغ زبان را زبان آب داد
[illegible] / بود [illegible] بر فراز علم
[illegible] / [illegible] لفظ [illegible]
ازو شیشه [illegible] زنگ [illegible] / [illegible] دل زنگیان
زر رخ [illegible] / [illegible] گرد دیده روح
چو خورشید گردیده هر جا علم / [illegible] افتاده شاهین علم
مگس را ازان شود [illegible] چو پیل / چو از نظم [illegible] آرند این [illegible]
چو [illegible] نوشت / [illegible] رخ ببیند از دست [illegible]
فرشته [illegible] ثواب از گناه / گناه از تنش گر کند [illegible] گاه
[illegible] از دست [illegible] بلور / چو ساقی کشد از سر خشت [illegible]
سر هوش در پای مینای اوست / ز روانی [illegible] لای بالای اوست
صداع اجل را دوا کرده اند / [illegible] لالیش طلا کرده اند
به این نشئه باشد اگر سلسبیل / [illegible] باد دامن وکیل

## خطاب به ساقی

شراب ارغوان و ساقی [illegible] آن / بیا تا [illegible] خویشتن را [illegible] خزان
ز پیری [illegible] تا [illegible] / دل و جان [illegible] نذر [illegible] به
تباه است حالت [illegible] / اگر [illegible] باده درگیر
چو [illegible] رسا [illegible] / [illegible] از سجده [illegible]

در کاخ بد اعتقادی بکوب
خس شبهه از کوی نیت بروب

بدرگان شد و روب از ... گرد
چو پیچ و خم شبهه گردد بگرد

اگر زهر اگر شهد بخشد خموش
نگیرد بشیرین و تلخش بنوش

چو آن می کند تحمل ... زبن
دگر نیست حاجت که گویم چه کن

چو گشتی منزه ز باد منی
در ارشاد ... خودی چون منی

وگر نیستی در ... اطوار خویش
بتر است گفتن ... پیش

تو در ... و صنائع و اطوار خویش
که من هیچ ... بر سر کار خویش

## خطاب بساقی

بیا ساقی ای مایهٔ گفتگو
صفا گستر آن دانهٔ ... جو

که در رگ چو رگ رود همچو جان
بدل شفقت آن گو ... نشان

بشام طلب برفروزم چراغ
زگم کرده خویشتن یابم سراغ

بده آن ... ... دلپذیر
که شد ... ... ضمیر

که سازم ... پرتو آن
نهان را نهان و عیان را عیان

بیا ساقی آن آتش تر بیار
لب عیش خشک است ساغر بیار

زمی آتشم در درون برفروز
متاع ... بسوز

که تا بدچه تاراج ... عمر
امید ... نگیرد بسر راه

ق
دریغ گر از آن آب آتش نهاد
که ... روان است بر خاک و باد

زنم جوش شهنشاه انجم حشم
بیا ... ای عناصر علم

بیا ای مه و زهره و آفتاب
... بر نیر و ... تاب

شد از آه حسرت صباحم مساء
صبا ... آن باده پرجلا

... ز دود فروغش بدست عتاب
لباس ضیا بر تن آفتاب

۱۷

بیا ساقی ای سرو باغ امید / که می لرزم از غصه چون شاخ بید

بده زان شرابم پی دفع ملال / که گر ماندے آردش در خیال

شود اشک تلخش روان شکرخند / برد نقل شیرین لبش نوشخند

بیا ای غزال ریاض خرّمم / امانم ده از گرگ صحرای غم

بیک ساغرم ده که گشتم شیرگیر / کشم پوست از فرق این گرگ پیر

فلک خاک ایامم غربال کرد / نشاند بگرد ابر بیمایه گرد

نباشد اگر رهبر خضر مے / نگردد بیابان اندوه طے

نه دارا ازان گنجے مقدار ابدید / سکندر جفا بخش خود هم چشید

قوی ده ساقیا شربت نوبهار / بنم گوسپند تا ریختے روزگار

بده جامے که گویم باد از نے / که نشکے سکے طرب کرد و کاؤس کے

## در مذمت روزگار

جهانست بنیاد بی عدل جهان / نه حجاج ماند و نه نوشیروان

برستم چه کرد این جفا پیشه زال / تو خود تا توانی بپیچ سپید خال

نشو دست از صلح این پیر زرد / که خون سیاوش در طشت کرد

نجستے کند دستان مکر و فنش / که هم گیو آشناست هم بیژنش

ستمهای گردون برستم نویست / که هر دو چه آتش غار کیخسرویست

نگوید چو خون سیاوش دریغ / چو انداز و افراسیابانه تیغ

ندارد وفا با قوی روزگار / چو جم گشته هر گوشه‌اش شو هزار

سفیدست زلف سیاهش چو شیر / شد از دود و داد اسیران چو قیر

ز زلفش مشبک طرازے مکن / بهارسپیه بهره بازے مکن

مشو در ره عشوه پامال او / هراسے که انجے ست خط و خال او

١٩

چو نازے بابروے این ماه نو
باین دام کردست سرها گرو

زخون فند کشته نخل بالاے او
چه دارے سر خویش در پاے او

گهر ها ربا بیدزد پاے عمر
حذر کن ازین دزد کالاے عمر

پے پاسش بیدار شو از بسے
که خوابست از دست یاران بسے

بسے گر ز سوزش شدی بهره ور
نمے گردد خود رست ماتم به بر

نگه شب بمحفلے پر از گوهری ست
که هر گوهرش داغ نیک اختری ست

شود روز هر سو جهانے کباب
ز آتش فشان اخگر آفتاب

بلاکش تیز زین مه ساکنے
که از موسے پاکان تبر اکند

ندارے عجب زین نگاه دهر
که آرد زیک جنبه تریاک زهر

درین عقده آرزو پیچ پیچ
که چون میکشائی ندشست هیچ

چه هر روز همیشان مبادا نگاه
که قارون فرو رفت در چاه جاه

زنم و دو شده پیرو کے گرد
زبام مهارت نگردون مرو

گذشته هم عمر بر منا قبا است
نه زخم درشت اجل در قفاست

چه لذت بر انسام عام فلک
که خوان نوالش ندارد نمک

ملبد از گلشن خار چشم شوق
تمکدز هر از شکرش کام شوق

جگر تشنگان را کند جان کباب
بصحرای رفو از زلال سراب

بشق محبت چه ریزد زشتم
همه حرف خصمے فشاند قلم

لبدان خراشیده چشم محبت ز دهر
اگر کار شکر برآید ز زهر

زبانے شود دوست زال جهان
که عشاق گردند نامهربان

فلک راست گردد با اهل وفا
اگر حلقه گردد خط استوا

گرانه ز دشمن برکشانید نال
برآید که اے وا بر اهل حال

ندارد غمی از عیالی دریغ | کند خرج نشاطش ز روی شادکامی
ندارد غم غل بازیه و [illegible] | نه از بهر خویشش کجروی و داد [illegible]
نه زن الفت [illegible] | که تا گم نکرده دست یار [illegible]
به نزد وی خالی [illegible] | اگر یک ره و گر ششش همه نقش او ست
عبث [illegible] | کرشمه فکار بیجا [illegible]
مدان در دیار [illegible] | که واره نه زر و نقل بر آستین
کند باده عیشش در جام [illegible] | که صد شام بی فرق صبحش نه تخت
مها دست بر هیچ [illegible] | ز زر هفت از این [illegible]
نه تنها خود [illegible] | ز بیم و روز کاش عجوه هم [illegible]

## در مذمت اهل روزگار

برآورده از شهد شان زهر جوش | درشت است بر عهد شان [illegible]
همه گرگ طبعان [illegible] کمین | همه زیر دستان بالانشین
همه راستان [illegible] | ز هر یک جدا [illegible] کجی
همه مست [illegible] شراب غرور | به بیگانه نزدیک و از صلح دور
همه کس ولیکن کسش ناکسی | در اکرام و الپس ترازو [illegible]
همه آشنایان بیگانگی | بخل خوی چون دشمن خانگی
همه در مروت [illegible] گشت | بگویی که توقع شهد زان مفت
همه صاحبان نفاق قدیم | در آشنا رفته وفا [illegible]
همه خانه [illegible] | گه [illegible] ناجری
همه در طبیعت [illegible] چون مرض | تبار نفس بسته پای غرض
برآورده [illegible] آشنا | در آشنایی سخت جفا

۲۰

ساقی نامهٔ ظهوری

بصدق ار فشانند تخم وفاق | نهند ور سر آنها بکذب و نفاق

نهند دست بر آتشش چو گپی کنند | درستی بهر سنجه چو صرفی کنند

سبخ طره کشائے سراسر گره | چو دنبال عقرب گره بر گره

بمیدان یارے نگاه گریز | بقطع محبت چو مقراض تیز

بخوارشش گلوگیر تر از خناق | دهان باز تر وقت طمع از شقاق

ز بس مهر شد مایهٔ شکل دوق | مقاجا در آنها از انگشتان محق

گهر قیمت شد بجز دکان راچه شد | همه مهر شد زربان راچه شد

همیشه افسانهٔ نوش هست | همه خار گل در گلستان هست

## خطاب بساقی

بیا ساقی ای خرمن گل بیا | تو گل من هزاران و دیده بلبل بیا

بیا ای خرامنده طاوس مست | بنه بر سرم پا که رفتم ز دست

بیا ای به نام ساقی لقب | بمن بر فشان رشح جام طرب

بکن تبسم ز جان برد تاب را | بهم کرده چشم پر خواب را

تو ای لاله روی سمن عذار | منم صاف دل رند دردی گوار

خطاب تو مستغنی ماه وش | چرا نام بیچاره آه کش

ز تاب رخت چشم بید و اشک به | نگاه چرا سرو این باغ به

به بندان قمری کش بیزبان | عدیست زکوة لب درفشان

برد چیم در شیشه بستن چرا | تبسم لب در شکستن چرا

چه گردیده واقع که چشم سیاه | نگه باز گرداند از سینه راه

چه دنبال ابرو گره کرده | کمان سینه تو زره کرده

بکش پرده بر چهره ای رشک ماه | که دارد نقاب از چهره نگاه

۲۱

خدنگ تو بر سینه زان سان نشست | که سوفار بر جای پیکان نشست
خدنگ افگنی از که آموختی | که صد چشم بر جگر دوختی
جفا بس کن ای شوخ مژگان دراز | مزن دست بر ترکش خشم و ناز
بیا ساقی ای جان ز چشم تو مست | نگاهی سوی رند ساقی پرست
خرد کرد این توبه در کار من | بجای حسن این توبه را در شکن
کشیدم بکوی ورع گر سری | مدار از من این توبه و شیشه تری
زبان کرده این توبه خوش خجل | چه باشد درین جرم بیچاره دل
زبان بار این ننگ بر داشتست | بجان تو گر دل خبر داشتست
دلم خون شد این ناز و پرخاش چیست | تو ساقی و من تائب این عقل کیست
شکستن چنان یافت بر توبه دست | که زلف تو زد دام خواهد شکست
درستست دعوی رندی ز من | که با کاکلت توبه شد هم شکن
کسی توبه گفتست این توبه را | ببین رنگ عاشق مبین توبه را
دران توبه امید بهبود نیست | که چون لعل ساقی می آلود نیست
عبث تهمت آلود تقوی شدم | بی پرده پوشی که رسوا شدم
بده می کزین توبه در خجلتم | بده خوش پیاپی مده مهلتم
چها میکند با دلم شوق جام | کجا رفت آن خاصه زهد نام
قضا راند چون روز اول قلم | شد این بیت در نقش شیم رقم ق
که این سر فدای می و شاهدست | دگرگون نگردم خدا شاهدست
بیا ساقیا بگذر آن روز را | بده آتش معذرت سوز را
گر از افعی توبه دل زخم خورد | توان جان تریاق عفو تو برد
ز تو عشوه صرف این توبه باد | که ذوق شکستن مرا توبه باد

بشو چهرهٔ خجلتم را ز گرد / که از توبه کردن دلم توبه کرد
ترا توبه هم از ستم میدهم / علاجی ندارم ستم میدهم
بشیر بیشه شست گنج دهن / بجوش اسیران چاه ذقن
بدریا کشی آتش آبدار / به پیچ و خم سنبل تابدار
بزخم سنانهای مژگان خویش / بذوق نگه‌های پنهان خویش
بروئی که بسوزد ز تابش نقاب / بچشمی که از شیشه ها برده خواب
بچاک آهی که بر موی تست / بچشم نگاهی که بر روی تست
بکیفیت بادهٔ التفات / بجان بخشی شکر بی زکات
بدستان چشمان با روشن فن / بمژگان که بر گنج جان نقب زن
بمقصوری که خونش هدر کرده / برندی که شوخیش نظر کرده
بگوهی که در تیغ قربان تست / بباغی که در رهن زندان تست
بمستی که دارد خلش در دماغ / بسستی که مرهم تراشد ز داغ
بآهی که سخت جگر آورد / باشکی که داغ ثمر آورد
بتیغی که زخمش ندارد سپر / بشامی که شامش ندارد سحر
بتحریبی که جائی برد یافت دست / بعیدی که چشمی برو بست دست
بقیدی که دردی کمانش کند / بجائی که داغی نشانش کند
بجوش و خروش مناجاتیان / بگلبانگ نوشش خراباتیان
بعجز و تضرع بسوز و گداز / بمعشوق و عاشق بناز و نیاز
بفقر قناعت بذل طمع / بناموس رندی به ننگ ورع
بزنار کفر و به تسبیح دین / به بستان بهر و بزندان کین
بافغان چنگ و خروش رباب / بسوز کباب و بناز شراب

به تسبیح‌خوانان تسنانه گرد ‌ ‌ ‌ بگلگون سرشکان رخسار زرد
بافتادگان ثریا مقام ‌ ‌ ‌ به بیت الحرام خرابات نام
به تاریک حجاج و سپیه مغان ‌ ‌ ‌ بخمهای سرشار و خم مغان
بسیمای سیمای کلفت‌زدای ‌ ‌ ‌ بآئینهٔ جام مقصدنمای
بنقش کدوئی سر آرزو ‌ ‌ ‌ بشیخ سبوئی که مے آبرو
بیاقوت‌ستائی سیلان خم ‌ ‌ ‌ بسجده‌سرشناسان در خویش گم
بلب‌تشنگان شراب فنا ‌ ‌ ‌ بالماس‌کاران دشت بکا
بآوازهٔ کام و ارادشان ‌ ‌ ‌ باندازهٔ جام دریاکشان
به پیمانه‌پیمای توشه پناه ‌ ‌ ‌ بیک جرعه محتاج کان دستگاه
بصحرانوردان دشت جنون ‌ ‌ ‌ بکشتی‌نشینان دریای خون
بزنجیرخایان مجنون نهاد ‌ ‌ ‌ بمهرآشنایان لیلی نژاد
بغوارستگان بیجان مبتلا ‌ ‌ ‌ به بیگانگان نگاه آشنا
بسیمبر دوزوان دهر ‌ ‌ ‌ بهم‌چشمی خوش‌نگاهان شهر
بمژگان غارتگر صبر و هوش ‌ ‌ ‌ بکشمیریان صباحت‌فروش
بشکردهانان هندی نسب ‌ ‌ ‌ به عناب‌لبان ترک عرب
بنمکین تدروان بستان‌زیب ‌ ‌ ‌ بوحشی غزالان دشت‌فریب
بپروین‌فشانان خوی کرده روی ‌ ‌ ‌ بعنبرفروشان واکرده موی
بگلدسته‌بندان بستان کام ‌ ‌ ‌ ببالابلندان طوبی‌خرام
بنقاهای عیش نعم اندیشگان ‌ ‌ ‌ بآسیب مهر ستم‌پیشگان
بشود آشنایان بیگانه‌خوی ‌ ‌ ‌ بگم‌حرف دوران نزدیک‌گوی
بگلگون‌قبایان تیغ‌آزمای ‌ ‌ ‌ بقاتل‌پرستان خنجرستای

بعید تمنای ستر با نیان | بنور زور صحرای زندانیان
تفقد با دعا کو پشتی اهل درد | بگلگونه زینت روی زرد
بسوز جگر تشنه و حالهٔ غدار | با شک درون تفته شعله بار
بسبحان بازی مرد میدان عشق | بغمازی مشک دکان عشق
بحسن جهانسوز آتش مزاج | بمشق تهیدستی احتیاج
بنازک دلیهای خونریز کشتان | بابیهای خاموش عاشق فغان
بخون جنتیهای دهر و عا | بتیر مرد کیهای کشت و فا
بجان تهمت شیر عاشق شرمسار | بصبر آتشین عاجز بیقرار
بسیلاب آرام فو عاشقان | بشفق کلام گوش صبا وقتان
بپروانه پای شمع و چراغ | بر نگینی لاله با تیغ داغ
بطغیان سیلاب اشک جنون | بطوفان خون خراش درون
بیتفقن بافته رسوای درد | بسوز بازنگار کالای درد
برونق رواج متاع کساد | بسودای درد و علو مراد
بتمکین برگ فنا ساختن | ببخت دل از خویش پرداختن
با رایش فقر زنار فروشش | با رایش قطرهٔ بحر جوش
بآمیزش بادهٔ سفیه | بهر لب تشنه با لب ما ستی
بهر تابی دیدهٔ احتیاط | بشیرازهٔ دفتر اختلاط
بجمشیدی رند ها هر گدای | بخورشیدی بادهٔ صاف لای
بهوشی بادهٔ جام جم | بسرگوشی دولت صبحدم
بمخموری مست چشم بتان | بفریاد دعا فغان دوست بتان
بهر غوری حجر عاشق پسند | ببدل کوبی لطف ارباب چند

۲۵

به پرواز گنجشک عجز و نیاز — به چنگال گیرای شاهین ناز

بنه سر که وصل آب حیوان چشید — بر زمی که گردد صدای شهید

به پیچی که مو بلو ز [illegible] باشکر — بنخلی که چه پیرا شود با تبر

بتابی که بر شعله دامن کشد — به برقی که حسرت به خرمن کشد

بشامی که در سایهٔ او بسته روز — به آهی که بر آتش افگند سوز

[illegible] — بباوری که در دست بیچالی است

به هیبت جهانگیر آزادگی — به پرخاش تیغ کف دادگی

بپاسی که در مایه دارد امید — بجبری که رو بیند ناکام نومید

به رم کردن صید آرام بر — بچالاکی آهوی دام بر

بشیبی که در عهدهٔ جستجوست — بهیبتی که در پردهٔ گفتگوست

بجزوی که از تاب افسانه سوخت — بشمعی که بر طاق میخانه سوخت

بجوشی که از سینهٔ خم دمید — بجوشی که در منظر مستی خزید

بصوتی که در طبع بیچارگیست — برازی که در پیش آوارگیست

بعیبی که گفتست درس هنر — بیاسی که خورد دست خون خطر

بسوزی که چون شیده ماتم برد — بزخمی که مو سیده مرهم برد

بدودی که از چیزیش شعله سوخت — بجانی که داغی به چشم دوخت

ببردی که نیشش دوایی نخورد — برندی که از تو به پاسی نخورد

بدوشی که بار ملامت کشید — بگوشی که زهر نصیحت چشید

بکامی که تلخی در و غصه خورد — بیاسی که ابر خنک او تا مرد

باشکی که غلطید بر ارغوان — برویی که خندید بر زعفران

بباغی که وحشت بلی می برد — بداغی که دوزخ فرو می برد

بمهری که عشقش عنانش گرفت — برگی که جان درمیانش گرفت

بآن دل که برخیزد آهی ازو — بچشمی که آید نگاهی ازو

بآن سر که با ننگ سامان نساخت — بسیمی که در سینه با جان نساخت

بجامی که ساقی خود اول چشید — بنقلی که شکر دهانی گزید

بدستی که بند قبائی گشاد — بدستی که بر خاک پائی فتاد

بصیدی که از پیچ زلفی گریخت — بمجنونی که در پای صحرا گریخت

بخاری که با گل دلی را فروخت — بسوزی که در مغز جانی گداخت

بعهدی که بشکست تکیه گاه ثبات — بتیری که زو گشت شیرین حیات

بعطری که عطار گیسو دهد — بتیری که از غمزه ابرو جهد

بجوشی که آتش بعالم زند — بکوشی که با کوه بلا دم زند

بقیدی که طوق عبارت ازوست — بچشمی که در شهر غارت ازوست

بنازی که سرگشته را خونبهاست — بقهری که با آشتی آشناست

بجرمی که بر عفو منت نهاد — بعفوی که بر روی گنه بوسه داد

به پرهیز چاره سازی کسی — بنخوت طلوبی بناز کسی

که دیگر مکن بر نگاهت جفا — بزنجیر نازش مفرسای پا

شکرلب سخن ده ز تنگ شکر — ز بادام تر ریز نقل نظر

چه داری در آشتی میخ دوز — بساغر کن آن آتش کینه سوز

که نی صلح ماند بیادم نه جنگ — نه ناموس آید بکارم نه ننگ

شنیدی ز لب قصه بیکس — همین با تو ماند مهر کار و بس

منصه تا بکی بر تغافل مدار — مدارا ستی مروت ندارم قرار

کسی چند باشد چنین تنگدل — سرت گردم ای ساقی سنگدل

ساقی نامهٔ ظهوری

۲۸

اسیر خمارم شرابی کجاست — دلم بر دلم سوخت آبی کجاست
بکش خنجر انتقام از غلاف — سرت گردم ای ساقی سینه صاف
دل تیره ام را صفائی بده — اگر صاف چیند ست لائی بده
چرا سی چنین از ترسم نفور — سرت گردم ای ساقی پر غرور
بغم مرده ام زنده چون مسیحم — ستم پیشه بیچاره کیستم
ز شوق لبت چند خایم جگر — بیا ساقی ای از جدائی خبر
ز ساطور غم استخوانم شکست — ببیناست بی غنچه بی حال دست
بیا ای نمک پاش ریشم جگر — که از شکر زبخیتم شود شور تر
ببین تلخی عمر شیرین من — بده ساغری تا بگذرد از کین من
برافروز آتش بکانون جام — نگه شد بخشتم بپذیر قوامم
بیا ساقیا جان فدائی کنم — تو دشنام ده من دعائی کنم
ز لعل تو تلخی که سر میزند — ره کاروان شکر میزند
مرا تاب جور و جفای تو هست — ولی میرود تا توان دل ز دست
خسته ام بی تو کتان و تو من — ولی کرد طاقت جلای وطن
مرا از تو صد تازه تو میرشد — ولی تو بی ام آرزو میرشد
شکایت ندارم جفا با مجاست — که گوید جفا محض مهر و وفاست
مرا از همه پیش مغنواستی — که این مجلس از ناز آراستی
دلم یافت تنبیه دیگر بس است — لبم سوخت در بحر ساغر بس است
نمودیست عیان ست آثار صلح — بساغر کن آن جنبش ناز اصلاح
بیاور کلید در آشتی — که آمد نگهبان آشتی
بده تا الفت نگاهش گوش آواز داد — که پیمانه لطف سرشار باد

از آن جام پر شیر حسرت خورست / که همچون دل من ز حسرت پرست
بده ساقیا جام پر تر بده / از آن بادهٔ لعل چون گوهر بده
که عقل سپه افکند چون حریف / برون آرم از جیب هر دل شریف
مرا خوار کرد دست بی اعتبار / ولی دل عزیز است خوارش مدار
مبین صد جفا کن تجاهت تحمل / ولیکن ببین در میان روی دل

## در تعریف دل

دلست آنکه بحر و بنا ز آورد / ترا بر سر خشم و ناز آورد
دلست آنکه گردید زاری فروش / وز او گرم گردید بازار جوش
دلست آنکه عشقش نظر کرده است / پی ندملامت به بر کرده است
دلست آنکه دل داد پروانه را / که افروخت از بال کاشانه را
دلست آنکه صهبای باستی زند / دلست آنکه سامی و ساقی زند
دلست آنکه زهر غمش نوش اوست / دلست آنکه حسرت در آغوش اوست
دلست آنکه زخمش نمک پرورست / دلست آنکه زهرش پر از شکرست
دلست آنکه معیار درد و دواست / دلست آنکه طوبای مهر و وفاست
دلست آنکه شد خلوت سیر عشق / دلست آنکه شد خورده تیر عشق
دلست آنکه زخمش ندارد علاج / دلست آنکه از جان ستاند خراج
دلست آنکه ناز بتان می کشد / دلست آنکه تشویش جان می کشد
دلست آنکه در سینه پرورده داغ / دلست آنکه بر گلشن افشانده باغ
دلست آنکه مفتاح گنج خود است / دلست آنکه نقراط رنج خود است
دلست آنکه از گریه زد شر / دلست آنکه بر ناله گستاخ داشت
دلست آنکه ساقی پرستی کند / دلست آنکه بی باده مستی کند

۲۹

زر و سیم و امثال آن در بیان ساده که از نقد ۱۲ لطائف اللغات

تولا می راحت به هیچ دل است
دل آمد بظاهر یکی قطره خون
گر از قفل دل نطق بستی دهن
بسی کس که دل آشنا می شود
کشد جان که مشتی حسب از آب و گل
ز رحمی حاصل بجز آب و گل است
شود خرد در قبضه تیغ خطر
بیابی که گر دید دل باغبان
کسی را که دل [illegible]
جهان گشت شاد و شاه [illegible] کنند
ز دل زنده گردید این آب و گل
اول ناتوان جان که شد [illegible]
گشتی احول دل تنگ و دیده است
شد از سها به دل عشق آینه حسن
شد عشق چون چشم عزت گشاد
[illegible] سپردی [illegible] یار
[illegible] کام دل یافتن مشکل است
[illegible]
[illegible] گنج جان آب و گل
[illegible] از جان چه [illegible]
[illegible] ثبات [illegible] دل [illegible]

توانستم بدان مهر گنج دل است
کزو هست پیدا سرا و درون
نمی بود رنگین لب ما سخن
غمش گشت پیش و درویش دوا می شود
کشاید زبان و اگر حرز دل
که در حقیقت سر مهر دل است
چو شد کشته دل سپر از جگر
خورد سیلی از چرخ روی خزان
فلک سر از نعلین افسر نهد
کسانیکه از دل گدایی کنند
جدا یا نگشت ار از مرگ دل
اگر داشت دل در آید بدست
اگر دل نداری نداری حیات
دل دوستی جوهر اند و عرض
در ایوان دل تخت حشمت نهاد
چو آئینه دل ندارد غبار
چو هست از دل سینه جا [illegible]
گر از راه دل می روی می روی
نباشد اگر لطف تفتیش دل
[illegible] عذر [illegible] بدل واگذار
[illegible] که با دل شوی آشنا

بیا ساقی ای آگه از حال دل | که حسرت گرفتست دنبال دل
ببین کهربای رخ زال را | به رخ آر یاقوت سیال را
بده آن عقیق می پر شتاب | که سازد فروغش سهیل آفتاب
که ریزم ز مستی چو خوی از جبین | بجوشد سهیل از ادیم زمین
چکد باز جبین فسرده شمیم | دمد گر ازان عنبر وانی نسیم
بجوش آمد از شوق خون در درون | سرت گردم ای ساقی گلگون
شرابی کرم کن که در رنگ و بوی | بیاقوت سنجی کند گفت و گوی
نباشد صراحی چو اطلس بیز | که کام و زبان گشت خمیازه خیز
ز بی التفاتی مکن آنچنان | که ساغر بخمیازه دوزد دهان
بیا تا دگر تازه کاری کنیم | رخ عیش را غازه کاری کنیم
ز خم گر چه خمیازه را بر دهن | بدست تو باشد چمان چشم من
سرت گردم ای ساقی بی بدیل | برافروز ساغر ز نار خلیل
جهان گشت از گردشت سیاه | به انگشت فرد و دست سپاه
طلب کرده حسرت بمیدان مرا | بخفتان ورزی بپوشان مرا
به دستم کرم تیغ احسان بکن | بیک آتشی ده گردن غم بزن
ببزم صبوحی بچشم در آر | که خوردم شبیخون خیل خمار
قوی گشته بازوی خوف و خطر | سرت گردم ای ساقی پر جگر
بر آتش مرا سینه افشرد پای | بده آن شراب سرور فزای
که گر مور را در رگ و پی دود | ز شمشیر [illegible] ریشه درود
سرت گردم ای ساقی پر ستیز | دمید از افق صبح کافور بیز
بگلبانگ خیر العمل گوش دار | صبوحی شد از [illegible] بیار

بگردانش زهد و دوسی کند
چو مینا رکوع و سجودی کند

شدا از شوق رقاص جان در بدن
سر سبحه گردم زهی ساقیی راهزن

ق
چو زاوق مینا کنی ار سبو
بکنم در دو شیشه کنم قهر فرد

چه مستانه رقاصی سرگشتم
که مستانه اهنشاک زاهنشم

چرا نگارد دور زبند این زاهدان
بیست غرور را شد این زاهدان

اگر چشم زاهد بکد شور
ببخانه می برد هم اورا بزور

کشم چند از پند ناصح گزند
ضرورست بد مستی صبر چند

کند محتسب بعد ازین گر عذاب
سرش بشکنم بی سر احتساب

ببر از سرم وا نغار این شور را
بیا دم مسیار و زرشک کور را

کفن را معطر کنم زان عبیر
که مست آن بگوید جواب نکیر

ز حشر چه پروا اگر از دردودن
نوشیم دعا سنی قدح بر کفن

ندارم ز حکم ورع سرکشی
ازان میکشم مشق ساغرکشی

که پیمانه چون پر شود از قضا
کشم در زمان واگذارم بجا

خوشا طالع و بخت آن جسم پاک
که در زیر تاکی کنندش مغاک

بایوان عفو آن کسی برد پی
که خشتش لحد ساخت از لای می

کسی شست از شیشه عفو روی
که شد در خرابات خاکش سبو

دهانت نگنجد ربانیست پاک
اگر نیست مسواکی از چوب تاک

ازین چوب با خود کلیدی ببر
که در گور بگشایی از خلد در

تعظیم مر زاهد نام ما
که گردون حبابیست از جام ما

سبو بسته کو زاهد الصاف نیست
غلط کرده حال او واقف نیست

تو کاو روده این همه گیر و دار
نه با خوار شناس از باده خوار

شفا خواست رندان بغیر از وفاق
برو ساده کن لوح دل از نفاق

وزینجا که خود سوی شوم شرمسار
گر این پرده بردارم از روی کار

بلی حسن مانند اسباب پوش
سزد گر دهم ای ساقی عیب پوش

مباغر کن آن آتش عیب سوز
چراغ جهت را از آن برفروز

که از عیب و عار خود رسته ام
بشستر تو بر فرق خود پاشم

بر آئینه تا چند زنگ خودی
بلائی بزرگ است زنگ خودی

وسمه شاهد جنت در بر کشم
که خود را ز آتش خود برکشم

برو کن تا نیز وسته از نیست کام
نشند حاصلش از لب دوست کام

## خطاب به ناصح

چه سنجیده ای ناصح از جان خویش
بلاکرد خواهست گشت ریش

مرنج از من ار در خرابم خموش
که رخت اشنیدن برون رفت گوش

سر جان ز باشنیدگی کرده ام
سر پند گویان در و کرده ام

برو گو خرد و فنون فی سبب ست
جنون کرد طغیان ز بوی شب ست

اثر دیدمین دعای من ست
که دشنام ساقی برای من ست

سبوئی بدوشم نهادند دوش
در این عالم آمد معراج دوش

سبو گر به میکشم نیست غم
که زد بر کدو سرم این رقم

ببین جرم مستان خود را
ببین رحمت ساقی آراسته را

کسی کز سر این محمل بالا کشید
بر آتش همی افتاده آتش رسید

اسیری همی خواهد این روی و موی
خرابی همی دارد این رنگ و بوی

فتوان دیده بستن ز روی چنین
برای خدا از تو بستان بادبین

در افشانی اسرار رندان بکوش
در این مصلحتهاست ناصح خموش

| | |
|---|---|
| در انکار ارباب باطن مباش | که چشم ترا از قیاسش خاموش |
| ز چشم بد رحمت داغ ما | اگر [illegible] الماس [illegible] بیا |
| نهال نصیحت برآور ز تن | به بیابان غیب عاشق بکن |
| زبانی که ز اسرار [illegible] بجاست | که گوی [illegible] تقدیر ما چیست |
| خوشم آندم که از گریه نقش وجود | [illegible] لوح دبستان [illegible] |
| ز [illegible] چشم رگ ابر را | در آب افکنم [illegible] صبر را |
| چنان شعله شوق گردد بلند | که خورشید سوزد سپند گزند |
| ز سینه آورد با دیل جنون | به طفلان کشد [illegible] جنون |
| چه بینم با این شمع تاریک عقل | چه کار هم با این [illegible] عقل |

## در تعریف عشق

| | |
|---|---|
| نگر رحمت عشق در پنهان شود | که در باغ جان خار ریحان شود |
| نگر رستم عشق گرد و سوار | که از خیل [illegible] برآرد دمار |
| نگر تیغ عشق نشتر زند | که بیمار [illegible] عقل پرور شوند |
| نگر سایه عشق بر سر فتد | که از سر تمنای افسر فتند |
| نگر انگشت عشق خوان کرم | که گردند هم کاسه [illegible] نعم |
| نگر عشق آرد حجاب در میان | که ظاهر شود [illegible] زوال |
| نگر جاه عشقت تو نگر کند | که [illegible] اگر [illegible] |
| نگر عشق آرد برون از خلاف | که عقل است [illegible] سواس باف |
| چه کیفیت این عقل خام آورد | نگر ساقی عشق جام آورد |
| شود خضر گمره در سواد سراغ | نگر شعله عشق آرد چراغ |
| نشان چون توان گفت از بی نشان | نگر عشق بندد زبان را زبان |

کسی کو کند دین را حمایت کند — نگه کن ز عشقت هدایت کند

ز تسلیم فرمان [illegible] — نگه از عشق [illegible]

هوس [illegible] تا هوس دار [illegible] — نگه بر [illegible] ز عشق تیغ

ز بیداد [illegible] افغان [illegible] — نگه گیرم از آتش عشق [illegible]

نباشد دل از عشق گر بهره‌ور — چو [illegible] صدف بی گهر

فرو ریخت [illegible] طاق زمان — [illegible] اگر عشق [illegible] آن

ببین [illegible] باز [illegible] — بگو عشق بر کن [illegible]

کند چون شه عشق پا در رکاب — فتد در جهان [illegible] انقلاب

[illegible] عشق [illegible] — ز [illegible] عشق [illegible] کن

ز [illegible] عشق [illegible] داد — که در [illegible] دیابد مراد

نبینی شب [illegible] چراغ — اگر عشق [illegible] بنازد چراغ

[illegible] عشق [illegible] — شب عشق [illegible] نشست

دل [illegible] نیست — اگر [illegible] عشق در کار نیست

فرو بارد از دیده [illegible] عشق — غنیمت شمر فصل نیسان عشق

[illegible] — اگر [illegible] عشق دارد [illegible]

[illegible] — [illegible] عشقت [illegible]

ندارد [illegible] عشق اگر در جگر — [illegible] آتش شوی خام تر

ز عشق اگر [illegible] آتش فروز — کند شعله [illegible]

[illegible] اگر [illegible] عشق [illegible] — [illegible] پروانه را [illegible] شمع

نمی بود اگر عشق فرهاد [illegible] — جهان را ز شیرین نمی بود شور

[illegible] اگر عشق گردون [illegible] — نمی یافت [illegible] کمند

نمیکرد اگر عشق با سپهر جنگ ز تیغ تغافل که می برد زنگ

نمی‌بایست از عشق این اشک شور تنگ‌دهی شکر خنده با بسمن زور

نه پیوسته اگر عشق با رازدان سکه ابرو با بپا کشادی زبان

نبودی اگر سینه عشق ریش ملاحت چه کردی نگاهای خویش

اگر عشق دکان نمی‌کرد باز کجا خرج میگشت کالای ناز

نشد ظاهر عشق تا جلوه گر نیفشاند باز نگهه بال و پر

نشد عشق تا مرد میدان جان نشد شحنه غمزه رنگین سنان

سر عشق شد خاک کوی خرام کد قامت پی جلوه برداشت گام

فراغت حرام است در دین عشق دم تیغ جوهر پرست با آئین عشق

بر آن سر که حکم کند عشق پای ظفر شد از گرد میدان اوای

به آن سر که عشاق با جان پیر راند مسلمانی و کافری بر در راند

طلب گر گشت عشق تنها رها بره این کشش ز دلق مرقع تا رها

بپوا سر اگر پیش گوشه فاش اگر گو مدیت بهمن با کشش باش

کلفت عشق در غم سیه خام باده سپی عشق خورشید هر جام باد

بیا ساقی ای مایه عیش و غم که بر دل غم عشق آورد ...

بیار آنچه ... که هست اشک عاشق سپند گزند

از آن باده‌ای گریه آورد بسیار می فتنه مردیده گوهر بیار

که از ... سهیلی برافشانم از چشم تر

چنان ... که از خشم چشم آب که سفتم فروشو بیدار دیده خواب

زند جوشش خوناب دل در ... ز دل حسرت چند ریزم ببرد

چه ساغر برآرد ز ... سحاب گهر ... از رشک آب

سر کوئیست از چشم تر گل کنم
که تعمیر ویرانهٔ دل کنم

شب گریه از شمع دارم فراغ
که اشک آورد گوهر شب چراغ

دلم فارغ از منت شکر است
کزان گریه تلخ شیرین‌تر است

سیاهم نمک ریخت چشم پر آب
ولی بیشتر گشت زور شراب

زبس کش ز رخت گشته چشمم چنان
که جوشیده از گریه ام ارغوان

نهان کرده ره شده از تاب شرم
که هنگامهٔ گریه گردید گرم

فشاند آتشش سینه گوئی شرار
ز چشمم نشد اخگر آبدار

دلم شد ز مژگان فشان خدنگ
بکی گریه چشمم کرد غربال تنگ

بشوید ز چشم اشک صحرا سپند
چو اطفال پوشیده گلگون پرند

نصیحت بسی گشت کوکب خود بجای
که شد تیز باران گریه بپای

زمین خشنده وصل را مژده یاد
که می کارم از گریه تخم مراد

به نخلی که از گریه ام نم رسید
ز هر برگ آن نامهٔ ساقی رسید

سرت گردم ای ساقی نامدار
بجامی ز مغزم برون کش خمار

بیا تا لبم جام لبریز نه
که شد در گلو گریه ام غم گره

بپیچ قدح بر کشش از حجاب
برای شب عیش تم مهتاب

## در بیان شام

دگر شاهد شام شد مشکبوی
سرت گردم ای ساقی صبح روی

بگلگشت مهتاب بیرون خرام
که لبریز شد ماه را باز جام

خیالان بپرواز افشاند شمع محیط
که زد شعله از شعل لاله شد

زمین را که بود از شفق مهر تاب
کتان لبش گرده بیداد ز مهتاب

براه تو شد چشم اختر سفید
برون آی ای ماه برج امید

بیا [illegible] روز طرب / فگندست خود را در آغوش شب
برون آ که گردون ز شب زنده دار / طبق پر گهر کرد بهر نثار
بپاس تماشای فروغ سحر / برآورده از روزن شام سر
برون آ که شب گشت از ماهتاب / بجام زمان کرد پاسی شراب
ز شوق خرام تو ماه تمام / زمین را گرفتست در [illegible] خام
برون آ که در بزمگاه طرب / ز رویت خورد غوطه در روز شب
ز هر غنچه کرد است جیب طرب باز / گریبان شب را پر از نافه ساز
خوشا [illegible] شب مشکبوی / که شامش بتاب شب تیره موی
معطر چو ریحان باغ جمال / منور چو مرآت ارباب حال
ببوی که گیسو کرده تحریر / بنوری که [illegible] پرده شب نور
گریبان [illegible] عذاران چین / رخ ماهرویان خاور زمین
شب قدر پیرایش این شب چه قدر / ز جرم [illegible] خورشید و بدر
شبی را قضا در عدم ریخته / تجلیست بر روی هم ریخته
تو گوئی نثار از زمین بر سپهر / توان رفت [illegible] خورشید
طرب آنقدر صرف مهتاب شد / که از نیر لوش [illegible] سیماب شد
ز جام تو مهتاب [illegible] نگه / که مستانه افتاد بر بام و در
شب از شرم آن نرگس نیمخواب / ز مهتاب در جام کن آفتاب
نشین ماه را در مقابل بناز / اگر روی [illegible] گو مباز
چو طاووس مینا کند جلوه گر / تذروی کند از شعاعش قمر
شبی را که نور تو تابد بر آن / برند از [illegible] اختران
ز نشو تو همین از [illegible] تاب / ز لب [illegible] بر چشم خواب

بیا ساقی ای جبهه‌ات صبح کام
که چیدن ز سهو است طوفان شوق
ز هر قطره اشک چشم پر آب
دمید آفتاب از در و بام تست
چو شامم سیه آید از بخت نمود
نبینم ز چشم تو تنها غمی
صدای خمار است تسنیم
شب تیره باقیست از بس غمم
باده ساغر آن تبسم ساغر لگن
ز ساغر سیم کجاست
ز پا شسته انگور رده

از آن اشک خورشید ریز در جام
شود دگر تیره شبستان شوق
زند سر ز مشرق اگر آفتاب
شود صبح گرد ره شام تست
گشاید از آن سیمین سجود
شب تیره گشته زند آتش همی
شکسته گر ره فانه تیم
کنار است ساغر کشم
گره فروزان شام من
مشو و ساغر و دوا پریشان ماست
ز انگشت طنبور نصب

## شتاب مطرب

سرت گردم ای مطرب خوب روی
ز رخسار خود پرده یک گوشه گیر
صبا برد از جیب نور سحر
ز خم قامت چنگ یاران دوتاست
صبا نغمه الست نواز
پی عندلیبان دو زار اسلام
سی لاله گون پرده بایستت
بره نغمه‌های ... نغمه
شد و یافت با حسن چون صورت

که شوخی لدخو است و شوخی لذیذ
بلی گشت نغمه در پرده نهفته
بهار گل نغمه آمد و گر
قدمت باد چون قول عشاق راست
بزن سبز شاخسار بهار
نوا فی زبانه نقش بافت دوام
نباشد جدا نغمه رنگین
بگو یا سرمشق ... نغمه
نسازد و ... راکنده نغمه صورت

ساقی نامه ظهوری

ز رخ طعنه در کار خورشید کن / ز دف حلقه در گوش ناهید کن

چو با عارضت دف مقابل شود / دل ماه داغ از خجالت شود

حسینی دری وقت چو وارسی نگاه / شود چنبرش هاله دور ماه

دفت گیر از شکم کشید ست نم / ز دل آه شو زان برآرد علم

مکن ظلم بر گوش ارباب راز / صدف را چو از گوهر نغمه ساز

ز چنگ جفا پیشه احسان مجوی / مروت ندارد بدستان مگوی

مگو ساز ناهید او جانفزاست / که تارش ز شریان اهل وفاست

کسی را که گردون بقانون نواخت / قدش را ز بار بلا غیک ساخت

چو نی هر که او دیده گه دید باز / چو طنبور در پرده گفته ست راز

مغنی بیا زخمه بر تار زن / که می پیچد از نغمه رگهای من

بیا از در چاره سازی درآ / ز نافی سجاط نوازی درآ

بیار از صفت نغمه بردار چنگ / که چنگیز غم میزند طبل جنگ

بیا مطربا پرده را ساز کن / طرب میرود نیک آواز کن

فروکوب بستانه ره سماع / که دارد دلم دستگاه سماع

کی گشته رقاص این انجمن / که دستی فشاند نگشت بر خویشتن

برای تماشا نظر برگشای / که چون نی نهم بر سر خویش پای

بکش از حسینی بپرده برکش خروش / که چون نی سراپا شدم چشم و گوش

صفیر نی و قلقل می خوش است / بلی قیل و قال مرجع طی خوش است

بیا ای نوا ساز برگو دمی / ز خوشیم مستی ساز بردار نی

نوا افسرده گر مرغ عیش و سرود / ز نی صور در دم مسیحی نفس

بنی بادر دم ز مرجان لب / که رنگین شود همچو نای طرب

اگر نی زند باد بر آتشم / بسوزد تر و خشک در آتشم

اگر نی نهد آتش اندر نهاد / دهم لعبت شعله را رقص یاد

درافزون تب جسم و ظلم به زند / ز هر موی صد بال و پر سر زند

ز سر برکشم کهنه دلق وجود / بیفشانم از خویشتن گرد و دود

ز خم دست و پای براه وصال / سر عیش و غم را کنم پایمال

مغنی بیا زود پرداز عود / که در مجمر دل فرو گشته عود

بزن زخمه بر تار بی احتیاط / که عمرم چو آسان گذشت از صراط

شود چنگ رحمت چو در چشم ساز / کند معصیت رقص از روی ناز

بیا ای مغنی سرودی بکش / ز چشمم بهر قطره رودی بکش

خوش آنکس که در زیر چرخ کبود / بهم جمع گردد است رود و سرود

شدم پایمال هجوم ملال / بدست کرم گوش قانون بمال

بیک نغمه بنواز گوشش مرا / بهر زخمه کالای هوشش مرا

فغانی که بر راه فغانم گرفت / گریبانه که غم تا گریبان گرفت

چو ساقی کند صاف صافم بجام / تو هم نغمه انتخابی بیار

چو غم خواستی نگه بید اثر بر قفا / بزن آتشنفس راه اقبال ما

چو سیر مقالات منظور ماست / غزل خوانی گر شود خوش بجاست

## غزل

براه محبت پا ز سر ساختیم / ز هر موی صد بال و پر ساختیم

نداریم با آنکه چیزی واسی سر / هوای قبا در کمر ساختیم

دل از آفت مرهم آسوده شد / که زخمم تو خوش زدنا جگر ساختیم

خورشست باد است تلخی کاسه به / که ما نیز خود در اشک ساختیم

به نقص آمدیم از طریق کمال | همه عیب را از هنر ساختیم
شنیدیم کز دست از جیب عقل | خبر را ز خود بی خبر ساختیم
شنید اندر افتادگی نخل ما | مقالش ز تاب اثر ساختیم
هم آن تیره تخمیم کز برق آه | شب نظم سر را سحر ساختیم
دعا داشت چشمی بر افغان ما | اثر را زهین اثر ساختیم
بگو شوق یک چند آسوده شو | که با سیر راه پژوهش ساختیم
چه جوش میزند غوطه ایمان بخون | ز زهد و تقوی سپر ساختیم
بغزالی نصیحت ای جان بیگانه ... | کمند سر ز تار نظر ساختیم
ظهوری ازین توبه در هم مباش | که با ساقی عشوه گر ساختیم

## خطاب بساقی

بیا ساقی ای خصم زهد و صلاح | که از توبه شد بر شکست صلاح
سجایهم نشیمنت زاهدی | بهر در نگین طلسمی شکست
بدستم ده آن ساغر توبه خوار | که از زهد و تقوی بر آرم دمار
کسی را نشد دیگری نامزد | که کابین دهد عقل و هوش و خرد
بیا ای زلالت شکر را نمک | نگاهت سپاه بلا را یزک
اسیر خم زلف و کاکل شوم | بلاک نگاه و تمنا [illegible]
سرانداز شد زلف سنبل بصبح | که گاهی سری بشکند بر قدح
بنازم نگاهی ز سر بر گمار | که مستی نهاده سرش در کنار
نماندست پیش تو تاب نشست | که رفته نگاهم چه کار از دست
کسی را نشد بخت بیدار داد | که هر صبح چشمی بروت کشاد
سبزه و کره ناخفتنی در جگر | چنان شد [illegible]

بجوش طرب رفته ساغر بدست | نوانند سرمست حسرت شکست

رسانی چو نوبت بدور کشی | مغنی ز اهل هوس لب تشنه‌ای

سخن گر درآید بنقص و کنار | طلب مست گردید معذور دار

نباشد که گستاخ رویان خویش | مگو بر زند غمزه دامان خویش

ز آراستی انتها و آرام من | مگر ریخته شوق در جام من

شراب و دم [illegible] دل روز وصال | ز کیفیت حال شکست قال

لبم لعل از آن می و ساقیش بداست | که از خون یاقوت خاکش بداست

نبیر و بدم عمر بشکست کام | ق که از التفات تو دارم جام

شرابی که آزار بسیار هش | شرابی طمع سر بر حرص کش

شرابی قلندر ساقی گزین | شرابی طرب پرور خویش نشین

شرابی زمین جبینش باغ کن | شرابی عشق یاسمن داغ کن

شرابی که دلو [illegible] ساند زجیش | شرابی که سازد هما ز مگس

بآب تلخی و خوشگواری شراب | ندیدست تشنه بهر گز جواب

گوارا نباشد شکر آنچنان | مگر ریخته زهر چشمه بر آن

درون و برون ازآن گردید مست | لبی آید هم شکر لطف زدست

نوطلب سو تیم از لطف انداخته | چو من ناکسی را کسی ساخته

بمستی فرو خنده خیران سفته ام | پیام ته دل بلب گفته ام

نواند سیه سر [illegible] و کم فارغم | ز خمار [illegible] یار غم فارغم

ردائی ریا خشب غافل [illegible] | [illegible] عجب [illegible] دل [illegible]

نداری وبال طمع کم کسم | ندانند عذاب خوش آید لبم

نه فخرم نه اطلس نه عار از پلاس | نه حاتم ستایم نه خوجی شناس

نه لیلیم نه شیرین نه کسی
نیم زین سان طلبگار چنین کسی

به شوری که بگذشت مجنون آدم
که از رشک مجنون برون آمدم

ز دم در محبت به آتش شده
که فرهاد هیچ است هم پیشه‌ام

خراشنده تیشه تا کرده‌ام آنچنان
که بلبل ز من وا گذارد فغان

شد آن رتبه حاصل که در پیش جمع
چه پروانه گیرم گریبان شمع

ز شوری که چشم حسرت فشان
شکستم [illegible] ز شوران

جگر از غم مرهم آزاد شد
که از غمزهٔ دل [illegible] آباد شد

مرهم نباشد دلم را نیاز
که بر سینه زخم از دم تیغ ناز

نگیرد گره تنگ مرآت جان
که ز صیقلش گوشهٔ ابروان

چه گلها که در حسرت به دامان کنند
چه داغ تو بر سر گریبان کنند

شمارم [illegible] دل داغ داغ
که [illegible] فدا باشد این چراغ

ز [illegible] گردون شمارم گشته
شفا از سپاس تو دارم آفرید

چه در کار من عقل کرده غافل
به حکم تو معزول شد [illegible]

مرا نیست در کار خود اختیار
[illegible] تماشا کنان [illegible]

نگاهی اگر عقل خواهد نیست
شراب اگر [illegible] نیست

خبر دارم از خویش تماشی رفته
ندارد [illegible] ز خم حرفی بگو

ز سود است کون و مکان غافلم
همین با تو دارم سری عالم

بساطی که گر کند جلوه حور
ز [illegible] شراب [illegible]

نگاهم ز چشم تو گردیده مست
پری گر دهد [illegible] خورد [illegible]

ببینی گر گلشن روم
نگهم [illegible] اگر من روم

کدام است جنت چو کوی تو هست
[illegible] سنبل چو موی تو هست

اگر با کلیمه و زرد رسی تو تاب | کند بیشه را ذره خود حساب
طرب پیرا آنباشد زمان سکه | که باشد غنیمت مایه خوشی
و سیه نهر از رشک بخشش کرد | ز سوی فهم مرهم فرستد انتظار
روان پرور راحت آن روست | نگل دیگران است که نگارنده است
سرشته گر دم ای ساقی بیدل | ز نکار قلم دگر بیدو شوق غزل

## غزل

ز رنگ بهار دار دگریبان ما | در او بخت نظارت بد امان ما
نسیم بهار جمعیت و زینه | سمن سی فشار مغیلان ما
کمر بسته هر گوشه صد نوبهار | به تماشای باغ زندان ما
نشسته است بر صبح وصل | نجابه ز شام هجران ما
تهد جوشش در سینه آفتاب | سر از چراغ شبستان ما
اشتیاق گویان در آمد ز دو | خروش ساز قانون افغان ما
توان این زبان در دراز گفت | که در مانده درمان بد رمان ما
نیاورده پی ختن حکمت تشنگی | نشد سیراب حیوان ما
زند جوشش صد چشمه در هر قدم | سر شکست خضر بیابان ما
زیان خواجگی می فروشد بیید | ز سودای کالای دکان ما
نگه و هم صرف انتخاب زندگی | که از ماست افسانه تاوان ما
در آینه خنجر عشق کرد | جلا پرورش چشم حیران ما
به سیل خون جگر جا کجا | براسی سراپای میدان ما
ز آتش سپارم به بیرون آمدیم | نهان مانده زخم نمایان ما
لباس سلامت شکافی نداشت | که سر برنگردد ز گریبان ما

ظهوری دگر آن ترک زلف کیست | که زنار شد بند ایمان ما

## خطاب بساقی

بیا ساقی ای دین و ایمان من | فدایت دل و جان من جان من
از آن قرمزی آب خواهم بدست | که زردشت نوگشت آتش پرست
بتم در زمین جبینم بکار | که نیلی است از سیلی روزگار
ز رخساره ام گرد زردی بشوی | که از خاک سر برکنم سرخ روی
بساغر کن آن آب آتش مزاج | که رنگش ز یاقوت گیرد خراج
ببین ده که از ضعف گیرد دوار | نخفتم بناچ بگردان روزگار
بیا بیا قیامت افسرده ام | چه افسرده و افغانا مرده ام
فنا هم نشد زندگی فرق عهد | بدستی که هم گردسی بجز عهد
از آن روح پرور که تاثیر آن | کند در تن عشرت مرده جان
بدوسی که در آب گیرم شگی | ببازم پی روح شرمندگی
بیا ای طبیب مرضهای دل | بجای علاج همه مرضهای دل
مریضم از آن باده خواهم علاج | که کار دگل جان بنابغ مزاج
خناق غمم بسته راه نفس | ندارم غمی از تو فریاد رس
ز آهم رخ روز شد در نقاب | سرت گردم ای ساقی آفتاب
سیه روزم از دود این گلخنم | ق | بساغر کن آن باده روشنم
که آتش اگر در مقابل نهد | ز شرکاتش خط شعاعی جهد
ز پیری ضعیف است بازوی حال | سرت گردم ای ساقی خردسال
جوانی هوس کرده ام زان غضیر | که گر دید بالغ از آن عقل پیر
بستم ده آن رشک یاقوت را | که سازد جوان عقل فرتوت را

ساقی نامه ...

سرت گردم ای ساقی سرگران
تبا بالان زنجه گل بر تبسمان

بیا شاد ما صحبت یاران درآ
بیاغر کن آن نیستش تازه ها

بیستم ورقت کوزه که پیداست
زگرد کدو است مرنگونی کجاست

فرو ریز در ساغرم آب سبز
نگو آب رز آتشش در فام ریز

بمغزم رسان شعله جام را
که ضرکن سجد شان من خام را

بیا ساقی است زینت انجمن
که در بزم با نشئه روشن سخن

بیاغر کن آن مهر جمشیدگون
که گر هم تنها خورشید رو

زرنگی و هم گشت از ایشیه آسیا
که از ذره خورشید هم گشت آفتاب

بهار آورم به بانج بیان
ز فیضش فلک خشد در زبان

کشم شعر در استخوان خیال
نه جمعیت خوان جهان زوال

و هم اتکنا مهوا من شفی
با هنگام کایام بر بان شفی

## در مدح شاه برهان الملک

زمین وار او پیشگاه زمین
همه تیغ نشین سپهر پرو کمین

همین سرور تک چار حد جهت
همین گوهر فلسفه خدیفة

سر سروری قبله مقبلی
تن زور مندی و کی پرو دلی

در اقلیم هشت سکندر جست
بمیدان جبارت تهمتن جگ

تشبیه لفظش گهر قیمتی
تعریف جا هشش سخن کوته است

نشو شمع نیابتش کتاب بنیست
منقح زکلکش حساب جهت

بهزاد نیده اقبال خسروی
پناه ضعیفان به بخت قوی

بابندان جنب بلند نشست
ز پیه دستش با افلاک زیر دست

زمین خشم ول پایه کم است
فلک پایه علم مرتبت

زحل بر در حشمتش گه احتشام / غلامم غلامم غلامم غلام
عطارد به دیوان گردون سریر / و پیر [illegible] و پیر
به بزم طرب زهره تیز چنگ / نقابلوان زده زخمه بر تار چنگ
سنان مریخ شکوهش در عرصهٔ کارزار / مفوض به مریخ شمشیر گذار
غبار ره و شاه ملکت پرست / ز عکس غرسی راه پویان سبب
شب و روز گرم تلاشش آفتاب / که از نیزه داران کنندش حساب
فلک گوی ایوان جاه و جلال / که بندد ز رزیش کشته در دوال
خیالات تیغ کین رانده اندر وغا / که گاو زمین بسته گوهران حیفا
عنان اشهب ناوکش مهره ریخت / که مریخ را زهره بر زهره ریخت
پی بزم گسترده بر جا بساط / زمین گشت باست عیش و نشاط
ز بخشش فلک گشت سربلند / ز خوانش ولی نعمتی زله بند
سخاوت ازو داده ضرغامبان / کفش را چو دریا و کان نائبان
باستاد طبعش خرد مستدل / باعداد دستش کرم مستقل
به سودای عشقش چو سودای عشق / جهانگیر صیتش چو غوغای عشق
به تحقیق بهرش تقلید او / نهان ز غیبان تردید او
وجود آمده از جهت خوب و زشت / مشبه فراست خط سرنوشت
مراد نظر با تماشای او / سراپای او چون سراپای او
ز شوخی آن غیرت مهر و ماه / شد از خواب بیدار بخت نگاه
نبالد چرا شد ز بخشش نکوست / که در سایهٔ نسبت قد او دست
زبیبش سخن گشته نکهت شناس / نشستی همی زند در لباس
به پرسش کنند چون سلام آفتاب / وزه جنبش تیغ ابرو جواب

ساقی نامه ظهوری

۴۶

بچوگان او برده تا راه گوی ‌‌ ظفر گاه چوگان شود گاه گوی
خورشید چوگویش ظفر آیتش ‌‌ ببالید گردون ز رایتش
ز دانش شفاعت او ظلم و نداش پست ‌‌ ز انبار او مال در آتش است
با عیانه جود دست گوهرفشان ‌‌ بنجبش و فا که کند خلق کان
نیم بر ضمیر زود ذیل همه کرم ‌‌ که مسند قلم پیش گم شود در شکم
چو بر نام ... جود حاتم زند ‌‌ رقم قهر دارش حاتم زند
چنان از جود دستش جواهر فشاند ‌‌ که عکسش ز گردون کواکب دماند
قلم گر کف نقش نکسته پرورشود ‌‌ نویسد چو هم نقطه گوهر شود
نگه چشم ز ار کفش پرده نم ‌‌ که همیان ماهی پرست از درم
همه بس ز چنان جود ش اقطاع داد ‌‌ که می آید از تیغ و قلعش یاد
همه از صفا از ثنایش اداست ‌‌ بوهوسی تو عرضی نداری رواست
کند بر زبان چون دعایش گذر ‌‌ بر شش در آغوشش گیرد اثر
رود چون ثنایش ستم بر زبان ‌‌ شود سود یابی ولایش زیان
چو بنیانش چیزی که دهر روزگار ‌‌ با سکندر اول آخر قرار
چنان راستی طبعش از دهر خواست ‌‌ که پرگار در کجروی گشت راست
نهاد دست تارک فلک بر قدم ‌‌ بتعظیم قدرش ز کلمش گشته خم
نیفتد ز تیغش فتنه سایه گر بر زمین ‌‌ گشته تیغ خورشید زان سر زمین
ز تیغش شفق افکند کینگاه ‌‌ فلک نبینا از بالا تابنده ماه
چنان مشعل گردش بر جهان ‌‌ ق ‌‌ شود شام اقبال پرتوفشان
که هنگامه از نگه دیده گرم ‌‌ نهان گشته خورشید تابان ز شرم
نه ماه است و نه ابروی شام ‌‌ ق ‌‌ که چون هر سر مه دیده بار عام

[illegible]

بتسلیم چون پاکزادان گزین ❊ فلک پشت و تی ... بر زمین
ز مهرش سخن زد اگر صبح دم ❊ نفس شد ببالا فروزنده علم
نیارند چون عارضش آب و تاب ❊ بپوشند این ماه و این آفتاب
بر آنکس که افتند طاق وقش ❊ شعبده نشو چشمت آب و گلش
سخن از دو قابش چو راند زبان ❊ ز بر دار گمراهی فروزد بیان
ز طبعش رسد گر بواسطه مثال ❊ الف قد گشته چون نون ... دال
ز ابرویش شبها گر برد آب و تاب ❊ ز رخشنده از دو پیشه آفتاب
بیا ساقی ای مایهٔ عیش و سور ❊ ز ... عاضر زغا شب ... حضور
بجا سی لبم را بر آر از حجاب ❊ که از ... آتش ... خطاب

ببلبری زبان از حرف غیبت خطاب اشتغال نمودن
و بروشنی زبان زنگ ملال از آئینهٔ خاطر زدودن

تو با جنبا با فلک در کمال ❊ ز ... ارشاد ... آنکشا
شهنشاه ایوان احسان توئی ❊ همه میهمان صاحب خوان توئی
نمازت جهان پاس فرمان تست ❊ ... ایمان تست
ز تخت تو بالیده ایوان پاک ❊ بعدل تو تازه و کوان ملک
ز رمح تو پیمغز باز و صبح فتح ❊ کمان تو مشرق ابروی فتح
ندا ... خطر ... داغ ❊ بر آورد از پوست ظفر ... سماع
کمان تو آتش ... دوز ❊ سنان تو آب خورشید سوز
حدیث تو معدن از علم و کرامت ❊ کلام تو مصحف ... راست
بود الا نشادی نداری عدیل ❊ سخن از ثنای تو گردد ...
... تو بر نام گوهر ❊ بنظاره گردون فراخ ...

[illegible]

[illegible]

چه نسبت کند کار سیر چو تنگ — درآید به چشم آید غزالان پلنگ
ستانند شیران برای حیات — ز رنج تو بر شاخ آهو برات
کمند است شد بر سر آیات صید — خورد پیچ چون رگ بر اعضای صید
زنند بال تیهو ز انداز تو — که گیرد شهر راه بر باز تو
گشاید عقاب از پی پرواز بال — ز تیرت شود بال خویشش وبال
چکد آنقدر کبک را خون ز دل — که سازند منقار طوطی ز گل
شود فارغ آهو ز قید سرش — کند عشق فتراک صید سرش
کبوتر ز دامت نداند حذر — بپا چون نامه پا دارد از بال و پر
دل هر که در دام حیرت فتاد — گشایش بروی چه در ها گشاد
دهد کام خاطر تماشای تو — ببالد نگاه از تماشای تو
پرستندگان مه و آفتاب — ز حیرت شب و روز جویند خواب
ز غارت تماشای هر گلبنی — که در سینه گل زند ناخنی
گر از خشم تست براحت سپرد — که صد زخم از نیم مرهم نخورد
نگه گم کند ره بخورشید و ماه — خیالت نباشد اگر خضر راه
چو پروانه از شمع رویت نقاب — به پروانگی پر زند آفتاب
قضا چیند از چهره ی تو ز خال — که سوزد سپند گزند جمال
سیه تو نیاید دیده ی مهر و ماه — سپر را نگیرند بر گرد راه
ز درج دهانت بگاه سخن — شود قطره پیش تو دُرّ عدن
بگفتن چو ریزی گهر از لعل ناب — شود آب در گوهر از شرم آب
چو سر سوی پای تو دامان برد — گریبان ز غیرت گریبان درد
و در زین هوس دود از جمعیت — که گردد چو موی کمی تو گرد

[illegible]

[illegible]

بتیبان بخواست ازین راه خوبیت گرد | که خورشید گردد بپیغوله گرد

ز حق یافت معنی و صورت نظر | که عاشق شده اندر تو بی یکدگر

نداری اگر یک دم آیینه پیش | ستم میکنی بر نگه‌های خویش

بحیرت تو تا که دو آیینه خود | مشبه مهر افتاد از چشم او

ز بینش چو عکس تو بر می کند | سیاست سکندر و جام سر کند

تماشا کند رشک جمشید را | تبسم کند داغ خورشید را

تعقل کند صورت حال خویش | سیالدی سازد به اقبال خویش

نهان فروز دارش به تخت روی | زند شکر گویان ز گفتگوی

که تا دور خورشید کنعان گذشت | نگه کم رسیده چو پیدا گذشت

دلم هیچگه بی غباری نبود | گل پیش تو هم [illegible] نبود

بیجید اندر آن تیره روزی نماند | جهان [illegible] ماند

فروشد اختشام صدا داد من | نگردد [illegible] و من

ز دودی رنگ [illegible] با من خطاب | [illegible] از آفتاب

بجز سرو پیش [illegible] هر که هست | [illegible] بیش و [illegible] نشست

مه و رشحه عالم آرای من | چو خورشید صورت نمای من

بدزد دل بحر تا بان کشید | [illegible] گلدسته بستان دمید

چو گاهی و هم عرض باغ و بهار | [illegible] صد هزار

همه گوشه [illegible] در هم نهان | [illegible] آفتاب آسمان آسمان

فروغ نگه بجیب قیاس | تجلی شد از بر تو هم روشناس

اگر نیمه بیرون زند نور من | شود دشت و در وادی طور من

بجز چشم احباب ازان روی دور | که شد استخوانم از و مغز نور

[illegible]

ستانم ز خورشید و مه رونما / کنم گیسوی دلگشا و تنم را جلا
بریزی می‌ام در دوران شراب / کنم پر ز شیشه ساغر ز آفتاب
چو نقاش کلک تماشا آفرید / چنین نقش بر ساده عالم کشید
ولیکن چو پاسخ فرستد ز رو / بماند سبو عاشقانه از آرزو
شه دهر ما سایه تا نیم کسی / کند یاد صاحب قرانی کسی
جگر خون کند در ره انتظار / که کی باز دیدش دل شهریار
زده چون لب ساقی دیده مردم ز هوش / چو آید بهوش آید اندر خروش
که بسته ازینه کوتاه ایام وصل / بدین فصل چون من تمامم وصل
نمی‌بخشد آرام آن بسته چشم / که چشمی کند آشنا خیره چشم
ندارم بجا طبع نشط کلام / که در دست کرده باشم تمام
بیارم ز خود قصه در میان / که لب را نماند سخن در دهان
چو نشنیده حرفم برانند ز پیش / بسنجد لبم از سخنهای خویش
نزد پیشکیسم سبک جلوه راه / که نگذشت بر دیده ام صد نگاه
خیالی شدم در حریم خیال / چو اینک نصیبم ز خوان وصال
چنین عالم از پیچ شکل مباد / شد از حال آئینه غافل مباد
ز بس رویت آئینه کرد نگار / ز عکسش فضای جهان لاله زار
ز مجلس باین عارض لاله گون / چو آید بعزم تماشا برون
صبا پیشتر رو بگلشن کند / ببالیدگی سرو و سوسن کند
بگل مژده در دامن گل کند / ز هر گوشه آواز بلبل کند
ببام صنوبر نهد نردبان / ز قمری ببالا کشد دیدبان
رباید ز رخ پرده گلها غبار / گشاید گره غنچه‌ها راز کار

کنند خم بالا از تسلیم‌شان | دهد یاد آداب تعظیم‌شان
کنند سینهٔ خویش را آهنین باغ | که چینه سپاران نعل خویش تو داغ
ز سرسبزی حیرت اندر چمن | ز بزم خرمی هست بر نارون
کند تازگی جلوه بر شاخسار | دهد تازه دست دعا از چنار
فتد سایه چون راستی در پای سرو | که پاسخ تو بوسد ز بالای سرو
زجیب تو نسرین بلطف نسیم | بپا ایمان کند تا گریبان نسیم
صفا بر دمد از آب آئینه رنگ | برد صیقل خویش از سینه زنگ
ببالند اشجار بر طرف جوی | گل آید به دریوزهٔ رنگ و بوی
ز مینو شبی آید چو سنبل بهوش | کند شکایت حلقهٔ مو بگوش
چو بر گل گشاید گریبان بناز | ز پاس نکهت شود غنچه باز
چو بلبل شود از رخت صوت خوان | کند خار حرف نگشش بر زبان
ز نکهت شود تازه چون جان آسمان | ز گل برد مانند گل آفتاب
به بستان ز سرو قدت یک گذار | به از صد چمن بهتر از صد بهار
نشاطی که دارد لعبت جهان | دهد اول عشق اول نشان
همه کام‌ها محو در شهد تست | خوشا این خوشیها که در عهد تست
دلی را که بیداد دوران شکست | ز لطف تو در مومیایی نشست
بر آسی تو در زمانت نسود | رخ کاسه و اشک گلگون نبود
زمان شد لبالب ز روز وصال | بپرداز شب هجر از ماه و سال
جهان گرد غم از رخ خویش رفت | ز باد طرب غنچهٔ دل شگفت
لب خوشدلی باز در خنده برگشت | گل خرمی رنگ و بو برگرفت
ز بس خرمی در مزاج جهان | عنا صاحب ... زعفران

بهر کوچه از انبساط نشاط | دل تنگ مهوران بیابان انبساط
ز روی بتان کار ها نغز تر | ز عشرت دل از پسته پر مغز تر
ز بهجت زمان موسم دراستی | پر از دوستی خاطر دشمنی
کمند آشنا طرفه نخچیر عیش | صبوحی کنان کرم شبگیر عیش
ز شکلی عروس رجا جلوه گر | که گردید یاس از هوس شوخ تر
جهان روز و هفته وسیع الذیال | که گنجید در جیب مجمعش سال
لقا بردن عدو و عهد صم و ثمر یال | ز بس گشته بر خاطر خود گران
دل خصم در کوزه روزگار | چو انگور آورده از خود غبار
چو بخت عدو فتنه مفتون خواب | سرای ستمگر چو حالش خراب
برای بقای شه دادگر | دعا در دعا و اثر در اثر
دعاهای ارباب حاجت قبول | به دنبال هر مطلبی صد حصول
پی جستن دایه بخت و نیاز | نصب دیده پروای کبر و ناز
وفا وعده چون درآتش رو | برآورده امید رخت از گرو
ز تردستی ساقی روزگار | برون رفت خشکی ز مغز خمار
حریفان می اندر سبو کرده اند | لب غنچه را از وضو کرده اند
تب حاسدان استخوانی شده است | گل سرو مهران خزانی شده است
کمند ماتمی نوحه گه هوس | ز تخم شود چون برآرد نفس
خورشیدان کوس هر صبح و شام | جهان را بشرت صلائیست عام
ز بس شد شمال و صبا نافه بیز | ز بس گشته دیوار و در نغمه خیز
خلائق همه پای کوبان روند | بپای کشتی عطر ریزان روند
بیا ساقی ای مجلس آرای من | بیا ماه خورشید سیمای من

| | |
|---|---|
| ازان باده کشتش ز غم رسته بیخ | که در سینه بیمار را جیم از شهر شیخ |

## در تعریف بزم پادشاه

| | |
|---|---|
| زبان گر به بیت طرح مجلس کشید | به ترتیب بزمم قلم [illegible] |
| ز حسنش زبان نیست بگشفتن دهم | که گل دوستان را شگفتن دهم |
| چو در راه وصفش فتد چون مگس | ببندد گلستان بر خود نفس |
| بهشتی است زیبا تر از دست حور | از آن چشم بد چون نظر از عیبش دور |
| عروس ار بیاید بره خاک بوس | نپوشد که گوش و گردن عروس |
| تکلیف عنبر از نافهٔ جیب کش | بیکر شود از شرم ساغر کش |
| سمن بیخ چون دامن بوستان | صفا تخته چون سینهٔ دوستان |
| ریاحین کمینه خدمت نوبهار | زگل دوستان بوستان برکنار |
| نهال خضر اما از چمن در کمین | نسیم سحر گشته یان سمن در چمن |
| عرق برگل عنبر ز شبنمی | نگهبان پژمرده در خرمی |
| ز بس خیمه زربفت دیبای نور | ز بس نغمه ز رقص صحرا است طور |
| هوا تافته از سوز کاسه زمین | زمین چرخ الماس ز دیبای چین |
| در و دشت از صندل و عنبر است | معلق چو عنبر زمین از عبیر |
| ز بس رفته عطر سمن در دماغ | ز بس نغز شد بین و مد باغ باغ |
| گلاب از زمین ستی رود در مشام | نباشد عجب پاسی نغز مشام |
| دمید آنچنان نکهت از مشک و عود | که خوشبوی شد نغمه در چنگ و عود |
| ز مشک آنچنان خاک مشکین شده است | که گاو زمین آهوی چین شده است |
| هلیم ز عفران ریشه بر رفته باد | لب خشک در خنده نرفتاد |
| تخم ز مغز استخوان کرده پر | تنقل ز لذت دهان کرده پر |

شکایت از فعل هر گوشه تنگیست | از حضوران در فراخی نظر باست تنگ
انگشت نمای بیان امتحان | که گر دیده نگین سخن شد بیان
تناز و لعبت گهی عیش و ناز | که از بیان نباشد در آن برگ و ساز

## تعریف بیان

زبان را شکوه از بیان سخن پروران | شمیم خوش از بیان دلبران
از و گرم هم خوبان شیرین جبین | ز بامها چو برگ گل آتشین
به رنگ نمک شد ز خوبی دیر آشنا | و شیرینها از و لعل شیرین
از و شوخ حسن و بیانها سنگ | همه شوخ را بهار اوش از بوسه رنگ
ز بیبای که از و شاخها در چمن | شکوفه وار از شوق گیاه سمن
بد و بیت از و پیدا در گل چو او | نسبت از و سرگین در دل چو او
وصال از و شد به خوبی نصیب | ... که از بیان عید ها شد به لب
ز عطر سخن سرمایه اهل سخن | نفس با نفس با نسیم ختن
ز سستی ... و نفست گفتگوی | ... ان خوبی که در بازار روی
بیان صحبت باده ... | ز شیرین ... ز خرمی
خوبی شرم از و شناس جبین | و ز و جنگها ساختی ... شیرین
با پیاره تیغ از پی فتح عشق | شکست ... اهل کرم
چنان خوش نماید سخن ... | که پروین ... گرد نثار
بابین شکل ... از باغبان | که شد ... کام از و ... خزان
زمین ... اهل ذوق | شیرین کلام از و نگین ادا
ازو هم ز با مناست در رنگ از و | ... ست و ... ست از و
... جسم و ... | به غربت گران و ... 

گهی مایهٔ سود صحبت شود
گهی توشهٔ راه رخصت شود

چو او کس بتحصیل نقد حیات
بیاورده بر لعل خوبان برات

ز بس حرب و نرمی و افسون و فن
بتان را دو آند زبان در دهن

برای تماشاش نگه بر پریده اند
بهر برگ صد بوسه پیچیده اند

از و کام شاه و گدا کام جوست
توان گفت بر شکر پیچیده پوست

از و نازکان لب چو گلگون کنند
بگلگونه گفت و گو خون کنند

دل حاسدان سینه اندرون
ز سبزی بهره اش غرق خون

بزرگان و خردان ازش همدوش هم
بتان لیف الفت هم آغوش هم

از و جفت و طاق اند در اتفاق
که در رنگ جفتست و در شکل طاق

ازین غنچه در غنچهای دهن
شتاق شود دسته بر یاسمن

مقاست لبهای اهل حیا
که دیده ست چون او متاع سبک

بهرشش گرفتار وارستگان
چه پیچ است اندر آری کمر بستگان

باو سوخت پیشگان را سر است
که در بهره اش هر ورق دفتریست

نه پیچیده برگی از آن دلبران
که صد بوسه پیچیده نبود در آن

بلبهای گلرنگ رنگی کشید
که خواهند خوبان دست از شهید

شود چهره زرد خورشید آل
و بندش اگر با سر و پان گلال

ز شرم عاشقان رخ بناخن کنند
چو خوبانش در سینه ناخن زنند

ز هر برگ پیداش ناخنی در لبست
ز ناخن زنیهاش خونش هالیست

چو بیمار آید ذرد بدان شود
ز تبخیده بر بر از مرجان شود

چنین سبز تلخی ندیده ست کس
که با کهنه عشق ورزد نفس

بود بسته ستهند این حنائی عجب
که بر گفت شمنی رنگ روید ز لب

| | |
|---|---|
| از و شسته لاله گون می‌خورده‌ای | دگر می‌خورد خصم خون می‌خورد |

## تعریف مطربان

| | |
|---|---|
| زکیفیت مطربان باده نوش | اگر دیده شد دیده اگر گوش گوش |
| زرخسارشان دیده در عیش و ناز | زآوازشان گوش با برگ و ساز |
| نگه بود صاحبت بد و ناز را | که آواز گردند آواز را |
| بصد شیوه هر دل شود مبتلا | شود دست غمش هر جا دوتا |
| نهان کرده انداز هر گوشه‌ای | در آواز داده روی شیشه‌ای |
| که گه غمزه از سرمه گون نشتر | رگ جان زنشتر بیاید خبر |
| از ایشان بهنگام پیچ و بهار | گل و بلبل از یکدگر شرمسار |
| ره صبر دیبا قانون زنند | زرشته خی همچنگ در خون زنند |
| کند گر تغنی بیلی را اسیر | زننده از کاسه روانش به تیر |
| چو لب با دم گرم بر نی نهند | دل خاره را شعله در نی نهند |
| نی آورده غوغای ممتاز نی | که نغمه دارد سر فرازی نی |
| بیاورده در دف جلاجل فغان | درو نغمهای عنادل نهان |
| طنبور غم دور و نزدیک را | زتارش دو اریچ باریک را |
| سر انگشت استادش از گوشمال | نشاگردی قال آورده حال |
| بان خشک پوست مغز رباب | چکا شنیده از نغمهای تر آب |
| بپیچیده چون مغز بر پوستش | فتادست صد مغز بر پوستش |
| شناسیده صورت هزار از دو تار | گل نغمه را دسته‌اش جویبار |
| بلند آنچنان گشته قانونیان | که بخراشد قصیده گردونیان |
| ز استادی نغمه‌سازان چنند | شنیدن کند وام تا آن زنند |

بسنجیدن نغمه خشت نواز ‌ ‌ ‌ بشکل ترازو کند کرده ساز

چو آهنگ خاطر نوازی کند ‌ ‌ ‌ بر و دوش هوا حقه بازی کند

کند نغمه پیرهن سجاب سکند ‌ ‌ ‌ که در سجده نغمه ثنا میکند

کند نغمه بستان ناخن نشد ‌ ‌ ‌ که چون باده پیچید اندر کدو

چه جامیم بکلیون شراب هوا ‌ ‌ ‌ از او جان عشاق مست نوا

شده از جنون او گون طبل باز ‌ ‌ ‌ کشد نغمه در صید دل ترکتاز

نه هدو شیه مطربان چو ماه ‌ ‌ ‌ بر انگشت دارد شان و اسپ ماه

صبای شبها نغمها ‌ ‌ ‌ به سجده که نغمه سرا

به نظاره شاه خورشید فر ‌ ‌ ‌ شکوه فرستی در نظر جلوه گر

زهره ساز خود را اگر گفته پیش ‌ ‌ ‌ زلیس شوخ چشمی کند پرده پیش

ز تارش سران نغمه پرورده اند ‌ ‌ ‌ بیک بسته چشمه سار سرود

از آن دسته آورده و بند داد ‌ ‌ ‌ که بر تار کی غم کشد اره داد

به پروردن طفل ناز نغم ‌ ‌ ‌ ز پستان روان کرده شیر نغم

بهمسایی گوش اهل فدا ‌ ‌ ‌ کدو گشته سر پیچ خوان فدا

بهنگامه رقص سیمین تنان ‌ ‌ ‌ شده نغمه از مثال دستک زنان

نیفتاد از آن محمل شوق پس ‌ ‌ ‌ که چون تال دارد خروشان جرس

دهم بسته تال زان با صبا ‌ ‌ ‌ که این نافه های ست آن نغمه سا

فرو رفته در مغز ارباب حال ‌ ‌ ‌ شراب طرب منه مندل جام تال

با فسون پری خوان شده منبدی ‌ ‌ ‌ بهای پری مندلش منبدی

فتاد از زیر طاس داوری گزند ‌ ‌ ‌ که هیکل ز مندل بگرداند افگند

کسی را که بر مندل افتد نگاه ‌ ‌ ‌ بیاد آورد حال بدخواه شاه

٦٠

که از صدمهٔ ... گردید هیچ ز بس گشته سر تا قدم چام پیچ

## تعریف رقاصان

غضب و غصه چون تارک بدسگال ز رقص ستمگر قامتان پایمال

ز بس سرو بسته پا میکنند سبکها طرف سینه پیچ پا میکنند

کمرها چو در پیچ و تاب آورند چه دلها که در اضطراب آورند

بافشاندن دست چینند گوش به برچیدن پا سه دزدند هوش

به آهنگ حالت ز ادوار شان اصول از فروعات انداز شان

ز رخسار شان جلوه خورشید را ز خلخال شان پاره ناهید را

ربا بندگی رانگه پاسبان فریبندگی راستی ترجمان

دل افروز چهره با شمع دل پریشان طره در سنج دل

بناگوش شان را سفیده پلنگ سرانگشت شان را حنایی درنگ

نه از نو سر بیهش از چشم مست بدندان نزاکت گزیده دو دست

دل از پیچش زلف در گوشمال سفوییا فرو رفته در داغ خال

به حسن جا نشسته گیسو دهن گزیدن در انداز سیب ذقن

به کوتاه بینان سر گشت راز در انداز بر سهو یابند دراز

ز موچین فشان ناخنها گره مهرها ز صد دل بپا سی گره

ستا بیج و پیا رتغافل کشاده زهنجیک گاهی فشن دل در سر

ز هم عشوه گوشه شد چشم تا به صد وعده در نقش لوح نیاز

اسیران پاسی که محمل کشان بستان به پیما تغافل زدان

نظر بازی سیندها پاستبول بقبلیسی کا ... باحصول

بدل ابنشان ... ابهر بستان در آغوش دل راحت آسوده جان

۶۱

شگفتن چو گلها در بستگی ده بار | که چون سبزه در پرده ابر بسته باز
ز سیب ذقن بر نهال بلند | گزیدن بحسرت لب خویش کند
شکیب آنچنان جیب تمکین درید | که شوقش فسون بست تسکین شنید
بر آید گر از سینه آه نهان | بر آرد ز هر اشکش نگاه نهان
بزلف پریشان ز تشبیه سار | ز تیغ جهت اینان تدبیر بیار
بگنجید در پوست در هوا | ز تشبیه در هوا نغمه فزدا
بهوش ورنگ در ریشه اهل هوش | ز خون گرمی ساقیان مست جوش
شکست خم طره شان پیشوا | که آید نگاه قدنیه یار را شکار
اگر آورد غیبت نقل زور | تبسم برانگیزد از ... شور
بر آمیخت شان پای ابلیس نظر | بپا داد مستان داد ... اند
شبیها بشکس برد در رشد | گل از نشه برآید و بر سر رسد

## در صفت اهل مجلس

نگهبان اسد و سلطان زمان | همه از کمر بسته و کمان در میان
به تیغ و خدنگ و به تدبیر | چه حیث سنانها گیان ملک گیر
بگردون فراز سر چو رایت علم | باقبال شان خورده دولت قسم
صف صفدران از یمین و یسار | کشیده سر از کاکل و زلف یار
شب شیر از تاب شمشیرشان | تف آتش از آب شمشیرشان
شکست سنان باسے سر | شبها ز شرار ... سر
شگفتن چو ... شکر خا | اداکرده حق اداها
مست ... کهسار | حکایت ... لاله زار
ز داغ محبت گل باغ شان | چراغ وفا روشن از داغ شان

۶۲

سنجیده گوئی چو میزان نهند
سخنور ز گوهر به بینان دهند

ادب کسب آداب از ایشان کنند
حیا چهره شاداب از ایشان کنند

ترا دیده گوشش هم از جام شان
سعادت نگین کنده بر نام شان

چو اهل طرب شب نشینی کنند
گل افشان یاسمینی کنند

گل افشان سنبل ز شمع یاسمن زنند
بگلگشت پروانه پر زنند

نگارستان زلف پر یز جام
کنند شعله بر صبح انگشت شام

## تعریف شراب

کند جلوه صبح از صفای شراب
بدر تابد از شیشها آفتاب

صراحی بخورشید پهلو زند
حسد کیفیانه ناهید زانو زند

پری کار فتا از رنگ جوهرها
چراغان کند باده در چهره ها

کند جلوه مینا بآن آب و تاب
که مهتاب را سازد از شرم آب

شرابی شود بر قدح سلسبیل
که آید هم تا کشش از سلسبیل

شرابی کند بهر ورع پروری
چو شیشا به پیمانه دارد سری

نکست تکبر ز سیمای او
فراضع فواضع ز مینای او

هم از پرتو جان دل افروز تر
هم از داغ بر سینه دل سوز تر

مصفا تر از بخشش هم قشریان
گوارا تر از تلخ شیرین لبان

شعاعش ستاند ز خورشید باج
حبابش رساند بجمشید تاج

برد از دل زاهدان تیرگی
کند دیده حور از ان خیرگی

بسیلان فرستاد سیلاب رنگ
زده آب یاقوت از ان سر بسنگ

حریفان آزاد گیر و اسیر
جوانش جوان گوید و پیر پیر

ز دو روش که در وی نگردد زلال
شد و سینه شفاف تر از زلال

شرر پا کنند از نفس‌ها | ز خوش جنبش شود سینه‌ها
کجا ساغر شمس و آنکه پیاشکست | کند در دل شب شفق‌ها شکست
شود ماهی اگر در شطش شناور | ولی پیشش از تازه سکه اختر
صباحی ز سیمین خطش پا دید ازو | چکانند خورشید و ماه پیدا ازو
ز تابش چکید قطره گر در دوات | نویسند بر نسخهٔ سیم برات
رسید ز زاغ از رگ نقشش نگار | شود بال طاووس آئینه دار
خورشش اگر حرف اکسیر زند | دم پیشکاری مسیحا زند
از آن باغبان دلستان سحر زنان | سخن گوید از زعفران برگ کسند
باید نسبتش ز هند چنین اگر هوشیار | کشد زعفرانی نسبت شاخسار
مهارت گلهای سیراب را | برآرد برنگ خود احباب را
ز ساغر کند پس چو قندیل دل | خورد غوطه در نور قندیل دل
و باست پرهیز ازین سبزه و بال | حلالست چون خون دشمن حلال
از آن در شب اگر شود جلوه گر | که با آب حیوان نبود هم اثر
ز نورش چو مشعل فروزد ایاغ | چراغ دگر بر کند بر چراغ

## تعریف شب و شمع و چراغ

شب از جلوهٔ شمع و مشعل عیان | که در شمع گردید روشن بیان
ز شمع شبستان سحر پرده ساز | ز قندیل ایوان سحر در گداز
جهان از تجلی لباسی بپر | که شب ابره گردید رو آستر
عیان از شرر شعلهٔ انجم فروز | که در از شب افتاد در پردهٔ روز
شرر در زمین شعلهٔ انجم نگار | وزان تخم خرمن فروغ نهار
شود دیده روشن ز خورشید سار | چو از روی شب چشم امید ...

فروغ آنچنان از مشاعل دمید / که از داغ بال چو صندل دمید
چنان خاک خورشید سیما شود / که خفاش سازند حربا شود
ز خفاش ره یابد آن اضطراب / که خواهد نهد سر در دل آفتاب
سپارند اگر شکل پستان ز قیر / نباشد عجب گر دهد شیر
فشد آنچنان نور بر یکدگر / که تا شب بپیچد ده صد سحر
برآرد شبستان چو آیینه فام / ز هر شعله که در شب گردد تمام
شود بر لب شام هر سبحه گاه / کند صبح از دود بر گردن بلند
کواکب بیاکند بر اوج نور / برآرد ز محیط همه موج نور
بآن روشنی گر شود دیده ور / که گوید فلک سر بپست خود دگر
ز بس شمع سوزان کند نور تاب / شود خاک با سوختن آفتاب
برین شب گر اعمی شود دیده دوز / ز پروین کند خوشه بینی بروز
کسی را که افتد برین شب نگاه / نه بیند همه عمر روز سیاه
کند سایه شمع هر جا عبور / نمایان بود روز چون میل نور

## تعریف فانوس

دل از شعله نور گردد مثال / اگر گوید فانوس گردد خیال
چه فانوس گلدسته باغ نور / در و شعله نوباوه نخل طور
منقش چو دیباے فرزانگی / زده نقش با شمع پروانگی
ز رنگین بران نازک اندام تر / تن شمع پیش از نفره لب خام تر
نهد پرده انس کشیده بر کران / حجابی بآن نازکی درمیان
نزاکت ز پیراهنش لاف باف / که گرد از آن پرتو شعله صاف
فرو غنچه از دو در نقاب آورند / که از سایه آتش آفتاب آورند

۶۶

خود نباید از آنت بیت طناب
شو در سایه گه خیمهٔ آفتاب

دخان دود که از شعلهٔ چه پروران
بر اندازد نه سپهر گه اختران

بنازد بجنبش پر افشاندن
ببالد به پروانه آتش

ز پروانه درخواست پیراستن
که پیراستش آورد و ز بند آستین

گریبان پروانه ز انگشتان در
که چاک شش به ایمان از آتش رسید

مگر کرد شمع خواهد این التماس
که بفروزد آتش شعله در لباس

بجا نفس از آن شمع را این نشست
که در پرده خوش سنایان نشست

ز پروانه شمع با وی شگفت است
که پروانه ز شمع این محفل است

از آن گونه شوق بیابد شب ره تا ب
چراغ چه پرده دیده آفتاب

نظر یابد پاکان شمع نیاشتاید
جهالت ابجد ریا و دیدن رسید

بیا ساقیا کام ایام عدل
ق بنام لبالب کن آن جام عدل

که از جرعت عدل شه جمشیدم
کنم از سخن دفع ظلم و ستم

## سخن در مدح و دادن سخن ادنی حکایت شاه ایران

ز نهج عدل پرورشه به همال
ق که گرگ ظلم کند سیحه خورد غزال

کند در تن ناخن شیر نی
اگر نگذرد از نیستانش پی

اگر سر خورد گرگ ناگه بپیش
کند رم ز چنگال و دندان خویش

ز پروانه ماند اگر کباب بازنه
نهد بیر خویشتن بازنه

سحاب ار زند در ره کاروان
نفس بند وش بر قضا دست جان

جنابست عدل تو در اقتدار
که نوشیروان ست زنجیر دار

ز عدل تو جان در تن زندگیست
زمان تو بر جان پاینده گیست

بنقدای عدلت که دور از خطاست
دو صد بار یک مرغ را خونبهاست

| | |
|---|---|
| چو در دست عدلش سپاه آیین | نسیم نقلی از شاه ایران زمین |

## حکایت

| | |
|---|---|
| خداوندا [illegible] سر [illegible] شاه | که در هیچ جایی [illegible] ماه |
| جهان از [illegible] لطافت او [illegible] | سحر [illegible] |
| خدا شیخ بر نام کسری کشید | از دولتها شاه [illegible] |
| شنود و طبع از فکر زرینش شجاع | نگفتش [illegible] شجاع |
| [illegible] حکایت [illegible] براو است | [illegible] خورد و سوگند راست |
| ز لطفش نوشته [illegible] باغ و بهار | [illegible] جیب و کنار |
| متاع [illegible] | [illegible] پیچ پیچ |
| ولی [illegible] | شب [illegible] بال و پر [illegible] باز |
| چو در [illegible] کشور [illegible] داده است | [illegible] افتاده است |
| شهان [illegible] عشق [illegible] | که آید [illegible] |
| ز خورشید [illegible] | [illegible] |
| [illegible] | [illegible] سیران و بار |
| [illegible] چو لاله [illegible] | ز نقش [illegible] |
| ز افشاندن [illegible] بال | پر از نافه [illegible] |
| شه [illegible] | رخ ماه [illegible] |
| روان [illegible] پیر | ز خورشید بر دوش قندیل تر |
| [illegible] بانه ها | هوا [illegible] موج پر و ازها |
| غزالان [illegible] | غزالان گرفتند [illegible] |
| نخجیر گه داده شاه [illegible] | به شمشیر [illegible] |

خدنگش چو کردی دل گرده دوزن | ترازو شدی در درون گوزن

رباشیده بازش با دو از رنگ | تراشیده از سینه کبک رنگ

ز غیرت دل آهوان سوخته | نفس را که افشرده و دوخته

ز شستش چو تیر از دهان خدنگ | ز چنگش چو شیر فرار گوران بچنگ

رسید آن کنیشان شاه و سپاه | چو گه دید فاسکی بر صیدگاه

بآهنگ شهر از بیابان و دشت | سپه بر کنار رو سپه بر گذشت

فغان عجوزی سپر ره گرفت | عنان تکاور شهنشه گرفت

نظر کرد و شه دید بیچاره | سرا پا فغان از ستمکاره

نهان چهره در گوشه ملفوفه | ز مژگان روان اشک ...

زلیخا همی بست سکوتیش | نهان حزن یعقوب ...

تا پیشگی را ندیشه پذیرفتند | که دید تیز رفتارش ملیک و دید کند

برو دست شد چو جان بر بدن مهربان | بپرسید احوال و دادش زبان

گفت آه حسرت بگردون رساند | سخنهای آغشته در خون فشاند

که از فرقه بازو اران سگی | بگردون کشیدا سرا پا سگی

ز من بس بپایز تو بس ... بود | که پیشم نسبت ... صبح بود

شماری شبینه تابان سحر صبح و شام | نهادی سه شبینه چون سیم خام

شده تیر وی سایه اش بام من | نهاسکی بدر رفته از دام من

چنگ گوهر زیبد او از آن بر غباب | که کرده است چون تیغ خونش کباب

ز مرغان و اسپی فرودن می طلسم | شد ابلیل ... من سخن می طلسم

نزار شسم که ما ... زخم | ... عدم بال ... زخم

چراکه ول الب از فغان بر گرفت | شهنشاه سر از عنان بر گرفت

بگفتش برین لشکر افگن نظر | بچشم آیدت آن ستمگر مگر
وگرنه زبان تیغ کین در میان | نشانی بگوی و بخوانش نشان
کشاکش بپاسخ چنین لب گشود | که جاسوسی در آن رستخیزم نبود
که ماند بیادم نشان کسی | بدانم چنین و چنان کسی
نه آن تیر جنگی در نگاهم گداخت | که گر بینمش او را توانم شناخت
مشخص نه جسم سپه پیشیار | غضب ماند داور ز تدبیر کار
ز جوش غضب آتشی برفروخت | که بر چرخ لشکرین را بسوخت
ز هر سوی راه نظرش گرفت | که در هر که میدید در خشم گرفت
نزوارش همه از جیب آن شعله سر | که سوزند بر یکدگر خشک و تر
بالطاف آن شه چنین چاره ساز | که آبی بر آن ریزد از جوش باز
بر دستش یکی نازنین باز بود | که از سینه پیرایهٔ ناز بود
بچنگال تیزش سر از تن بکند | بجوارش از دست در پا فگند
پس آنگه ز شه کس سر باز خواست | زهی شاه عادل که سر باز خواست
بیکدم سر باز چندان برید | که آن عرصه را دام گنجشک دید
چو از حکم داور سر کشور شکار | سر باز رفت و دل باز دار
بباد عدالت چو گل بر شگفت | بآن زال تقدی ز در در دو گفت
نگه بود مرغ قو عقاب تیز داد | که این بیضها در کنارت نهاد
بتشنیق آن معدلت داد ساز | سجود خداوند گنجشک و باز
برآورد کوس عدالت بیام | کزین کوس خیز و صدای دوام
نبارد اگر ابر عدل آسمان | گیاهی نروید بباغ جهان
شود ملک روشن بپرواز عدل | سعادت شکاریست شهباز عدل

ساقی نامهٔ ظهوری

نهالیست عدل و لطافت بار او | ستم بینیاسی فناتار او
کشد خیمه سایه بر آفتاب | که عدلش ستونست و جودش طناب
دو دود اور کنون بپروراند زمین | یکی در سر آسمان یکی در زمین
دکن از ابر رو نما خواستست | که از عدل برهان شه آراستست
فشد لرزه معذرت بر صبا | نسیم ار چه پهلو زند بر گیا
دگر حاجت افتد بخوابش گران | شود یافت در دیدهٔ پاسبان
ولیکن ز فتنه سبکتر دو بال | حنا گشته چون خوبیان پایمال
فشیند ز بلبل گل ار سرکنار | کند غنچه دلبستگی آشکار
خزان گر سرایت کند با باغ جنگ | کمن دشنه گویا کی سوسن ز زنگ
ز خشم در دیا بها حکایت نماند | رواج متاع شکایت نماند
اگر کرده ام من در شکوه باز | نداند کسی راه ناز و نیاز
بیا ساقی آن ساغر غمخوار | لبالب ز عیش آر اسبی بهار
که طرز شکایت دهم یاد عشق | رسد حسن شاید بفریاد عشق

## سر حلقه ثنائی شوق شکوه طرازی حسن لب کشودن با و غمخواری تحسین نمودن

دو کس شکوه دارند درین روزگار | من از پرده دار و خود از پیشتر دار
ز ظلم دو ظالم بسم که گوید فرض | که درد دل خود رسانم بعرض
بسی چون سپردی جمالت نگاه | همه گفته بنفشت همه ماه ماه
مبادا از این ظلم بر چشم من | بر انصاف حسن تو آید سخن
ز افزون خواهی زبان کام یافت | که شد شنای تو در کام یافت
دلی شب ستم بشب خیز کاری نکرد | کشد گریه وقع غبار نکرد
ز نام تو در خنده لب خون دل خورد | ولی گریه بر دیده پاسی فشرد

لب و چشمم از شوق معشوق پیاسی | یکی خنده خیز و یکی گریه زاست

چو عشق تو تقسیم دولت نمود | زبان حصه دیده من ربود

ز نسبت آن چنان دیده تحدید شد | که از گریه آتش خنده تحدید شد

ندیدست تا گشت سو سوی من | نخندیده است گریه بر روی من

بچشمم شبی خواب نامد درون | که مژگان بسته نکردش برون

کجا جای خوابست آن چشم تر | فتادست صد گریه بر یکدگر

نگه چنین باشد آشنا | نگه سینه با دو اندیشه آشنا

نگه را ضرورست سختی دگر | نگه هم بامید سختی دگر

ز دوست کم دیده ام اشکها | نهانم شب گریه خورد و شکوها

چو در بندگی بنده جان سپار | (قن) شود گم شده تو گردنش اعتبار

من از طالع خویش در حیرتم | که چون خداوند متهم گشته شد متهم

ز بخت سست کارم همه سر خلل | ز بختی دگر کاش میشد بدل

بهانا که هندوست بخت نگون | که ستیش اثر [illegible] یاد و از گون

ز بیش جدایی دل آزرده ام | که این زاریها کز حد برده ام

سخن شکوه ام گرچه در ذکر نیست | و لیکن شکوه ام کم از شکر نیست

دلم در رسمی نه پیچ و تاب | که آبی بلب ما چکاند سحاب

بود در مسنت آن قدر ننگ و عار | که در بار عالم نه بخشند بار

منی نشاده و این تمنای خویش | که وا کرده ام در دلش جای خویش

چه جهت است برحال آن ناشکیب | که نیش نباشد بخوردن از خود فریب

با فسون زبان در زبان آمدم | نه دل در دل جان آمدم

با این حال در شکوه تعجیل نیست | که امید عاجز به تاویل نیست

ساقی نامه ظهوری

مبن ساخته دل بتسلیم بس ست
چرا این در ایام دستور گشت
وبال ست سرمایهٔ آن حیات
گران نیست بار فراق الفت
دل غائبان را نپرسد حضور
که کوشند در عرض احوال خویش
ست ناتوان چند دارم نگاه
فروشی روم گاه گاهی بخویش
بعینت از تو گوی گناهیم هست
بجز خط عفوت بر گناهیم کش
نگه داردم چشم از کار خویش
هر دو شد مگر سینه ویران شود
گرانست خواری کشیدن بر عزیز
ز شاک رهت سر مه یافت ست
پرست از جمال دل آرای تو
ببوسی تو بر پای من عاشقم
محبت مقید بآداب نیست
سپهر چابکشم عشق پا در میان
کس از مهر باشی دگر می شود
محبت بهر شنه گاهی در ولگاه
محبت سرا گرد و پاه از نگاه

کمانی برای بتقیم بس ست
کز نزدیک را باید از دور گشت
که گیرد بران مرگ هجران برات
کند کوه از کشیدن نیاز دگر
بعقد شاہجهت استادگان حضور
ز روی تو بینند اقبال خویش
لب پر سخن دیده پر نگاه
بدارم کمان گناهی بخویش
سرا پا گناهم لب از عذر رست
ولی انتقام از نگاهیم کش
که بخشی گناهیش بخشایش خویش
که دشوار چشم من آسان شود
عزیز ست این دیده تو عزیز
فروغ جمالت بر و تافت ست
بهار من ست از تماشای تو
ز شهر تو بهر نشستن عاشقم
چنین ناخوش خبر عرف احباب نیست
بهم عرفه و عادت رود بر کران
اگر زهر باشد شکر می شود
نشیند کند جای نشر را ره این
[illegible] بر در بار گاه

ساقی نامۂ ظهوری

بابل نطفه نذرها داده اند / که از چشم دربان نیفتاده اند

خوش آن دم که در بزم گردون بساط / بر انداز پیمانهٔ نشاط

سیاهی مستانه ئی کشم / مهی سرخ جرعهٔ خمخانه ئی کشم

نگاه شوقم از آب و گل تهدید / بر قاصی از سینهٔ دل برجهد

ز موجیست حد تیمم تا بری شود / ز روییت نگاهم مهتابی شود

دو یتیم ما از سجود حضور / به پیشانی ماه خورشید نور

شود حلقه از نرگست حاصلم / که وا نگرد قفل نگاه دلم

ابنا درسی برآ با غم اندیشگان / بدان موصل شعل نطفه تیشگان

محبت لال و صدف سینه است / نگه صیقل چهره آئینه است

شود داغ حسن روشن جبین / نگه گرد شش ازل دامن جبین

نقاشی حسن دل در رفت است / نگه چهره وا از نکو سیرت است

شود حسن صاف از نظرهای پاک / ز عشق آلایش از جلوه‌های جاک

اگر عشق ظاهر کند رازها / که حسن محبت کند نازها

چه نازست این ناز اهل نیاز / که باشد خریدارش ارباب ناز

شود عجز را چون تکبر ضرور / شتابی ملائم ترسی از غرور

نگه ساعد حسن گردو ستین / که ستیخ عشق آید مردان

سنج حسن کون و مکان نیست عشق / شب از هم بیالاست کی وسعت عشق

از آن قطره آن بلاطم برد / که در عشق گریبان قلزم درد

دریا و قطره را رو بگرد محیط باب / نگیری شود چهره با آفتاب

پر از فوسی مشعله گلگشت / سمعدان از زیبایی مه کند

از او آن مراتب ظاهر شود / که قدرها دیده ویز خاطر شود

چه گویم چه حسرت ازین نازک دلم / بنازک که بسیار نازک دلم

توانا شدی از ناتوانان طلب / دل نازک از حضرت جانان طلب

گدایی که شد پاس دل ورزشش / چه عزت که در راه دل کار و کش

چه گلان چه دریا پاین دستگاه / گدایی است از گدایان شاه

بسجاده گدایان شاهی که دید / زر و سیم شان ماه و ماهی که دید

بنازم به پیشانی گه شوم / به پیشانی خود که برای شوم

بسجده رساندم از آستان / بفرق من از سجده آستان

زعشق تو سرافرازیم و سپاس / خدا داده این فرق در که شناس

ق

ز هر مو اگر صد زبان آورم / وراز هر زبان صد بیان آورم

ستایش برون باد ز اندازه است / دل از عهده شکر این التفات

که یاد تو در سینه مسکن گرفت / مرا از برای که تو از من گرفت

زخست و زه صورت دماغ که مرا / قدرت ساخت با نور دین او اسکی مرا

نفس مهر نمیشکند لب و سینه ها / نگه گلشنم باغ رو سینه ها

زخلق تو عالم گلستان من / جهان عنبر کوی تو زندان من

سرفرازی سجده آستان / ز ده نکبه بر چرخ آسمان

شود شود دست ما یه آبروی / شود راست شانی و خاک کوی

رسانید بختم ز فرخندگی / با قبال از آن رسی بندگی

به بخت بلند مر زمن مژده / که آید از تارکم سجده

ز شیخ تو شد سود با سود من / گرو برده از بود با بود من

زبان کشنه و باز تیشه دوخت / که خود را ابد لا لیه خود فروخت

بی سود خود در میان نیستم / کاش دست چنین زبان نیستم

زمین بوده ام آسمان گشته ام
همه زخمی زخمیان گشته ام

فلک خط گم کرده یاد منم
گران گوهرم کز بها قیمتم

بدریا و کان قیمت من کجاست
بلی زد لبت یک بلی صد بهاست

ز تو قیمت این نقش یادی بکن
بانصاف با خود فرو دی بکن

شناسندگان زر بر محک نهند
گهر در بهای گهر می نهند

سخن را لبست حرف فهمی خطاست
تو کی مشتری خود و فهمی بجاست

ز مهرت دلی دارم و عمر صد ره
نگه دور ازین خویش دیگر داده ام

بدنبال عشق تو افتاده ام
بروز و بزاری دلی داده ام

بجنبیت محبت ز خود رسته ام
ز تن گاه در کیسه با بسته ام

ز بیتی چو چشمم با امید باشد
که خورشید هر ذره چیزی بکشد

اگر قطره ام قطره دریائیم
نمایان از آنیم که در خود کمم

زهر کس خیالت جدائیم داد
به بیگانگی آشنائیم داد

دل من نگاه آشنائی کرده بود
که مهرت بر و پیش در جان کشود

بران دل به چشم باید گریست
که یک لحظه بی آرزوی تو زیست

دلی کشته آرزوی تو نیست
بآن دل که بستند در وجه مهر

نظر تا بیاید زیبا نظر
ز نظاره ات کی شود بهره ور

تبسمی دگر دارد این آستان
کند رو بسجده بر آستان

سرافراز سیّئی باید اندر سرت
که از خاک پایت برد افسرت

دل مدعی را به مهرت چکار
کجا لاله زار و کجا شوره زار

وفا خورده هر کس فدایت نشد
گدا مرد هر کس گدایت نشد

ازین در دگه آنکس که جوید کران
سرش بر بدن باد بار گران

از آن شرح این مدعا می کنند | که دل از تو دل دعا می کنند
کسی راهم ز صیاد دستی غمی خورد | که از یاد او خاطرش رم خورد
نجوید که اینجا بس سر ملود | که هم طعن اندر قفایش بود
کشند گر نگوئی تو یا بالهوس | چو بهتر ز گلزار بی خار و خس
از آن تیره رائی که خفاش کرد | سیه بختی خویش را فاش کرد
ازین دارم از بوی گل در مشام | چه رحم است بر صیادان زکام
از آن گل به بلبل ندارد نظر | که هر دم نشیند به شاخ دگر
از آن مغرور سایه این خاکمال | که یکجا بسی باشد قرارش محال
چو کوه آنکه پا را بدامن کشید | نه کاهید گر تیغ بر فرق دید
به بین سرو را از ثبات قدم | بیازادی و سرفرازی علم
اگر قطب بود بی تحرک پذیر | زجا جنبشش بود سی گزیر
به بشکسته است اندوه بی لنگران | زبند گاه بر کوه سبک لنگران
مدیحی از آن بدان سی کشند انتقام | بدیدم که دشمن شود دوست کام
بکوشش نگردید کس ناکسان | تقیدی سی آید از روایتان
چنین نشانند جنبان سی شود | سبک تر زود به دل گران سی شود
عدو از در رحم از بدان پرورست | چنین فریبی برتر از لاغریست
دل زر پرستان دو رو چون زرست | دل مهر ورزان دل دیگرست
محبت دران دل شود بیشتر | که از زر شود کمتر و بیشتر
مقیمان کوی وفا دیگرند | اسیران خوف و رجا دیگرند
نه از طوق قیدان زر و آهنم | از رکهای تیغ زنجیر در گردنم
رگ و ریشه گرد چو زنجیر کس | نه هر دو سبو ها نتاد بند کس

محال است این سعی کس چون کند — که تیرے ز مهر طوق بیرون کند

مباهات چون طوطے بر آرد ز قفس — ز بال و پر خویش سازد قفس

ز جام تو هستیم جمشید کیست — بروی تو خود هم خورشید کیست

نه بینیم در جلوه مهر و ماه — که بر دیده تا وان نباشد نگاه

گدا ایست نداند در دیگران — ندارد سر دست ما سر دیگران

بگوی هوس خود سران نیستیم — بعهد وفا دیگران نیستیم

بسان خود اندر محبت خودایم — نه از اهل غیرت که غیرت خودایم

بشیدائی خود امید نخچیر ما — کم از سعی کس نیست تقصیر ما

چه در جرم خود ما چرا سعی کنیم — بصد عفو جرمے بها سعی کنیم

ازین راه جز سالک آگاه نیست — درین راه گو آنکه گمراه نیست

چه بیجاست در قصهٔ اهل راز — ز کوتاه حرفان زبان دراز

نه آن سر نهادیم بر آستان — که بردارد از دوش گوش آسمان

بغیر از سجود تو در جبهه نیست — اگر شرق اگر غرب قبله یکیست

شب و روز دل در زمین بوس تست — مپرس از خیالات که جاسوس تست

کسے نیست بیجاره تو در دل بپرس — بپرس از دل احوال بیدل بپرس

چه ماه و چه ناهید دل سرکش تست — مرا نعل خورشید در آتش است

درین دیده جز طلعت یار نیست — نگاهے تماشاے اغیار نیست

اگر دیده ام خار کویت بخواب — نگه گشته در دیدن گل نقاب

نه اهل وفا نقش نگین نشست — که بر خاک کویت زخش نقش نیست

ز بادے بر آرم شرر فغان — که خاکم رباید ازین آستان

کنند آن زبان خاک من خیر باد — که گرد تو گرداند ستم گرد باد

مکدر شده سینه‌ام از گشت و شوی
همان خاک کو سینه بود آبروی

گرفتم مرا هست پای دگر
جز این کوی کو خود نیست جای دگر

غریبست در سینه یاد وطن
غبار غریبیست یاد وطن

به بیچارگی طفل غربت خوش است
وطن در دل ناغریبان خوش است

چه نفرت غریب است از این شهر را
که گوینده یاد وطن آنچه را

چه حرفست تو بالب شود همزبان
ز حرف همه همسر گردد زبان

فراموش گشته دل غمزده
که یاد تو تنها شده دل عرض

بدهر ساخت است اختر تابناک
با من تهمت آلوده ازان حضش پاک

که مستانه خوشش سیاووش زنم
سه خشناک گردم بر آتش زنم

## در شکایت بخت

سخن عذر جست ارچه از من شگفت
شکایت ز شهر راه گفتن گرفت

شکایت کنم اول از بخت خویش
که روزم سیاه کرد چون رخت خویش

لب خشک گردید از آب او
غمم گشته بیدار از خواب او

ز سر راه گم گشته خفته‌ام
که ره داد در مجلس خود نشستم

نه غربت سرم چون بگردون رساند
بسی خوار هم کرد و بیرون نشاند

ازو سر و تنم سینه پر غم تر است
که در سنگ از خاره محکم تر است

چراغ خسم بیسی روشن کند
که چشمش پر از باد دامن کند

اگر نه جاشنی کس از شهد ناب
که زهری ز کامم شود کامیاب

ز کشتم طراوت به گلشن دهد
که در خوشه‌ام برق خرمن نهد

بسی ساختم غم خویش را راحتی
چه سازم با این طالع تهمتی

سخن شیرین کس ناسا ساخت است
ببین از برایم چها ساخت است

۷۸

چنین بخت از بهر خصمان خوش است / با خدا آتش از انشاء و فرمان خوش است
دل ساده تا کی خورد بازپیش / کسی چند سازد و نبا سازپیش
به تبدیل بختم اشارت نمای / که امید در دل بدل کرده جای
ز امداد طالع بآن حالتم / که از دشمن و دوست در خجلتم
ز بیگانگان شرمساری بلاست / هر زمان صحبت خجالت آشناست
اگر گفتم که سازم باین هر دو حال / چه سازم که دارم ز خویش انفعال
محبت محبت ز دم سالها / نگفتیم که آشنایم باین حالها
دل باغ طبعان ز آزردگی / مبینا دلا سیب پژمردگی
بهای متاعم اگر کاسد است / غمی نیست غم شادی حاسد است
بسیلی کنم سرخ رخسار زرد / چه حاصل عیان است آثار درد
بجا شاکرستی سازم اگر نهان / علم می زند دود در آسمان
فرو می خورم غصه سینه در / که از پرده ناگه شکفتم بدر
ز بیم شماتت بخون می طپم / ز خصمان نهان در درون می طپم
ببل گریه بغضم گره می کنم / بجان آه حسرت زره می کنم
نه بار صنعت کنان سوی شوم / ز بطالتی با بیابان سوی شوم
که کام و زبان بغوغا دهم / چو دیوانگان سر بصحرا دهم
ز نخم آشنایان در ره هر گام / که باید گزیدن ز نسل تو کام
بجنبم چو بر خویش پا نیم جنبش / که از مرغ پر بسته ام بسته تر
ز وفا طوق گردید در گردنم / فرو چیده صد گره در دامنم
ببازوی دل زور غم سی ترم / که زنجیر امید در هم دو هم
ولیکن محال است وارستنم / که هر مو کمندیست در گردنم

روا نیست بر وحشیانی ستم | که رحم کرد دل از طبع شان کرده رم
بران ناتوان صید بیداد رفت | که در دام از یاد صیاد رفت
کم از سگ نئی یاد وا نیست و زرد | که بسیار خواهی مرا یاد کرد
به دولت کشان را به عزت مخوان | به عزت چو خوانی به دولت مران
سگ چون شکاری میالای تیغ | که دوری به تقریب بستن دریغ
مبینا و کس در و حرمان بلاست | ز خود دل نام این اقتضائی وفاست
چه راحت نیابا شد بجز چون چه من | که کوبد در کین من خشم من
نه بخشد بد گفتن سازوم نوید | که بهم تیغ سوزوم سهم امید
من از خشم با این حال و ارباب پند | زبان کار هم از پند ناسودمند
بر آب نصیحت زده رنگها | بکلبه شکست دلم سنگها
زبان را ز سوهان خراشنده تر | خراشنده ام از طعنه بر دم جگر
گرفتیم راه فضولی مپوی | لب مهر کن این مگو آن مگوی
نگفتی نصیحت نیوشی آن قدر | که افکنده شاهنشهست از نظر
برای تو در خاطرش نیست جا | شناسنده نگه بود و پیش آشنا
حدیث تو گر در گوش گوش زد | شنیدن به هوشش نهند دست رد
وگر در خیال لب کم نشین | برو در پس زانوی غم نشین
سر شکوه در بگرند دلی ریش کن | تو خود گله و شکوهٔ خویش کن
که میگوید این حرف دور است دور | که از قطره دریا بر آید بشور
خود بنده داده از این ماجرا | که گوید ز سجده شاه را ندکا
سر ار گیرد این بخت ناسازگار | که زیشان رسید کار هم آخر قرار
چه دور است لیکن ز لطف این جناب | که بر تابد از ذره رو آفتاب

ساقی نامهٔ ظهوری

۸۱

زمن گرچه چندین فضولی خطاست | ولیکن درین جرم عذرم بجاست
زبانم ولیکن چنین در سخن | شد از حرف زشتت منه جرم من
عطاییست که راحت بجان میکشد | طلب را سخن در زبان میکشد
سدا لمم ازان هر دم افزون شود | که خود ابهم سخایی تو ممنون شود
دو صد صد جهیم ز روی تو روی | ز آیینه طوطیست در گفتگوی
کجا میکند گوش این قصه گوش | که گویند اهل سخن را خموش
سخن سنج دارد دو صد شاهد ار | چه سازد دگر اینجا کسازد نثار
بباطن ز تو رشتهٔ خاطر است | که لب اینچنین بر سخن قادر است
نبود ز تو رشتهٔ گر نهان | سخن غوطه شد در مهر درج دهان
ندارند ظاهر پرستان خبر | که هست این عتاب التفاتی دگر
کسانی که راه درون میزنند | همه نقدها وا ز گون میزنند
درین بزم زهری کسانی کنند | که خون در دل شیشه وتنگ کنند
غنا خم ازان وارهد در سخن | که افتم در آیین بسر گر سخن
بخشمم را که جای نه بستن کرده | باصلاح احوال من کرده
بمنزل کی این بار شد بر دو دل | و هم مصلحت گر کسی خورد دل
توان بود یک لحظه بارو تلخ | ز شیرینی نفع دارو تلخ
چو لب تشنگان را سجال آورند | بحکمت خنک در زلال آورند
سجان حسرت این اشتغال میکنند | دلم نعمتش را ز و گم میکنند
تنک کوب غم شد گر آب و گل | نمی نیست پرسیده ام از دلم
ز عفت حریفان بگردم ملول | دلم تا نگوید بدارم قبول
نفسم سازدم لغزش پا اسیر | نباشد اگر بخت دستگیر

همه جا که عفوت شود تیره گاه / گر از بنده کاری است کرده گناه

ز شرمم سر گر چه پیش افکنیم / ز ترسم عظیم است عفو عظیم

ز لطفت عیان باد دل بهره مند / کز آن بنده گیرند اسباب پند

## حکایت

شنیدم که حجاج روزی به چین / به سیم مناجات گفت این چنین

خدایا تو دانی چه ها کرده ام / نه بر خلق بر خود جفا کرده ام

نه زینسان که تقصیر من از حد و بیش / که خواهد مرا بخشش عفو تو رد

و نیز من بس ز ابنای خوف و رجا / گنه کرده ام تا لب بنیم حرف رجا

به پایاب سیر کم قرین کرده اند / گناهان که با من یقین کرده اند

شمارند خاص حسن اندوه و ستم / چه خواهد شد از لطف عام تو کم

که بر عجز این خرقه تو اشغول / ز درد و غم قرب شنید قبول

ز عفو تو در پیشگاه حساب / بیاراستم ار نه گرد حساب ثواب

بجاشند خلقان زمین و زمان / کز آن عفو تو کار عاقبت گرفت

امیدم قوی گشت و کار بهیم / که هم از کرمت در حرم ام بیم

یکی اهل عرفان ز شنیدار بود / چو این گفتگو زان ستمگر شنود

بگفتا عجب نیست کاین ظالم شقی / به بدکار فردا هم امروز بیش

ز بی بی نیازی ز انجاست این / که با شاه ستایان تن از کفر و دین

پی سجده این بلند آستان / زمین پایه افتاده است آسمان

شهان نیز فی قدر روزی پایه اند / ز خورشید اوج ازل سایه اند

شه دو دولتی دولت ارجمند شان / فروشی به آور و سعت شان

نه اخلاص شان سر کجا پیده است / جفا کرده بد که تا کرده است

گدا را چه نسبت به بخشند گناه | که عذر گناه است بلطف شاه
نباشد مرا گرچه آن اعتبار | ق که عذر تو اسم هم آید بکار
ز نظم جهانگیر خود این چنین | ببین قدر خود وسعت من ببین
بجا بسته‌ام چه دانم که معنی چه نیم | به سالم چه دانم که از [illegible]
سپاه و سپه بر سرم تاج بخش | که تا [illegible]
لب گلشن شکسته بلبل است | بهارم سرا پای [illegible] گل است
بطلعت او [illegible] سپهر | سپهر از کمین [illegible] سپهر
شده [illegible] چون موسی کلیم | دل شب که گیرم اندرو [illegible]
زبلبلت چون [illegible] دیده‌ام | که هم [illegible] دیده‌ام
زمین [illegible] هفته است | همه گفتنیها نگفته است
اگر اصل این تخم چنین داشتی | برابر [illegible] تو چنین داشتی
به نزد [illegible] آسمان [illegible] شوم | که بر خاطر خود دگران [illegible] شوم
[illegible] دلیل | که [illegible] تلخی سلسبیل
درین [illegible] کسی رفت پیش | که هر دم تجدد خورد بازی ز خویش
[illegible] در آب | کی [illegible] در [illegible] سراب
کم است از برای من ناشکیب | دل شاد از [illegible] نقش فریب
رسد [illegible] | دگر [illegible] عشق بینا [illegible]
[illegible] ملال | نباشد اگر [illegible] فلک احتمال
نگویم که دل [illegible] فلک [illegible] | دل خنده داری نگویم [illegible]
باین [illegible] صلیم درین | ق که با آنکه [illegible] تو خواهم چنین
ندارد [illegible] کسی جای من | نباشم اگر این چنین وای من

بهر تو دل کرده کسب شرف
منم یک طرف عاشقی یک طرف

نگویند مهرت چسان همچنان
ز وحشت بدارد ز بانم زبان

عزیز است هرچند جان اینچنین
برایت چه جا است در آستین

ق

درین حرف پیش تو تحقیق نیست
تصور بدین پایه تصدیق نیست

ادای زکوة دهانی بکن
بیک خواستن امتحانی بکن

باعجاز مهر و وفایی کنم
که صد جان بیک جان فدا میکنم

کند فهم تو حفظ ناموس دل
گر این نیست در سینه افسوس دل

بهر جا خیالت پی جا شتافت
مکان از دلم دلنشین تر نیافت

شود با خیالت چو دل آشنا
بداند که بوده است از جان جدا

کسی گشته از نخل جان بهره یاب
که از جوی مهرت بر آن بسته آب

ز روی تو چشمی که افتاده دور
تواند نگه کرد اگر سوی حور

بهر سو که بیند غم اندوز باد
ز شرم کمبخت زمین دوز باد

نباشد کسی کو تو در گفتگوی
بدو گو ببرگ لب خود ببوی

پر است از خیالت در و بام دل
ز مهرت دو مغز است بادام دل

ز تو کرده بر من جهان بوستان
چنین دل نصیب همه دوستان

همه مغز در پوست مینگارمش
توئی دوستش دوست میدارمش

بهای محبت دل من و لیست
حقیقت سرشتم گل من گلیست

شوم رشک مغز ار شمارم پوست
بجز دشمنم گر بدارم دوست

چو شمعم ز تیغ جفایی چکد
همه کیمیای وفایی چکد

چو شمع وفا می نهم در لگن
کند کار مغز استخوانهای من

ببینند از صدبار در آتشم
شوم قیمتی تر ز زر بیغشم

۸۴

چه حسن شخصیت یک بنده دیگرست
بعفو عظیمست که از عفو خواه
بحلمست که وزن پله امتحان
بتا جست که چون عرض گوهر دهد
بحسب است که از قبضه نور تاب
بر خشست که هست اهتمام نازنین
به تیرست که سفوفار خندان او
بگرزست که در عرصه دست برد
بزورین کمانست کز آن شست صاف
بپیچان کمندشت که در دار و گیر
بگردن رسست کز شرفست بر فلک
بقدرست که از سایه اش هر طرف
بموبست که چون زو بر آید نفس
بشور حدیث شکر خند تو
بلبهاست که طرز آهن میکشد
بلطفست که عالم گلستان کند
بغیرست که عمر نوپی میرود
براست که آینه راحت ست
بجودست که کار جهان ساخت ست
بطبع مار تیغ ظفر آیت ست
بنامست که در صحبت بیهاست او ست

قسم سے خورم تا شود باورت
گناه عظیم ست عفوش زگناه
سبک بگذرد از خطاے گران
صدف پاے بر فرق اختر نهند
کند نیجه در پنجه آفتاب
که گردد زمین از نهیبش کمه جبین
زند بوسه بر زخم پیکان او
بلشتے کند مغز البرز خرد
نهد خونچکان ناف در پشت قاف
چو زلف بتان بسته در هم امید
کند سرمه در کاسه چشم ملک
دمد سرو و سنبل و نظاره صف
زغنا و اشبئے تو تر آید نفس
بنور جبین سحر خند تو
بخوبست که نافش سمن میکشد
بقهرست که افلاک ویران کند
بمهست که بر خاره آتش میرود
بعدلست که قسطاط که کشور ست
بقدرست که بر آسمان تاختست
به بیشانی صبحه رسا بیست ست
بمهرست که معشوق اسماع او ست

۸۵

که هر روز افزاید این اعتقاد | که کس نیست در حضرت از من زیاد
حریفان بخوانند بی منسیم | که در سینه اثبات این و تحریم
دگر شاه پس ماند در اشتباه | پس از صد قسم بگذرد از گناه
نگین خوب خاطرنشان خودست | بپرس از دل خود که آن خودست
ز عشاق هم سر و وفا ثابت است | که او هم ستم دل مدعا ثابت است
شگفت است دل از جهان خبردار نیست | خوش آن دل که جز با دلست کار نیست
چو حیرت درآید در آغوش دل | ز راحت بیاید فراموش دل
نیاید از آن مست دل برقرار | که دارد لبان تو میراث خوار
چراغی که زین دودمان روشن است | ز خورشید رخشان منورتر است
نشد دم نخست ساکنان زمین | که بودند پیران آن سر آسمان
ز تحصیل چون تو گمان بر نشست | باندیشه گنج کاوش نشست
در ایام هر یک حسابی که بود | بحکم تو جمع است در بارگاه وجود
نگردان چو تو از دهر دید | که فرزندان زمین ز پیشش دمید
بجاه از سکندر فزون تر توئی | ارسطو فنی و سکندر توئی
عجب نیک تو گردید آشنا | سکندر ز افلاطون گشته آشنا
نکرده چو تو هیچ مشکل گشا | ز حکمت بندی ز هیچ هنر برا
ز حصنی که معمار رای تو بست | طلسم بنا در ابعادی شکست
بیا ساقی آن زر برآور ز درج | که بنیاد حصار است و بی ناد برج
بده تا کشم گرد خاطر حصار | که صدمت بشکند خیل غم روزگار

## در تعریف قلعه

برین قلعه تا که کیوان گذر | ورشم آسمانش فتاده ز بطن

ز رفعتش چو تابد فرو آفتاب
شعاعش نیارد به پایان طناب

از و کنگره برشده کام نهنگ
نهد سر به افلاک طعمه در کام شیر

سفرها کند طایر وا مسیر
که در وی گشاید متاع خطیر

بآن پایه از حکم عالم مدار
که گردون شود سوده اندر مدار

فلک سوده ازان در سر سایران
زمین را دهند ارزن طایران

به ترتیب کنگر چو بنیاد ...
ز شبنم با خود به بالا کشید

به بالا کشد چه ده دیده بان
اگر چون خودی بایدش همزبان

تماشای شیرش بکس گوشمال
که از دست دربان خوری گوشمال

نظر در بلندی نظاره اش
زره‌ی عدو سخت تر خاره اش

توانند چو سایه ابر نگسند
که گردون ز دریای جودت بلند

کند دیده پیوند گر صد نگاه
سپهر در راه مشاطه نیم راه

رسد تا به اشت که خورشید پیرامنش
کند شب در دامنش

خورد کوه وال فرقش چنین
بجائی که ره کو توانش سپین

به نظاره او که احدا هم بست
که از عیب کوتاه بینی برست

رسش بارسی که در سطح آن
کند باد پا از ره شکم مارسان

بگوهش کمین سنگ را آن شکوه
که تعظیم خواهد ز البرز کوه

شود سایه او چو در پا نشین
شود موج چین جبین زمین

ز قطع نشیب و فرازش ضمیر
زر از ترب و ترنج با عبیر

نشستی بسطحی از فرازش نگاه
درافتاده فر از نشیبش بچاه

و در رفعت آسمانی فقین
از و سینه کوهان گاو زمین

فلک سنگ بر سینه زاندیشه اش
که بر سنگ ناید از و شیشه اش

| | |
|---|---|
| براطراف او نهرها سے روان | نمایان چو بر آسمان کهکشان |
| عدو زین فلک زهره احکام نیست | که اختر بران غیر بهرام نیست |
| برو نصب از هر طرف توپها | بر اصحاب در گفته سهر کوبها |

## در تعریف توپ

| | |
|---|---|
| سجو ششم بد تعریف توپ بزرگ | نه توپ بزرگ اژدهای سترگ |
| از و پنجه ور شعله خشم و کین | وزو دست آشوب در آستین |
| بر افلاک نعره سس زمین خط نیل | ببدیده که دشمنان گفته میل |
| مهر گشتش از دشمنان سیلی | تن تیره شهر از آتش دل |
| قوی پنجه نصرت بپازوی او | سبک کوه پا در ته از کوس او |
| ندارند شاهان ایوان ملک | جو او دشمن افگن به میدان ملک |
| از و آتش فتح در اشتعال | از و قرعه ملک فرخنده فال |
| سزد که سر خویش گیرد بلا | که دارد از و عافیت [illegible] |
| بدرد یونه کا آتش از آهنش | [illegible] سرانگشت [illegible] |
| اگر مهر خویش بدر یافتند | [illegible] بالا فتند |
| چو فرزند سے شود گفته دل سالها | نشسته بودن از غرورش بهوا |
| شود در دل روز اگر شعله بار | شب از دود سازد نجوم از شرار |
| چو تا بد بهوا از دخانش کند | سپهر ار رسد [illegible] فرو افتد به بند |
| شود مغز چرخ از غریوش تباه | زکوشش ار کشد پنبه مهر و ماه |
| شود رعد اگر دمکش ساز او | خورد و بیم که گر توپ است آواز او |
| سجنبانندش نشه زور سے پیل | زروزنش خفیف [illegible] تفصیل |
| امثال ره که گردونش شفاره سال | بدیده از [illegible] طوطیا |

چو گردون کشایش بهامون برند | بگردون کشند گاو گردون برند
نباشد اگر دور اقبال شاه | نبرد بصد سال یک روزه راه
پذیرد به سستی طبیب بلا | بدارو رسی از در خصمان دوا
نشیند چه بر زانوی کند و کوب | فتد کوه پهلوی پوشیده چوب
سخن خواهد سوی رخ در آسمان | که بالا نگیرند تحریر آن
چنین اژدهای عدوکش کجاست | شگفت اینکه خود غار و خود اژدهاست
بحرف صدا کرده در روز جنگ | دهان فراخش دل خصم تنگ
تبرسی چون برده شد نام خصم | بگویم حدیث سرانجام خصم
بیا ساقی ای لعبت سینه صاف | از آن می که با کینه دارد مصاف
بده تا نه احوال کین پروران | بگویم پی عبرت دیگران

## در بیان حال خصمان

کشنده ... چه خصمست که زیست | همه آرزوهاش خود در اگریست
چو از روی خصم تو گوید زبان | ز تاریکی حرف سوزد زبان
ز بیجا صلح خصم خرمن نماند | همه کاه پا زیر بر باد داد
خبر این نفع خصمت ندید از ستیز | که در قتل خود تیغ کین کرد تیز
عدوی تو گر آتش کین فروخت | همان خویش در آتش خویش سوخت
فضول ار کشش گر بحر ضد راند | حبابش فلک بر سر خود نشاند
خس و خار بیست این شعله بیش | که بر دارد از راه آسیب خویش
دو روزی ز کرد فخر خصم بسم | چو لاغر کز فربه شود از ورم
نبازم چه خوش تاج گشتش فلک | که غافل شد از شور حق نمک
بدانند اگر غیر مقدار خویش | کند غیرت ایزدی کار خویش

فتاده زکعت تیغ کین خواهش | زده یک سر راه بیراهیش
بکفران شد از دین و ایمان بری | نهانیست کفران برش کافری
ازان طعمه که در کام شیر | نگشت از لعمیت خویش سیر
ازان وو لیتش هیچ اصلی نداشت | که روز نخستش اصالت گذاشت
نه بیگانه باشد چو اندر شمار | بتجریدی کشد عاقبت کار و بار
شود خار در دیدها خار تر | چو باگل بدعوی مهند گل بسر
ز فیروزه گر رنگ خود گشت | دلش را عجم [illegible] سفت
چو وا ز خزف آب بدگوهری | بخاک رسش افگند جوهری
چو با خود دنیا و روجوه هر بلور | بهر دیگر کسی اشتهیت بزور ق
بجرئت بهایش دهان کرده پر | ز الفاظ العطفش امثال [illegible]
بهر مجمع بهر دفع گزند | بهر سو [illegible]
گره بر گره در خشن و ریسمان | نهاده بابلاش در میان
چو گردید بر جوهرے جلوه گر | نهان است شود کرده فاش بسر
عروسی که رخسارش افتاد زشت | نگیرش [illegible] سازند قصر بهشت ق
چکانند از لعل و یاقوت رنگ | که از غازه گاهی شود شوخ وشنگ
نداشند از چشم آهو سواد | که بر دارد از سرمه چشمش سواد
شود وسمه با طاق ابروش جفت | چو آن نکهت از زلفین گیسوش رفت
سراپاش از گوهر بی قصور | شود زینت گردن و گوش حور
نبرد که در روز بخشش قبول | نسفته از او ناز شیئی فضول
بهر بهشت کرده شود جلوه گر | نمایند تحقید زشتی بیشتر
ولی از چشم خود گر بدارد نگاه | بچشم خودش زشت گردد نگاه

فسانه و خوبان گر ز آئینه روی | ز شرمندگی سازد آئینه روی
نماید بسی ظلمت قیر بیش | چو بر صحن کافور خویش آرند بیش
شبی بود و ران خشتاند شکر | که سازد رو بود زهر از تلخ تر
شود پسته بهر فتادن بلند | نگردد سجز از جهنده ارجمند
ندارد زر قلب عمر دراز | فتد زود از نار زیلاکی گداز
نیاید به تدبیر برنا و پیر | سیاهی ز شیر و سفیدی ز قیر
بمکر و حیل کی توان شد دلیر | که روبه بود روبه و شیر شیر
کبوتر چو با باز بازی کند | بخون دل خویش بازی کند
بسی عهد ایام محنت گذشت | زمان تمناست حسرت گذشت
دل عالمی از جفا شد فگار | که لطفت ببرد مرهم خود بکار
وزان خسته گر گیتی مصلحت | نبود یکی در آرایش مملکت
چه گوییم که بعضی ز ما دیده ایم | نه بیناد کس آنچه ما دیده ایم
چنان بود بار تعدی گران | که بیرفت از پیش پای توان
زمانه چنان توسن کینه راند | که گرد از گل خاکساران دماند
نه تنها بها چار خواری رسید | چه خواری که اسباب شاهی کشید
چنان بود جنس شهی بی رواج | که دستار از تاج میجست باج
دل طاق ایوان بغم بود جفت | صبا کرد سقف و جدارش برفت
گرو شد میان کیسه این و آن | نمی دید جز خود و در میان
دل شعله خواران کانون شکم | به داغ دل سکه خوردی قسم
ز گرسنگی چیز از سیم و دیبه | شد از لاغری استخوانش پدید
نهان از تو خواهند فتنه بدر | که رفعت نیابد ز منبر سفر

چنان با سر کرد ایام زیست / که با قوت لعلش مرغوان لیست
کنون گشته قدرش فزون آنقدر / که در خدمتش بسته جوزا کمر
بمنبر علوی توان پایه زاد / که در سایه اش عرش کرسی نهاد
بنا مست دل سکه رست از شکست / بر آن پیش چه نقشی در نشست
چو تخت تو آیا بایوان رسید / سر تخت ایوان بکیوان رسید
نهان است سر بر تو یا آشکار / که حق یافت بر سر که خود قرار
ندارم گمانی مستکر این سخن / که تا گشته پیدا زمین و زمن
باین سرفرازی نبوده کلاه / بنا امیدگاه اینچنین ایستگاه
درین منبر تمکن جناب تو دور / چسان بود زین بیش رفعت عبور
بخدمت کمر بسته جیست امان / که هر طور گوشش که در جنان

## مثنوی در شناعت فلک آوردن و اظهار قدرت و رفعت خود کردن

در اندیشه شعر بودم سحر / که شعری برفعت در آمد بدر
سپهر بلند و حسن ترصیع سفت / ز رفعت بعرض غرض شکفت
که ای شاعر شاه شاعر شناس / ز لطف فلک دار این التماس
که اندیشه در حق او مکنی / بپرسش زبان تدبیر نیکو کنی
ز خجلت قطر بزین دو جهت / ز بس خامی خویشتن سوخت
از ورفته آرام و صبر و قرار / نهاده است بر بیقراری مدار
ز انجم که چندین عرق میکند / ز بس منفعت در طبق میکند
قدش هر دم از غصه خم میخورد / بجا که در شد ستم میخورد
که گر دست از او اهل نعمت آق / مرا یک دو روزی فتاد اتفاق
بدان در طه غفلت فتاد / که سر را عدو سوی غفلت مباد

قضا چون ز تنبیه من لب گزید ... سخنهاش رسید آنچه از من رسید
شد و بین نداند یکبین از درهم ... من و همسر خصمان نگو کازم
مبادا ببیند ازو دم اثر نظر ... که از طبع دونان شوم پست‌تر
ایمن و امن امداد دشمن بس است ... مر انجلبت عفات من بس است
نتابند تیغ سروران کریم ... بیابیست سهو از بندگان قدیم
ندانسته واقع شد این ماجرا ... شهنشاه دانسته ورزد عطا
خطا بخش شاها که شافع بس است ... قضا امر و نهی ترا تابع است
چو گردد بلطفت که گردد جهان ... که گویند تا انقراض زمان
که گردون نزاد بار گشت نیست ... فلانی ز گردنش با قبال دست
بشعر شود نیز خاطر فشان ... که سخی بوده شاعر بدین قدر و شان
کسی کز شکایت حکایت کند ... فلک را تواند حمایت کند
کسی صاحب بخت بیدار گشت ... که پاس رضای تو اش کار گشت
نهد بر رضای تو هر کس قدم ... نهند گام اول بجاه عدم
چنین گر خورد دشمنت زهر بیم ... کند تلخ آتش برو ال جحیم
چو در سایه خصمت چو در آفتاب ... ز بخت سیه مغز و دیج و تاب
اگر سیر تو سایه افکند نیز و ... کند از گرانی سجاکش فرو
گر بیند اگر جا ست در آفتاب ... جگر تابه یابد دل و جان کباب
تو خود و سینه دشمنان بر بدر ... مبادا شود خنجرت بند گر
زره پوش گردد چو خصم دغل ... ز سعی خود افتد بدام اجل
خدنگت که جان دوز و خفتان برست ... ز پیکانش دلهای خصمان شکست
ز بر سوز بملکت سوی شست ... روان تیر کیا ز جای که قالوبی شکست

چو گردے زدولها خشم گیرے | جهان بیشه پر لیث ها زان شیرے

شنفو ربع مسکون برآورده بانگ | که شش تا از پشت این چار دانگ

نشاط پنج هیجا ز فلک درست | همه اسپ و پیل حریفان زنشست

چو عکس سنان تو بینند در آب | شود در است موی تن آفتاب

شود رزمگاه هست نیستان اگر | دران شیر از بیم بازد جگر

بفرقت چو بینند زر اندود خود | شود چهره خور ز غیرت کبود

سبوه ساقی آن سے بجام ظفر | که گردند مردان ازان مرد رزم

که در عرصه فلک صیدی کنم | ز خجوان بمیدان ...

## تعریف رزم

فغان از زمانی که بر عزم رزم | زره پوشی از حلقه چشم ...

بزیر ران نگاه کرد روز نبرد | برآرد ز آب تن خصم گرد

بدست آن یلارک که گاه جدال | جگرگاه خویش کرده از ...

ظفر نامه تعویذ بازوی تست | دلیری فرو بیدل ...

چو سازے علم نیزه را زخم زن | بفرسنگ گردش نگرد هوا

دم بدم ز دم کرنا آن نفیر | که خیزد ز هوش نفیر از نفیر

فتد جیب گردون بدست خروش | در ایوان مهمان پایی در راه گوش

خورد چون اژدهے نیزه پیچ | شود چرخ از غلغل گوش پیچ

دهد باد صفهای صحرای سیل | ز اعجاز موسی دریای نیل

شود سرمه درست و باد شتاود | ورسے سر چشم خوف و خطر

ز صور انگیهای مردان مرد | ز گرد شور روز قیامت نگرد

سپرها ببارک زبازو گشند | سپرها زجین ... گشند

چرا هفت اقلیم

ربع مسکون

هفت اقلیم

... اسپ ... که دراصطبل ... اسپ ... نفت ...

فلک را بود لرزه بر سر چو بید | کواکب بریزند از یکدگر
ز ابها بجوشش الامان الامان | بهم شد غبار آسمان آسمان
چنان تیرگی رو بعالم نهد | که خورشید زمان چشم بر هم نهد
چنان تیره گردد زمین و زمان | که خورشید بار واگرد ز آسمان
نباشد به نزدیک دانا عجب | کند از غلط راه خود روز و شب
ز بس زرد گردد رخ مرد کار | شود نقل آبیش گرد آئینه دار
چو گردد بدیدن نگاه آشنا | شود دیده با چهره کهربا
ز بس سیل خون رو بدریا رود | ز دریا سحابی که بالا رود
چو در فرصتی قطره بارش کند | وزان طائری دانه خوارش کند
ز منقار صد تیش چو آید برون | سر دگرگشتن شود لاله گون
چنان باشد اندر شمشیر تیز | که سیپر گردد افتاده اشتیاد گریز
قدر سر زمان جان شکافم و زبان | که خود را برون افگند با فغان
ز بس سوز بس کوشش و اهتمام | شود زخم در تیغ و خنجر تمام
جگر پاره کند جاسه بخود در دهان | که گردان فشار بدندان پران
کشند اجل در تماشای جنگ | به صیقل تفنگش از سینه تنگ
شود سینه دشت از هول چاک | بپر از کشته گردد نهیگاه خاک
زمین را نم خون کشد در بغل | اجل سار بود پا فشرده در وحل
شود منزل هیجا دران دار و گیر | چو شیران نهان در نیستان تیر
کشند از سیاه اندرونی تفنگ | هوا را شکست چو چرخ فلک
هوا جا دراز گرد بر سر کشد | علم طرف داران چو خون دریشد
فضا سنی جهان قلزم خون شود | ز عکسش شب و روز گلگون شود

ز سختی زره که بر جنگیان
ز جنگی سواران بهم بر زده گذر
ز بس مغفر و سر زمین سنگلاخ
سکندر خوران با دیای حیاست
بر آرنگ دوان بگردان شیر
چپ و چپ و هم از پلنگینه تیغ و شتاب
ز بس آفت تیغ و تیر و سنان
برآورد ز خون موج بحر شرر
فشار و ز بس لرزه پا در رکاب
زره بر کشا بید زو لها گره
چنان برد از خود و مغفر خدنگ
ز بس در زبان گرم جوشنده جوش
تا بد تف تشنگی در آتش تن
ز داغ دل تفته بر تاب تر
سمندر چو پروانه بی پر فتند
کند تیغ تیز آن زمان ترک ترک
سپهی پا بدار بر فی تیر دست
ز بس تیرگی خون و گرد سطر
زنند تف بر خزان دل سنان
به تیب در و بار جان تن از ارباب
ز مغلوب گردد گلی روی پشت

فتید دشت که دو دست زنگیان
سپر یافت صاحبش بی پا سپر
بد بنها در آغوش زخم فراخ
به پست نزول عنان ثبات
سپر از جیب گرداب بحر خطر
ز بس کینه جا بر به صد عقاب
بیارد که بر خویشتن جنبد زبان
چو ماهی در آن ساعد و ساق مرد
دهن وا کند زخمهای کهن
سایه بنها شود در بند نیز پا فر بروی
که سر پا شود چو تیر بزم جنگ
شود آهن خود و سیماب گوش
تیر گدسفال زبان در دهن
ز مرجان لب تشنه بی آب تر
چو بر شعله شمع خنجر فتد
که در شیشه ریزه گشته پای مرگ
شود تا بکش استخوانهای دست
گرستان گشته سایه تیر
کمان افکنده باز در حلق جان
سر رنگ سکان شود چشم
دل و گرده چو شبنم در خاک

به هیجا نیز کینه در سینه ها | ز ناوک کمند بخو شد گشت فنا
درو کرده افتند سر گردنان | شود دعفر دها کشیل انبار جان

چنان بر هوا دام با فند کمند | که گردون دران طایر روح بند
شتر آن کند بر ستیغ زن | که عقاب با کشنده خوشتن

به دنبال گنده نگاه شد ... شوند | جگرها غلاف شمشیر زن شوند
ز ناوک به پهلوی هر سر کشی | کمان چپ کنند هر زمان ترکشی

چو زنبور پیکان شود خانه ساز | شود سفته در سینه ور پای براز
پی پاس جان تن دران داد و گیر | سراپا شود چشم از زخم تیر

ز ترکان همه ترگها ترگ ترگ | ز شمشیرشان جیبها برگ برگ
چو در ترک تازی کنند اهتمام | شود ترکش کینه رنگ گردون تمام

بخیم استگنی هندیان کینه خواه | نگه هندیان شیر پاسی سیاه
که در رزم چون مرد مکس بید رنگ | در آیند در چشم شیر و پلنگ

سخن های شمشیر زادان رستم توان | به پیکار ... گر تحب شمشیر جنبان
که نوک سنان شان زلبس ... وتاب | کشند داغ جبهه آفتاب

کشند از پیکان ساکنه اندر کمان | به روز نبرد بریکدگر جسم و جان
کمند آن غنیم استگنی جنیل کرد | که سام و نریمان شناسند گرد

شود بچه در آتش و نهان | نگیرد فلک را به ... میان
جگر خستگان ناله را چاک دهند | لب از جنیل ... با فغان دهند

ز نوک سنان یلان عرب | شود لاله گون چرخ نیلی سلب
یلان خراسان گوان عراق | ز فیروزی لشکر اتفاق

ز اقسام رزم آوری بهره مند | چه شمشیر و خنجر چه گرز و کمند

تا دسته طایفه از صحرا نشینان و ایشان در زنان ضحاک پیدا شدند ۱۲

ز آفت شود جان عالم تباه — سلامت بدارت تو آرد پناه

با قبال خسرو به بار شود — شود طرح سختت قضا و قدر

برای تو نصرت معین شود — سپهر بلان نام تست پرچین شود

بآئین فال خسرو لب گفتگو — که چون قرعه بر خاک غلط عدو

ز گوشش عدوی عداوت شعار — در افتد غلغل الصفر الصفر

سپهر علم در صف اهل کین — بنفرین بتان ان روز بر زمین

سپرست دل از جان و تن برکنند — سر آسیمه بر قلب صفدران زنند

شود بسته بر پشت هر خیره سر — کمانهاست باز و شکل سپیر

ز تیغ تو در بهستان خاک بلا — ز سهمش کار و پشت فنا

کند تیغ تو جلوه در جسم و جان — چو بازنده ماسی در آب روان

شود تیغ تیغ عدو در درون — ز رمح تو هر غابیه تجر خون

زمین را که خواهد که دکن برکران — بهر خون کند تیغ اندر میان

سر خصم را زخم آشفته دم — کند تیغت کاری کسندان سپهر

سخن گر کند دشمن تیره روز — خدنگت جوابی دهد ناف سوز

گشاید خدنگ جهانسوز دهان — سنانت نهد ور دهانش زبان

ز سیم شغل باشد اجل از اجل — ببندد خصمان همه بی اجل

چنان پیل را آن عدوی تو شکل — که صد شیر نقش بر زبان دل بیار

به پیل تو از نالهاسی گران — شد آسمان چون افق بیکران

بیا ساقی ای شوخ منصوبه باز — مران اسپ و رخش خشم و ناز

شود ور نه آن کهنه باز آید بباد — که زورش کند شیر را پیل زور

## در صفت پیل

چنین فیل در عرصه گیرودار — ندیدست شطرنجی روزگار

نماید زمین لعبت بر [illegible] — که پیچیده خرطوم او در همش

بیاد آورد آید از عرض [illegible] — بپرورده هم شهپر شب خیال

زند سیلی از بازو دنبال او — شود کوه را چون کمند فیل رو

ز گوشش بود پیچ دامن فشان — که از گرد را آتش نگردد گران

جهان را ز جوده کرده پر — تا واز در نهیب سفید ورد

چو گوئی زمین پهلوی و کپی — ورزد در مغز در استخوان پی

تا واز نهیب افلاک در — نگشت و از شعله چالاک تر

فلک زیر دست زبر دستیش — سبق گیر هشیاری از مستیش

روان تر ز حلم قدر قدرتان — جوان تر ز بخت کهن دولتان

ز شوخیش در سحر اندیشه شور — ز تعریف او طبعها فیل زور

تماشا سیه او سیمینش نظر — شب پیکرش را ز رندان سحر

بسان نگاری ز نقشش و نگار — بگلشن دیده فصل بهار

[illegible] ز میرش بهره یاب — فروزان ز برج شرف آفتاب

گیاه شعاعی بچارم فلک — در و کرده داغش زرین کجک

ز رنگش گلی در قمر [illegible] — ز تشبیهش آید نگه بیشتر

جلاجل چو فرمایدش شهریار — گسسته آسمان اختران در قطار

شود اطلس چرخ زیبنده تر — برای جلش گر شود آستر

چه او ز خلخالش افزوده ذوق — ز گردن برآورده ناهید طوق

سپیدی ز بس افزایش در حساب — ز چوگند [illegible] سایه بر آفتاب

[illegible] پیشانی از سر [illegible] — تا چشم خورشید از جبهه [illegible]

99

دهنشان صندل عیان از دهان
ز خرطوم او مار پیچان بران

سرش از گلدها ست چنبر مثال
تل مامدش صندلی فرنگ تال

بهیبت ز خرطوم افشرده بین
که چین کرده است آستین آستین

چپان کرده بین آستین دراز
که نگذشت چین مهر ابروی ناز

چو زینها دکم هزار روشب زنده دار
سبک روح و فرمانبر و بردبار

جلاجل بگردن ورش تسبیح سان
ز دندانش مسواکها در دهان

ز تعریف آن دست و پائی متین
ستونهای کاخ سخن آهنین

سراپا سراسر سرشتش ز رنگ فام
ز نه طاق گردون سبک جست نام

نمایان ستونهای دندان چنان
که در پایه بام فلک زد بالان

بآن روشنی چشم مهر انجلا
که در چاشت چنگ زند بر سها

بدرقت ز روی زمین سو بسوی
ببندد آتش خرطوم بر پیچیده موی

مجسم ز تمکین و فر و شکوه
که بردم از پشت تنفر نکوه

ز خرطوم و سر تا بدندان او
کمان سپید در پلک دندان او

پی لشکر شاه پشت و پناه
بپای غنچیان بلای سیاه

نگنده چو شیران فیروز جنگ
بآکو پال از گوشش چم پلنگ

شود کوه را چون کهت نیل رو
زند سیلی از باده دنبشیل او

طلب کرده از معدن قیر باج
بقوی قدرت افتاد چون کاخ عاج

نه کاهد که پرورده دولت ست
ز خرطوم بزرگیش در خدمت ست

چو عباسیان ز اطلس مشکفام
فرو داده است آستینی ز بام

برای خدنگ نفسهای خویش
ز خرطوم قندیل آورده پیش

دهانش ز خرطوم اندر نهفتا
گرفته در فقار را اژدها

سرش گنبد عالم عقل و هوش
چو درنامهای یک لخت دارد دو گوش

گهی خواب ... [illegible] | یکی گوش بسته دگر [illegible]

از ان گه [illegible] | عیان [illegible] از [illegible]

شد [illegible] | دو دو [illegible] اگر [illegible] از آفتاب

[illegible] آسمان | [illegible] از اختران

[illegible] کبود | [illegible] چنین [illegible]

[illegible] | [illegible] از [illegible]

[illegible] خون [illegible] فرازش نشان | نشان [illegible] از [illegible]

[illegible] | چنین گفته [illegible]

[illegible] از [illegible] | [illegible] او کرده [illegible]

چو گردد خرامان [illegible] نشان | [illegible] رود [illegible] چون [illegible] نشان

[illegible] در پا [illegible] او | [illegible]

[illegible] نفس | [illegible]

[illegible] سخن [illegible] زبان | شود همچنین [illegible] است در [illegible]

[illegible] که گردد سخن [illegible] | [illegible] که گردد [illegible] بلند

[illegible] | [illegible]

[illegible] بال | [illegible] گردد [illegible]

[illegible] آسمان | [illegible] خوان [illegible]

[illegible] دهان [illegible] گرداب وار | یکی [illegible]

[illegible] شود | [illegible] شود

[illegible] هوش او | [illegible] همچنین [illegible] او

[illegible] از [illegible] | [illegible]

وز دهقان صندل عیان از دهان / ز خرطوم او مارپیچان پران
سرش از کدو پاست چنبر مثال / تن پهلوش صندل و زنگ تال
بجیب ز خرطوم او خنجره / که چین کرده است آستین آستین
چنان که چین آستین دراز / که انگشت چین سرابروی ناز
چو زنها دگم عواز دوشب زنده دار / سباک [illegible] فرمانبر و بردبار
جلاجل بگردن و ریش چه سان / ز دندانش مسواکها در دهان
ز تعریف آن دست و پای متین / ستونهای کاخ سخن آهنین
سراپا سرابی سرش [illegible] / زنه طاق گردون سبک جست تام
نمایان ستونهای دندان عیان / که در پای بام فلک نردبان
بآن روشنی چشم بصر انجلا / که در جا نشست چشمک زند بر سها
بدرقت ز روی زمین سو بسوی / ببند قماش خرطوم پیچیده بوی
تجسم ز تمکین و فر و شکوه / که بر بزم از دوش [illegible] نکوه
ز خرطوم و سر نیک و دندان او / کلید در ملک دندان او
پی لشکر شاه پشت و پناه / بپاسی غنیمان بلای سیاه
فگنده چو شیران [illegible] ز جنگ / نگو یال از گوش چرم پلنگ
شود کوه را چون کمند پیل رو / زند سیلی از باده دنبال او
طلب کرده از معدن قیر باج / قوی قدرت افتاده چون کاخ عاج
نه کالبد که پرورده دولت است / ز خرد و هی بزرگیش در خدمت است
چه عباسیان ز اطلس مشکفام / [illegible] استغنی ز بام
برای خدنگ نفسهای خویش / ز خرطوم قندیل آورده پیش
دهانش ز خرطوم اندر خفا / گرفته در غار را اژدها
سرش گنبد عالم عقل و هوش / چه خرطومها [illegible] دارد دو گوش

ز گرداب بهر سرش سینه گذاشت
اندر کوه کاهیده پیکر بسی
شده [illegible] گردنش ناخن [illegible]
[illegible] بر [illegible] آسمان
شده [illegible] او سپهر کبود
نگاه [illegible] کشته [illegible]
علم گشته خون بر فرازش نشان
نگونسار گشته [illegible]
[illegible] از [illegible]
چو گرد دد خرامان بآن فر و شان
فرو رفته در [illegible] او
[illegible] نقش
ز گوشش سخن عرض کن بر زبان
[illegible] که گر دو سخن [illegible]
به پهلوش [illegible] رنگها جاده گاه
نشیب [illegible] گه از دو بال
ز دندانش [illegible] آسمان
ز حلقش دهان [illegible] گرداب [illegible]
[illegible] خم سر شود
[illegible] از هوش او
[illegible] ناخن از [illegible]

یکی گوش بست و گریبان [illegible]
عیان [illegible] از [illegible]
دو دندان اگر [illegible] از آفتاب
[illegible] دارند [illegible] از اختران
[illegible] چنین شعله [illegible] دود
[illegible] از دو [illegible]
نشان [illegible] زاده از [illegible] دو بال
چنین [illegible]
[illegible] از کوه [illegible]
[illegible] پیچ [illegible] پا [illegible]
[illegible]
[illegible]
شود همچنین [illegible] در جهان
[illegible] که گر [illegible]
[illegible]
اگر [illegible] دندانش [illegible] دو بال
[illegible] از آن [illegible] راست [illegible] استخوان
یکی [illegible] پایش [illegible]
[illegible] پایش برابر شود
[illegible] همچنین [illegible] رگ و ریش او
[illegible] زهره [illegible]

زگاهای زرکش چالش آفتاب
شب تیره زو در عقده پیچ و تاب

به پیکار صبح آن الفن نا صبور است
که از تیغ سندان و دندان آورست

به نیک اخترست اختر مشتریست
که گردیده شاه ... شش مشتریست

اگر باسمی خود پاپه شد و بان
ز حنظل برارد دهشت از کند پیلبان

درازیست پهنای او
قیاسی ز بالای بالای او

در بیعت ثریا بدو فیء گزند
فلک پر بلند پیش شد زد سپند

بسی شد بشب تیره او منتشر
فلک بود سی ارزن شکم دار

سگالان ظروفها صرف پهنا کنند
چه در آب خوردن شکم وا کنند

ببر یا مگر آب گرد فزون
که چیزی ز عکسش نماید برون

کشد عکس خود گرز دریا بدر
فشد آب صد ز شانه بیشتر

ز ره بید چنبر که از آن سر زمین
که نقاش نقشش کشد بر زمین

بقایش عدو جی شد افتاد ازان
چنین بود عاملش کران

بپرورشکه جان در بدن بس شکافت
شب از سایه اش در جهان پیش تیند

اگر شاید ارش گشته دریا نشین
شد هیج چین جبین زمین

اگر سایه او گرانی کند
ز چین ناله نا توانی کنند

سبکبا چنین نیز پوید گره کاه
فرو رفته راه از گرانی سپاه

سه او در زمین رفته چون تخم فرو
اگر مانده در زیر پهلوی او

نهد پهلو ار سوی مشرق بخواب
بمغرب بر آید ز تیغها ز آب

گران سنگ زنجیر او آنچنان
که کانهای آهن سبک شد ازان

تعجب کنان عقل در کار او
که چون میکشد دست و پا بار او

بنا بود با خویش آن دستگاه
که گنبد تماشای او در نگاه

خود از حسرت خشم خویشتن — فرو مانده انگشتها در دهن
ببالید از دولت شاه جهان — که زنجیر زنگش شود کهکشان
کمر بسته چون اژدها در کمند — ز زنگش اگر کوه در پیچ بند
چو لشکر کشد شهریار ظفر — شود شاه برج حصار ظفر
ز دندانش کار ظفر محکم است — ز دندانش آن بازوی رستم است
چو شد کار سخت است آن بازوان — بگو مغز مردست نه گو استخوان
سماک ار کند میخ دندان فرو — بجا سپهر گاو گردون [illegible]
درازی مقرر شد از گردنش — با لغام خرطوم خصم افگنش
چو بگشاد برجست شد در نورد — گشد از کف باد دامان گرد
چو در گرد پشتش آید به گردباد — ز چالاکیش عرض خود را بباد
به پیش نشان کف دست و پا — شود نالان راه شمال و صبا
شود گوشها همراه پر و بال — نگه کوه که پرنده باشد محال
نشد تا نشسته دلیر زاد هم ز باد — بسان هما آن مرکب نیو زاد
فلک را بقوت کشیدی فرو — اگر گشتی گره خرطوم او
گر از جوی خرطومش آب آورند — سماکی کش اژدها پرورند
نهند چون ز خرطوم ماهی در آب — شدند زهره ها نهنگان بر آب
بهر سو که زنجیرش ره برید — ز جرمش یکی زهره توان برکشید
نیاگشت اگر میخ گل بود زمین — ز انگشتش انگشت گاو زمین
نهد پای چون در فضای خرام — شدی جلوه طاوس [illegible] خرام
به بنیادش از هیبت [illegible] شکست — شد طاوس را نقش [illegible] شکست
دبیرانه گه صد [illegible] — ز خرطوم راند قلم [illegible]

نشاندند چو انبار کز خویش آب
بجستند خوار و دریا [illegible] ناب

به یکسر بسته چون کار [illegible] ستان
به دو آب به پایم از [illegible] دوان

ز جست و ندا آتشش در آنجناب
از آن خورده و آنهم [illegible] شود آب

ز و بیدا آتشش به هر خود را صبا
بیاوزد خز آن سطح خود قفا

بسیتش درافکند به آتش [illegible]
کند خورد و کاری سوار از دم

چو وارد به [illegible] هوش او
در آنجا پای از برگ از گوش او

همیشه ز [illegible] و ناخنش [illegible] ست
بالای خسروانی شتش [illegible] ست

نگه دان بدو خزان صد شتش
سط بسته از آن آتشین گردنش

زنگست به سر پایان [illegible] چل
روان گشته از [illegible] رود و خل

درون خاک ایشان و کورسان بیاد
در آنجا گر [illegible] آید از [illegible] باد

کند به سر چشم دشمن سیاه
کند و چون [illegible] بر فلک گاه

باقبال شاه شد چشم بسته
ز خشم [illegible] ما کشد دو کند

ز پا کنده به پاسه دشمن [illegible]
ز دندان دو شاخش بگردان [illegible]

ضیان خوف خال بشود [illegible] زبان
که از خویشتن [illegible] رود [illegible] باکان

اجل [illegible] شود آید به سرش
نهفته از آتشین به سرش

سرکشان گوی میدان کند
بیازیسته چو [illegible] چوگان کند

به آتش گر آید قلال جبال
چو ابر بهاران رود کوه مال

حریفان [illegible] فیل با ست
دو [illegible] گریزان [illegible] هات

از آن آتش کین بر آرد علم
از آن گشت [illegible] کیست دم

سر دشمنان کوفتن کرده در [illegible]
که از ناخنان [illegible] کرده گاو

نشاند چو بر کوه دندان کین
دو کوهان شود دوش گاو زمین

کنون چون سپهر [illegible] در دست و پا — عجب گر شود گرد [illegible]

کنی [illegible] در سرزمین و بستان — که باشد سرشتش [illegible] آسمان

سری کرد بالا شد از [illegible] بار — چنین گر شدش [illegible] خوار

سر دشمنان را به پستی فگند — نباشد چرا [illegible] سربلند

تکبر [illegible] از [illegible] ست — اگر سر [illegible] فرو [illegible] ست

به نخوت ز [illegible] شد علم — به عالم [illegible] بوده هم

ز رنگش [illegible] ست افزون — کشیده [illegible] گردون

کنون [illegible] آتش [illegible] — بلی در سیاهیست آب حیات

ز نقش [illegible] — که پیشانی [illegible] ست

چنین از کواکب [illegible] پیایان — کلید در قلعهٔ آسمان

[illegible] رزم و زنگ — نگاه فراخش ز چشمان تنگ

نگاهش [illegible] راه برد — که شب [illegible] زنگیان [illegible] شمرد

[illegible] که نگاه [illegible] زجا — تکاپوش فرو رفته کوه [illegible]

ز نگاهش نگاه [illegible] و شور — [illegible] دیده [illegible] راهش [illegible]

[illegible] که ثقل [illegible] زمین — ق — توان کرد بارش بفکر متین

[illegible] آه آشیان — که در زیر بار نگاه آسمان

سمومی که گر بر فرازش سوار — ق — که بر برگ کاهی [illegible] گذار

فرو ریزد [illegible] کاهش [illegible] — سر دوش [illegible] از [illegible] باران

ز چشمش [illegible] خشک و تر — ق — عناصر که [illegible] یکدگر

[illegible] خواهد آرد [illegible] فرو — شود آب و خاک آتش و باد او

بااین قوت و زور و تاب و توان — ق — که از [illegible] سکندر نشان

| | |
|---|---|
| شود لشکری ناتوان مشت مال | کند گوشمالش عرض بر گوشمال |
| باین قدر و قیمت نیابد نکو | کمیت شهنشاه خورشید فر |

## در تعریف اسپ

| | |
|---|---|
| بنازم بآن رخش گندآوران | که فربه شد از وصف او داستان |
| هوا را عقاب و زمین را غزال | نهنگ بحار و پلنگ جبال |
| گه پویه باد و گه قطره آب | گران چون درنگ و سبک چون شتاب |
| شکوهی و شنگی سراپای پر | و سیماهای سمهایش از راه خور |
| بدیبا نپوشد لعبت خاوری | تبرکیسه و گوید بشکل پری |
| نتابد کسی با درپیچ و تاب | ز پشت سمش گرد خاک آفتاب |
| چه گویم ز زیبایی داغ ران | نگو داغ آن لاله باغ ران |
| چه دم که دارد کواکب نثار | پر و بال طاوس آئینه دار |
| دل آراست چون طلعت صاحبش | قرانیست چون همت راکبش |
| نشیمن تنگ عرض مضروب و | شود گوش تندر درد |
| نگویم بسیکر و چوپا و رهبار | پلی چین نهفته از و بر بحار |
| چو آورده تحسین تر از سیه ظن | ... بر سایه خویشتن |
| بمکتب معلم از وصفش خوان | که گرد و دستهای طفلان روان |
| زمیدان برآید آن زمین در گرانک | زمین با دو از صد صد عذر لنگ |
| عنان جست و پاک ... پا | که نعلش ... کمال هوا |
| کشیده است بر غنچه خنجر گوش | ز کوه یک سری سبز رنگی فروش |
| کواکب ز پیشش ورین آرزو | که در تنگ خود در آید مینی براه |
| توان کردن ز نعلش را قیاس | که خورشید لرزد ز رشک قطاش |

زسر تا قدم چون صندوق زر گهر
کمال همه آن سخنها باشد کمال
طلا خویشتن را چو آهن بکام
سبک بار زیر سلاح گران
زند را لگدش پهن هر بامداد
جنیبت کشی میکند تا زبان
نگه کی حلا دیده او گرفت
فرو شد گر از خوبی سینه تاره
رود در جدار از تن زورمند
بسیچ ز نعلش چنان جست سنگ
چو نظاره گی آرد شش در نظر
اگر از روانیش باشد سوال
لب هر آن نظاره گر هم خورد
پی قطره نگست دست امل
ز طی مکان چون رود قیل و قال
ز چابک روی های رخش قلم
نشانهای مسطر کنندش کنند
روانیش اگر پی رسانند اثر
صبا گم گشت اندر تکاپش دوان
دو دو بر بلندی بباد رکیب
بوصفش معانی همه تازه زور

ز تنگش هوس کرد قیصر کمر
که سهلو زند بار کاکلش هلال
نه خواهد آن دم که خاید لگام
چو آتش که باشد در آهن نهان
گره بر دمش از براسی گشاد
از و خورش عنان تیز داده نشان
که بر چشم آهو صد آهو گرفت
پی سینه خود خروسینه باره
چو سیلاب در جوی پست از بلند
گذشت اره در پشت نهنگ
شود چشمه [illegible] تیز تیز
چو آتش بدید تازه [illegible] کام لال
نگه را شود پای در هم درد
چنان در دویدن کشاید بغل
نماید از جستن و خیزش مثال
ز وصفش ورق گیرد پر در قلم
ز زنجیر شیرازه بندش کنند
بر دشان بیک دم ز عالم بدر
ز دستش برون رفت بنیان عنان
آسا [illegible] سیل سر در نشیب
[illegible] اسپ از [illegible] ده

۱۰۷

سپهر کام ازو منشد خجسته صبا | بیابان بیابان فتد در قفا

دم هم دعوی از برق بادی زند | ز گنبد [illegible] زند

[illegible] تیغ شبهای تار | چو در کوچه رنگ [illegible] خوشگوار

[illegible] از جیب آید برون | اگر [illegible] باشد درون

نگاه [illegible] | [illegible]

چو طالع شود مهر [illegible] اندر قفا | [illegible] سر سایه خویش پا

[illegible] | برش نقطه [illegible] الکسان

چو [illegible] قلم | [illegible] سر قلم

[illegible] خط | [illegible] قفا

[illegible] اگر [illegible] | ز لبس [illegible] زبان [illegible]

ازو [illegible] پیام | رود حرف [illegible] برون از کلام

[illegible] سکوت | ازو [illegible] برون

اگر [illegible] | [illegible] خم [illegible]

چو باشد [illegible] | [illegible] اسیر ایام [illegible]

[illegible] پا | [illegible] قفا

[illegible] | [illegible] السکون [illegible]

[illegible] کران | [illegible] از میان

[illegible] خویش | [illegible] نعل [illegible]

[illegible] | [illegible]

اگر [illegible] پدید | [illegible]

[illegible] گاه | [illegible] راه

بسلکی که باشد رسیدش خبر — شود بعد از قرب نزدیک تر

برفتن چو باد افگند در دماغ — دود از پیش برق گرم سراغ

کند بر دل عاشقان گر عبور — برآید از آرزو پاسی دور

تگش را کسی گر در آرد بیاد — دهد خاطر خویشتن را بباد

گر از غرب سازم فضا تا بشرق — کند طی بیک جستن آن تند برق

چو گاهی تگ گرم پیمایدش — بمیدان جاه تو می نازدش

گر او به چون در عرق تر شود — چو تیغت سراپای جوهر شود

## در تعریف شمشیر

که دارد چنین تیغ مغفر شگاف — که خفتان فنا گشت روز مصاف

بجوهر چو تیغ دم قفقان — بصیقل چو لوح دل عارفان

از و شعله در خرمن اهل کین — وز و آب در خندق حصن دین

جهان سوز چون شعلهٔ اشتیاق — سبکخیزتر است از دم تیغ فراق

چو ابری که راند ز شریان شرر — چو خطی که و نقطه گردد جگر

ز بازوی شاهنشه رزم ساز — به تهدید خصمان زبانش دراز

سر خصم از آن برق پیکر سحاب — زند چرخ در بحر خون چون حباب

نه جنبد پی قتل خصم از نیام — ور انگار کی کرده کارش تمام

چو برق شب خون درخشید از و — خیابان چشم بدخواه ترسید از و

که خوابش به پیچو له دید ها — شبی کرده صد بار تغییر جا

شجاعت ز کانش به تمکین نشست — نسازنده اش شد سپر تیز دست

تابش در آن سخت زهره خیان — که نامش بری تلخ گردد دهان

از آن صیقلی تیغ تیغ غلاف — برای خود از زنگ سازد غلاف

گل علک از و هرزمان تازه تر — که مهری است از چشمه سار ظفر
اجل کز کف او خجسته است نقش — باین قبضه جان عدو کرده قبض
اگر از روشش بر نیارد نفس — نکن در سخن موشگافی هوس
مقرض شد ابریشم آفتاب — که با عکسش افتاد روزی در آب
بدستی که روزی شود خون فشان — فشانند خیره شود از عنوان
ز نیک زخمش آید به شیران گزند — که سوزند صد چشم زخمش سپند
نگشت از زخمش به چشمان گرای — که کانش چنین گشته بینا به رای
از ان جسم نماید به پیش نظر — که گردش قضا تکیه گاه ظفر
چو نگاه بدخواه غارت کند — به بنیاد ال ابروا اشارت کند
به وصفش زبان شعرا کرده اند — کسانی که قطع سخن کرده اند
عجب نیست زین تیغ الماس بار — که امید عاشق ببر در نه یار
هوا ترس ترستان فند در زخمش — که ترسند فتند ناگهان بر دمش
کند خصم بیهوده جوشن تبه — که زخمش نه دارد سپر جز جگر
از وبوده آب گل دشمنان — که زخمیست دائم دل دشمنان
گر این تیغ [illegible] ست از شتاب — فگندی سپر پیش او آفتاب
بدریا فرستد گر از عکس فوج — همه ماهیان را کند قیمه موج
بخواب مخالف در آید اگر — شود [illegible] خون جگر
ز آتش نگر بوستان خم کشند — که گلبن شده غنچه در خون [illegible]
رقم زخمی آید برون از قلم — شود گر تحریر وصفش علم
ز تیزیش عشاق در سفته اند — ز رشک از سخن [illegible] گفته اند
لب بوسیش کسی بیند از تیغ تیز — نگاهش فند پیش پا ریز ریز

چه این گوهرین تیغ بپرداختند / پی آتشش الماس بگداختند

چه در قیمتش لب بگفتن دهند / طلا را ز فولادش آهن نهند

نماند بجا نون فتح و ظفر / ندارد ازین شعله سوزنده تر

در اکسیر فتحست سیماب خشک / سخنوران تر شود دست ازین آب خشک

گر از استخوان مغز دارد مکان / مکان دارد از مغز این استخوان

کلیدیست و ازو کار اقلیم راست / چنین فتنه فتنه کشش خود کجاست

باین تیغ لب گنج پرگوهرست / باین تیغ کس خیره سر کی بهرست

باین تیغ دست تو سرها فشاند / باین نخل هر جا ثمرها فشاند

ازو سپر اهل کین تاختی / وزو کار خصمان دین ساختی

ز ایام جم تا باین روزگار / پر است زمان بوده در انتظار

جهان بر سر شانت اگر برگزید / چه منت درین صرفه خویش دید

خدایی تو در کارها یار تو / که شد ملک آباد ز آثار تو

بیا ساقی ای زینت گفتگوی / بشهر از تو آبادی آورده روی

از ان باده کهنه در گردش آر / که گویم ز شهر نو شهریار

## در تعریف شهر نو

بنازم بآن شهر عالی بنا / که بهشتست در جنب او روستا

بشهری که هر کوچه باغی نهند / چنین شهریاران بنامی نهند

سه اقلیم این شهر فرمانرواست / بلی شهریار همه شهرهاست

ندارد عجم از تنگنائی گزند / که دارد دو رفاهیتش کوچه بند

گل خاک و آبش بآن جوهرست / که گر مهره سازند ازو گوهرست

شود خاکش از کاخ شاه چگل / در قصر نو در آب آرد بگل

ز خاکش نسیم جنان تازه رو — که رو سازد آب حیات از وضو
زهی خاک پاک سعادت فزای — که غلطد بر آن زاغ گردد همای
غبارش که سرمه‌ست بهر جلای — مقدم نشین است بر توتیا
ز گردش صبا گشته نکهت پذیر — تو گویی که نفس دارد هر در عبیر
در آتش بر روی دلها کشود — مگر خاک انسان ازین خاک بود
در و سینه‌ها فارغ از کلفت است — که آتش ز سرچشمهٔ الفت است
شود فوک مشقت چو زین آب تر — ز خجلت شود آب آب گهر
هر اختر که عکسش در و که دو جا — چکانیده بر صبح صادق صفا
صفا بر زبان وار دو این لاف از و — که چون ریزد آنجا شود صاف از و
چو ناصح از و سکته آرا شود — سخنهای تلخش گوارا شود
نشیبی که بنشش شوره زار — شکر آرد از تخم حنظل بهار
شکفتنش در عقد و بست مشهور — [illegible] براعرابی و آب شور
بادی کز و خضر جان پرورست — بوزن است کمتر اگر کمتر است
بطبع غریبان چنان سازگار — که بر خاطر عاشقان یاد یار
هم آتش نقاب پرور و هم هوا — کند سیر طفلانه نشو و نما
هوایی کز و آب حیوان چکد — فشارند بکشت صد جان چکد
از و عیسوی دم صبا و شمال — ز پروردگانش یکی اعتدال
نفس روح پرور شریف او — لطافت مشرف بتوصیف او
چنان در تموزش بناز آفتاب — که دارد ز ابر بهاری نقاب
گلش شبنم از خود بر انگیخته است — صبا را حریر هوا بیخته است
ز موج گل و لاله در مرغزار — شنا در هر گوشه صد نو بهار

پر از لاله و سبزه دامان شهر
بهار ارم در گریبان شهر

درین شهر فرخنده از فر شاه
سر سبد رسی که نشاند گیاه

چنان آب دهقان روان شد بجوی
که شد دانه در خاک تسبیح گوی

که گشت با شاخ بید آشنا
شکر جوشش از دانه نی بوریا

عدالت گیا را به نخلی نشاند
سخاوت کسی را به بیشی رساند

بگنجشک پر داد شاهین رسید
که سر در تراز و شاهین رسید

زبان در منادستی به حکم سخا
که گفتن ندانند لبهاش لا

به دهقان جود آورده بار
نهال هنر میوه اعتبار

طمع در جواب سوال کرم
در ابرو باسخا نیاورده خم

زر زیر کواکب شب ساکاران
فزینگه طلب در کف سائلان

گدایان عزیزان شهر و دیار
زر کهنه در دست تو کیسه خوار

قدی پایه ارکان ایوان شرع
سر عرف بر خط فرمان شرع

ز مسند نشینان دار القضا
ادائی ندین مشغول از قضا

سر از شرع پیچد اگر آفتاب
کیه پوشش کند ذره احتساب

ز هفت آسمان مفتیان بی خبر
که خواهند گرد لقب شان دگر

گذشته همی از نشیب و فراز
فرو برده سر در گریبان خشم

صفی نوبتی در ارکه دو ها
که فی نغمه پیچد در کبر و ها

شب و روز در کار دعا و عید
سه و هفته پر از نوروز و عید

دهد گر کسی را غنی خاکمال
بپوشش کند آستینی شال

چنان خلق آسوده از عدل شاه
گر صحن زنداه و قوال راه

ندارد غم اندر اهل این شهر
طلب نیست و دفع غمهاست دهر

گرانی ست دل را در پنجاب شست — تهی نیست در سلک خود هر که هست

در و هر مسافر صحا ورشده است — از و باطن خلد ظاهر شده است

گر آید حدیث وطن در میان — بنالد ز درد غریبی زبان

ز دلها سفر کرده فکر سفر — نجوشیده اشک وداع از جگر

بمیخانه پیر مغان مل به گل — رسانیده چون بوستان گل بگل

ز روی بتان کارها نغز تر — معیشت دل از پسته پر مغز تر

ز سنجاب سنجاب اربا احتشام — اگر کان اگر بحر در زیر دام

سپاهی کفیل کفایت همه — رعایا رهین رعایت همه

حراست مخصوص با امن و امان — براحت همه آمیخوش پیر و جوان

سر کوی خنیاگران زهره خیز — نسیم در و بام شان نغمه ریز

وسیع بسته تار آواز شان — نهانی ز خود گوش بر ساز شان

مه بام سر بر فلک غرفه — ز هر غرفه در طرفگی طرفه

به بیباک مه ها که در پا کشند — دل اهل نظاره بالا کشند

گرفته پی کار خود بلهوس — سر کوچه عاشقی بی عسس

حنیان پاسبان کرد تفتیش راز — که در لب تبسم نزد دیده ناز

دلی گم اگر گشته در شهر و کوی — بلرزید زلف بتان مو بموی

بکاشانه باد اگر سر زند — پی رخصت انگشت بر در زند

بروی صبا گر ببندند در — غبار روزن و دیوار بر گرد سر

مهر خانه عیدی به آسوده است — بدیهر اسفند رحید هم بوده است

عمارات عالی بدامان کوه — بر آورده سر از گریبان کوه

## در تعریف لشکر

چه گویم چه خود از لنگر و لشکرش ❊ که آوازه شد فتح هر کشورش

طلب پا کشیدست از هر دری ❊ شنودش بلی پیش ازین لنگری

ز بس هست لنگر سحر روزگار ❊ که هر گوشه پر گرده گشتی هزار

ز جرم قمر در سکه وری ❊ فلک را بکف ظرف راتب خوری

درش چون در توبه پیوسته باز ❊ در و پای کوتاه دستان دراز

دل خلق فارغ ز فکر معاش ❊ برای کسان رزق خود در تلاش

همه بیشها هیمهٔ مطبخش ❊ همه گلها طعمهٔ مسلخش

اگر هست از آسمان سقف او ❊ وگر گوئی از بحر و کان قفل او

گشادست تا هست صرف خوان ❊ مسلمان و کافر بران میهمان

مگو از چه بر نیک و بد شد سبیل ❊ بخوان قصهٔ گبر و خوان خلیل

محاذاست این بقعه در آسمان ❊ شود منقسم رزق اهل جهان

زبانگو مکن فرش بیکار زمین ❊ که دارد ازو حصن حصین

خلائق چو مور و ملخ در رهش ❊ مغان را بکف بذر آتشکشش

ز خاکسترش فقر بستر گزید ❊ ز سنجاب خارش نهالی خرید

چنان توده گردید خاکسترش ❊ که هر چیده اختر فلک زاخگرش

باین رتبه گردون نیابد فری ❊ ز خاکسترش گشته خاکستری

ازو چون بکجا سلی آمد شمال ❊ کشد سرمه در چین چشم غزال

ازو شام و جیب و دامن کند ❊ که آئینهٔ صبح روشن کند

چنان جوگیان را ونشست و شو ❊ که از آب حیوان بشویند رو

دل از حرف خاکسترش تا بشد ❊ بگو وقت تعریف گرمابه شد

## در تعریف گرمابه

که گرمابه در دهر دید اچنین / که گلشن از و گشته گلخن نشین

گدایان و شاهان در و هم کلاه / تحجر بود دیر این خانقاه

چو بانیست از حاسش اختر شناس / که بست این رصد بر ضمیرش سپاس

بهم آب و آتش در آغوش هم / در آن خاک تن آمین از باد هم

زمین با فلک به سپهر کشی / که بر جنبش هم آبی ست و هم آتشی

ز شامش فروزان صفائی سحر / در و فرش مرمر بجائی حجر

برای جدارش زنگاشی تراش / دل کان فیروزه اندر خراش

در و لاله رویان ببالای سرو / ز جامش نگه رشک بال تذرو

سهو سهاسی پژمردهٔ زاهدان / تر و تازه از جلوهٔ شاهدان

بلغزش نگه از بدن مهاسی تر / بدن مهاسی تر نی سمنهاسی تر

ز خوی کرده خوبان با آب و تاب / فریع دیده را داده از دور آب

عراقی و هندی بهم دوستان / چو ریحان و نسرین بیک بوستان

سفید و سیه دید تا چشم دیار / چنین بیشهٔ عود و صندل ندید

ز لطف هوایش خزان نوبهار / ز مو سنبلستان ز رو لاله زار

بپاکی فزون نیست چیزی از و / چه پاکان که آیند بیرون از و

در آلیش فرو سخن چیده اند / که گرمی و سردی در و دیده اند

چنان صاف کز بهم افشای راز / گذارند در خانه در های باز

ز آب خضر طاقتی طاق نیست / در و مایهٔ از ساعد و ساق نیست

از و تا بگوید سخن در دهن / ز آلودگی بر نیاید سخن

شد از حرف آلیش نکارنی زبان / بتوصیف مسجد نفس شد روان

## در تعریف مسجد

خوشا مسجدی کز سجود امم — دگر گشته رشک زمین حرم
نمازی که اینجا توان کرد ادا — توان کرد در کعبه گر قضا
ملائک در و هر طرف بسته صف — کنند جمله تسبیح اش از شرف
ز نقاشش صفحه سحر ریخته — تجلی ز قندیلش آویخته
ز شمع معنبر علم نور طور — و خالش سجود ز سر زلف حور
چراغش ز پروین شرر افگن است — که از مشتری مهر و مشکش روغن است
چو داماد فانوس‌ها پر زنند — به پروانگی قدسیان پر زنند
چو مهر از رخ خور چهره بنموده است — پس از کعبه اینجا جبین سوده است
ز بس فیض کز ما نه یک دعا — شود حاجت صد اجابت قضا
سجودش که قائم ثنا میکند — صبا سینه آشنا میکند
ما و سخت احباب را رهبر است — که آبش ز سر چشمه کوثر است
خورد عکس اگر غوطه در این زلال — توان دید در سینه موج خیال
از او پارسائی وضو ساخته است — که خود در چنین تازه رو ساخته است
بمحراب او مایل ابروی شاه — درخشان در و پرتو مهر و ماه
جبین سای قوس قزح در سجود — کز آن طاق رنگین مثالی نمود
ز بس سجده آن عمق و پهنا نهفت — که طاقش توانند شد عکس جفت
ز بس رفعتش تحت فوق فلک — طلبد لب بام چرخ ملک
زمین کرده بر گنبدش تا نگاه — برافگنده از شادمانی کلاه
ز بنای عالی سر بر حسبان — زمین گرد گردیده بر آسمان
ز رفعت زمین گنبد اخضر است — جهان را سر قبه اش افسر است
ز سجده فرش سخن شد فلک سجده‌گاه — عمارت کنم وصف درگاه شاه

۱۱۷

## در تعریف عمارات

نهی قصر و منظر که از قدر و شان　　زند کنگره‌اش پیش از آسمان

برونق ز قصر بهشتی فزون　　ستونهاش [illegible] بی ستون

زخارا اساسش فرو برده زور　　از این قصر شیرین در آفاق شور

مهندس بر زمین چو بست اساس بنیان　　متانت شد آگه ز آسمان

زمین آسمان منظر از منظرش　　فتح باب [illegible] از در شش

به عالم فرو رفته از آفاق طاق　　خورد از پی [illegible] شش طاق

سه جام [illegible] چو فکن　　لب بام با آسمان در سخن

چو شه زمین دامنی فشاند　　ز گرد [illegible] اشاند

سر ایوان کند چون سلام آفتاب　　کند ابروی طاق نازش جواب

[illegible] از رواق بلند　　هنرها نهاده به طاق بلند

ز بستان تصویر [illegible]　　گل و لاله و حسن باغ و بهار

فضایش معمور [illegible] جنان　　چه خوش صورتی یافت آرایش زمین

پی زیب ایوان بسحر قلم　　چو کرده نقاشش بنای رقم

به تصویر خوبان خاطر فریب　　ز دلها [illegible] نقش شکیب

کشیدش ور آفریده از سحر و فن　　نشسته نقاب از جبین پرشکن

خطش [illegible] الشان نگار　　که گر دید حسنشان [illegible] نگار

گر افشانده نقاشیش بال دید　　[illegible] رخ دلبران کرده [illegible]

چو فارغ ز آرایش گل نشست　　[illegible] از بلبل نشست

همه با هنر کرده نقش چنین　　که گر دید نقاش نقش چنین

چه دریا چو لوح دل اهل راز　　[illegible]

۱۱۸

## در تعریف باغ

نگارا زشش افگنده عشرت اساسها / چو گنجیده در پیچ بست گل از شادیها

صبا مست افتاده در سبزه زار / [illegible] بهار

هوا هم چشیده از نسیم خوشش / [illegible]

ز [illegible] آثار حسن اشکبار / دل لاله از عشق خود داغدار

[illegible] مشام از نسیم سحر / [illegible] نسیم ختن

[illegible] مزین بدر / [illegible] دل غنچه پر

سیه چشمک زند نرگس آبدار / [illegible] مست یار

زمین [illegible] آورده مرغان خروش / [illegible]

[illegible] نکته [illegible] ران / [illegible] بان

ز [illegible] قدم / بهار گل [illegible] قدم

ز خورشید [illegible] فلک [illegible] / نظر با خروش از دیدن خویش نظر

شقایق چو خوبان گلگون [illegible] / فرو دست [illegible] رنگ تبسم لبی

ز هر گلبنی چتر طاوسی / ز هر غنچه تاج کاوسی

ز شوق تماشای گلهای تر / [illegible] ره هر دو هم نظر [illegible]

زلالش که ریزد صفا بر روان / ز عکس گل و لاله رنگین چنان

که هر جا فتاده نظر در زمین / زمین تر [illegible] گشته [illegible] چمن

زدی ماهی رنگین چنان رنگ [illegible] / که زنگار گون گشته ماهی [illegible]

از دوان درخشندگی [illegible] / که گر شب [illegible] از [illegible]

بآن روشنی گر نشیند [illegible] / کند [illegible] چشم [illegible]

اگر لاله گردد از تر زبان / کند [illegible] خوشگوار [illegible] بیان

119

بیا سبک شیدان برون آفتاب — ازو عکس خود را [illegible] طناب
شده تا بپیچد گره آب بقا — مرا غنچه کنان بپیچید از هیچ جا
برویش شود دهقانی صبحدم — خزان آن چنان [illegible] ارم
اگر شام اگر چاشت از خرمی — سوا [illegible] سبز [illegible] شبنمی
شد و تازه اشجار را شاخسار — چه کرده بپیوند با نوبهار
چه خندد ازو شد با غنچه یک دست — خزان چون در باغ خزانی کند
درختان چو یاران سبز زمین — سپه سجده شکر سر بر زمین
درختان نادیده روی خزان — همه چون امامان پیران جوان
میان سرو و گل دلکش و خرم اند — که قمری و بلبل رقیب هم اند
شکوفه [illegible] سبز با زبان — ز بیکاری قمری ساده خوان
گل انبه گردید [illegible] از شمال — چو پروانه بر شمع افشانده بال

## صفت انبه

بشاخ انبه بر برگ غلطان [illegible] — چو طوطی [illegible] کرده باز
مثالش چنان دلکش و دلربا — که [illegible] سبز گوید [illegible]
ز [illegible] خنجر کشید — با آب زمرد [illegible] کشید
بود نازکی [illegible] آب — که افزوده در سایه اش آفتاب
رسانده آتش سایه در پشت و دور — [illegible] را گر در جهان [illegible]
[illegible] افتاده پشت و بر روی برگ — [illegible] یا بر روی برگ
[illegible] تنها نشسته باشد — که دارد [illegible] برون [illegible]
اگر [illegible] چشم [illegible] — شود گره [illegible] از [illegible] آب
گریبان [illegible] چون [illegible] — شود [illegible] نکته [illegible]

۱۳۰

۱۳۱

خزان تا شد باره بستان فراخ
تهی دید جایی کزو رست شاخ

سپهر چه شد شغل خود تجربه ساخت
ازان حقه بازان شیرین ادا ساخت

ز بس شعبده با رباب درود
درم بستگی زو زرخسار زرد

بآیین طلبکار نقش آن درچمن
در آیینه از خنده گلها دهن

ز عطرش سر گه گشته در نافه بو
ز سیب ذقن در صفا پیره گو

معطر چو سیب سمن عنبشان
ازو دولت حسن کام شیرین لبان

ز لذت چشیدن بکام است ازو
نمکریست شکر در شکست ازو

نمکهست چندین و لب بسته خبایان
گر این مشک آغشته در زعفران

بدامی که بکشند چو خوان می نهند
شبان را زبان در دهان می نهند

ز لبس کرده در وصف خود گفتگوی
ز بالیدنش گشته تنها گرده موی

باصحاب از بیشه شهد چشانند
که در کام شان چاشنی ریز انار

نه رو از اسیران نگین نیش
شکر چاشنی گیر شیرینیش

چو بازار کام و زبان ره سپهر
یک چاشنی از شکر بیشتر

رود گر بتجرد از لذت بکار
ازین تنگ شکر لوان گره بار

چنین تازه شکر بعالم که دید
که گفت آنکه لذت مجسم که دید

تشنج ملالی که پیوند داشت
کی این داستان شکر خیز داشت

ز بس دارد این بوستان ساز و برگ
حکایت ازو گشته بر شاخ و برگ

بشوخی سخن دامنی برزده است
گل سیر بازار بر سر زده است

## در تعریف بازار

چه گویم ز آیین بازارها
نه بازارها تازه گلزارها

بطول مقالات شیدائیان
بعرض خیالات سودائیان

ز سیم ساعد [illegible] شیشه سیم — [illegible] کمان ابروان پر ز باده و جام

غبغب ماه لب سیمین [illegible] که دوات شد — صد [illegible] چهره [illegible] گرد و اشد

بسی عودای اوشان [illegible] عشق [illegible] جان — به پیمانه نگه [illegible] دل در میان

[illegible] شیران [illegible] نگاه — [illegible] شکار یلی خواه

خنده در تبسم [illegible] — دل از ساعد و ساق بیدست و پا

به لب ازره [illegible] پیما مرده — [illegible] لب [illegible] دشنام ده

خم ابروی شان [illegible] جان و دل — [illegible] شان عالم جان و دل

[illegible] شان [illegible] نگاه — که در [illegible] آتش شعله بر مهر و ماه

[illegible] زهی [illegible] عشق [illegible] — [illegible] ناز [illegible] بیشه [illegible]

[illegible] دل جان اهل دل — دل [illegible] آهن تر با

[illegible] تیغ [illegible] چین — که با گرد [illegible] چین از جبین

[illegible] خاک [illegible] — ابروان [illegible] کین [illegible] دست

تغافل [illegible] نیش — [illegible] کار [illegible] نیش

اگر [illegible] شان [illegible] شکست [illegible] — [illegible] دست و دهد

سر عقل [illegible] داغ دیوانگی ست — [illegible] بازاریان خانگی ست

[illegible] هند و میرس — ز اعجاز چشمان جادو مپرس

[illegible] بود [illegible] رو — در آغوش خود [illegible] بیهوش شو

[illegible] وی شان — خدا ساختگان همه هند و [illegible] شان

رساننده غزالان [illegible] فتن — صنم [illegible] برهمن

دل اهل دین [illegible] محترم — [illegible] الیشان [illegible] صنم

لب باده پیمای جام آشنا — تبسم شناس و سلام آشنا

۱۲۳

نگه عرش گشتن از جهرشان ... ولی هست فی رشته جهرشان
[illegible] ... شفق سنجه زنار جی اجابت
فشاند با سنبلانش از دو اوری ... کشد غمزه منع خود از کافری
سجود زدن کفر کاری شناخت ... به فن راست دوستی برفراخت
فتاده شد در کفر شکست صلیب ... حذر از کمرهای زنار [illegible]
در ایام شان زنگ ایشان نماند ... چه دین پاک که در زمن ایشان نماند
ز تقوی و [illegible] کرد ورد ... از ایشان سر صندل آلوده کرد
[illegible] آن ابجان زنند ... سحر وار نقد دل و جان زنند
[illegible] زمان ... نگه داشته والای اندر میان
بر آورده در چار سو عشق و جوش ... نگه در سب صد کشته صبر و هوش
تماشاگی و بیزار از [illegible] ... ز شبگاه سبب آن این چار سو
برای نقش چار رکن جهان ... که و بر دو از چار فصل زمان
غلط چار سو بر [illegible] گشت ... که بر راه [illegible] هشت
محیطی جدا گشت [illegible] ... وز آن [illegible] فلک را سرا
چو خورشید از و گشته روشن بقاع ... به کوه [illegible] شعاع
میان از آن قدر [illegible] ... که دارد کنارش میان و کنار
که [illegible] مرکز [illegible] ... که [illegible] دارد نگاه
نشسته گر آسمان این زمین ... نشسته ز [illegible] نگین
شده حلقه [illegible] ... شعاع جهان [illegible] در میان
[illegible] ... [illegible] صلای زده
[illegible] افتاده کالا ورد ... میان [illegible] سود [illegible]

بصد زیب و زیور عروس شهر | ز دکان صنعتگران جلوه گر

کمانگر هم ابروی دلبران | نشانیده در خانهای کمان

خدنگ آشنایان تیر کرده شان | که سوفار در رده دهن کرده باز

ز شمشیرگر کرده پیران تمام | در انگار زنگی کار خصمان تمام

ز صیقل گران عکس آیینها | دم صبحدم چیده در سینها

ز صباغ کز باغ گیرد خراج | تلون تصرف کنان در مزاج

ز بزاز گل کرده گلزار شود | ورق گرم کرده بازار شود

فروچیده گل از پی تاختن | سمن دسته بسته از قماشش بچین

گشاده خز و پرنیان تنگ تنگ | ز هر رنگ بر روی هم رنگ رنگ

ز عطار آن نافه بند شمال | که در چین خورد پیچ ناف غزال

چو خواهند عنبر بر و آورند | ز هر خانه صد بیضه عود آورند

برای نشست صفا و کبار | همه هند لباس صندل قطار

ز بس خاک ره عنبرآگین شده است | عبیر گریبان نسرین شده است

ز تزئین دکان سنجهٔ زرگری | هر صبح نگه دیده مشتری

جنیبان نوشاد از زرگران قدر سیم | که شد پاره زهره کار قدیم

خود را بجبهت ربا کرده اند | درین خرده کاری جبا کرده اند

بدانم تفس شان ز زر بال و پر | نگاور به زر بند زود نظر

طلاگر چه مستغنی از کیمیاست | ز ایشان هنر کیمیائی طلاست

جواهر فروشان بکنج دکان | ز بس مایه‌ئی کرده دریا و کان

ز هر نور هر سنگ چتر شاه | ز افقی خرامان فروبسته راه

ز تسبیح ور گشته گردان بها | که ان قیمتی گشته ذکر رشها

125

چنان پر ز صراف همیان دهر
که گر گشته چشم حریصان دهر

شود سحتم تا زر شهر و دیار
شیار است کانهار دار العیار

بنامت که ما نها خیز داده اند
طلاهای ناسره بر رو داده اند

بیرا گنده صبح هوس پرتوی
ز زر کهنه آورده روی نوی

پی خطبه اش سخت منبر نهاد
چه خوش دولتی رو بدین زر نهاد

چرا سکه از خنده بندد دهان
شد از نام شه روشناس جهان

چرا دین بنالد که شد دیر دکن
ز زر بخت شکن شاه دشمن شکن

نباید زر دیگران در حساب
عدا رو سیها پرتو آفتاب

ز وصفش زبان اختر افشان شود
لب از گفتگویش درخشان شود

ز رنگش نگه شعله آتش است
ز حرف عیارش سخن سنجش است

از و گر بچیین گفتگوی رود
بزر نام خاقان فروی برود

شب عید را این هوس از سیاه
که آویزدش در گلوی سحر

ور افتاد عالم روان آنچنان
که در مدحت شاه طبع روان

طلبری که خود را طلا می شمرد
درین گفتگو خویش سکه خورد

چه پهن است چشم طمع اسحدر
ازین زر کنم گرد مشتی نگه

شود بر تن دشمنان زاغ کرد
کزین زر جگرهاشان کند داغ کرد

ازین سکه دارد زر خور نشان
که کردند در شرق نعرش روان

نسب دار سبب در رحمت و جوی
جهانی به بزرگ چه دارند روی

ولی خویش را از زر این نحسه گشت
که نام شهنشه بر و کرده پشت

دو رویست لیکن ببازار کوی
زنند طعنه برو عیدیای دو روی

ز بسیارش شکوه فاقه کم
ز سنگینیش طاقت ناقه کم

ز آن قرن رفته است در کار او | که مبالغ کشید بار منت از او
زر و نگیران را اسک کرده است | طمع تیشت جیبشی تنگ کرده است
هنر ان قیمت گو ناوک چار پر | که دو آرند ازین زر فلاطون سپر
بازی تاه عشرت گشته خوشه چین | ازین زر سخن سنج گل آتشین
ز صرافی خود زبان در سپاس | که آخر شد از زیرکی زرشناس
عیان عهد شه داد فرمان بهند | که آمد عراق و خراسان بهند
ز اهل هنر شهر در زیور است | هنرمند را طالع دیگر است
خوش عزت و قدر ارباب علم | مقاصد در آمد ز ابواب علم
رواج علوم از اندازه بس فزود | سبلی علم را خار و خاشاکی نبود
ز تنگی دل ها نشد در نفس | افادت بکام دل خود رسست
ز دود از خاطر اهل دانش بدر | بجیبش مشغول عجز مقصر
زر خود رسیده شاه بهتا علم | بهر علم صاحب کمالان علم
نکویت خامه مفتاح باب فتوح | نویسنده بر متن عشرت شروح
بجوید بهیان معانی مفاد | جهان روشن از پرتو اجتهاد
حیات منطقی داده داد بیان | گذشت آمده منطق طوطیان
بنجوی ز حکمت سخن گشته شرف | که بشکسته در بطالت ز حرف
حکیمان خوش حالتی خنده بی | در اندیشه صد چون ارسطو رسی
اشارات شان گشت کشف شفا | مرض حو سالت بیابد دوا
شفای نفس هست در قدم | تخفرو مسیحا قدم بر قدم
حکمت علم چون برافراشتند | مرض را به بر هنر داشتند
که نسخه دادن بهت مرض | ... بر جان اهل غرض

کنند و سر چاک ره شان طلا — گشته در سمر از سر خلق پا
بطبع هیچ بیت در انزوا [illegible] — سبد همی کنند استخوان ز شکست مغز
از ایشان عجب نیست بیمار دل — ندارد دوا اگر چه بیمار دل
اگر سعی در دفع سودا کنند — چو وامق که فارغ ز عذرا کنند
شدند بی اگر از کرم چاره ساز — نبود فرمن شب حرص و آز
اگر گه وره شان شود بیشه گرد — تب از پیکر شیر ریزد چو گرد
ز اهل نجوم آسمان آسمان — علو و شرف کرده بر سر قران
دقیقه شناسان گردون جناب — صطرلاب شان عکس بیت آفتاب
به فکر طویل و خیال عریض — برآرند اختر ز چاه حضیض
ز تقویم شان دور ساعات بد — چو از ذروه قرب طاعات رد
قضا وقت را نذر ایام شان — مطابق نویسان احکام شان
عطارد که از حیثیتش بود بیم — شد از عهد ذل سیر شان مستقیم
شود از رصد بندی اختری — زحل در سعادت شود مشتری
خطا خوش نویسان چهره نگار — در آرایش صفحه روزگار
نزاست دستی آن رقم پروران — کند مشق خط عارض دلبران
و بدلام شان طره اگر شمال — مؤید نقطه شان داغ بر جان خال
اگر سطرها شان مقابل نهند — بجای نظر با سلاسل نهند
رسد شان کنند از تحسین رقم — بزلف بتان پاک نوک قلم
پی آورده از نام شاهی نام — بر احوال ارباب نظم انتظام
لب از آنچنان پایه شاعران — اگر شعر هست در حمایه شاعران
اگر فرق اقبال شان عرش ساست — سجه شند حسان [illegible] سجا ست

| | |
|---|---|
| چو انسان بنطق از همه معتبر است | که هر قوم تر آنکه سخنور تر است |
| اگر بر زبان حرف خار آورند | ازان سینه گل ببار آورند |
| گدا نیند اما گدا سکه شه اند | پرو بند لیک از فزون کهند |
| زر افشا نیند سینه دلفروز | شب فکرشان داده پرواز روز |
| ز مداح حشمت سنجر گهی | همه صاحب فطرت انوری |
| همه خرده دان و همه خرده گیر | بیان دلنشین و ادا دلپذیر |
| ازیشان در اهل سخن نازنینی | خرد را بهر یک جدا نازنینی |

## در تعریف ملک قمی

| | |
|---|---|
| سر حلقهٔ عارفان ملا قمی ست | که از شور او قطره در قلزمی ست |
| ملک نام و ملک سخن ملک او | سکون دل از جنبش کلک او |
| دلش کعبهٔ راز را بود نجی | طبیعش کمالات انموذجی |
| فلک سفره اوج انداز او | ملک غنچهٔ صبح پرداز او |
| مصفا دلش از غبار نقار | چه نسبت بلی بحر را با غبار |
| چنان خاطرش محو دریا دوست | که آب و گلش رفته بر باد دوست |
| چنان گوشت و پوست بشگافته است | که در مغز مغز دگر یافته است |
| دلش آنچنان روشن از نور راز | که بی گفتنی دیده کرده است باز |
| چنان تیره زآئینه دیده زنگ | که هم رنگ بو دیده هم بوی رنگ |
| پر از سود و سوداش جیب [illegible] | [illegible] زبس [illegible] او بی سپهر |
| ز فطرت شمارد هنر عیب خود | برون کرده از دست خود جیب خود |
| ز صبح سحر جام دل شب زند | بچرخ شه یکی خم لبالب زند |
| ز بس کاخ فنا دم زدست | گل طینت خویش بر هم زدست |

۱۲۸

نگارش تهی شد لب از تاب اشک
نمک سود بالش ز شوراب اشک

لب از خنده و سینه از درد هم
رسانیده در کنج ماتم بهم

بهم وزن داده الا پیش آب و گل
چو جوزن جگر گاز رنجی کرده دل

به هر جا که صورت برآرد قلم
بمعنی عزیز و لطافت عزیز

کلامش همه حمد و شکر و سپاس
زهی نکته‌دان محاکات شناس

ز اندیشهٔ دیگران تا کیست
ز خود در صفت حاضر آن غایب است

درین باغ زانگونه حق جو شده است
که هم بلبل و هم گل او شده است

چو داروی تلخ نصیحت دهد
رگ و ریشهٔ دل بلذت دهد

ز پیمان حدیثی که آرد بلب
برد لب بدل تا دل آرد بلب

ز شغل قناعت برومند بیش
هوس در شکایت ز خرسند بیش

شکایت نگر دیده گیرد لبش
دلش خوانده در شکر ورد شبش

نه پیما سنگی کنج آید ببانگ
اگر وا کند در دلش ماهی و انگ

سخن سنج کس نیست کس در زمن
ندارد قناعت ولی در سخن

چو بر لعل معنی کشاید دهان
بدخشان بدخشان برآرد ز کان

سمندی ز معنی برانگیخته است
کمانی بگیسوی در آویخته است

خرد سنج طبع و وفا دوست
معانی در الفاظ منقاد اوست

به تیزی طبع و زبان دلیر
حدیثش بخاید جگرگاه شیر

کم افتد چنین نکته پرداز کم
که نازد بدان لفظ و معنی بهم

ز مغز دل و جان سخن بر کشد
بمغز دل و جان سخن در کشد

بلی حرف زانجا که بالا رود
چو آید فرو تا بانجا رود

ندارد بر آئینه زنگ گزاف
درون کرده از نور انصاف صاف

بتحسین هر پرکاله نفس — مدار رشک حق تعریف کس

سخن بوده بسیار و بسیار سخت — وصیت کنان فارغ از سعی بخت

ببالین او پاس آیین چه خواند — خدا را به پای ایش مسیحا رساند

خرد با همه حشمت و شان خویش — ز دیوان او دوست دیوان خویش

فروغ سخن طالع از طلعتش — دلیل هنر قاطع از مقطعش

در افسانه فردوسی مثنوی — قصائد ظهیری غزل خسروی

بر بالشی صدر نشین آشیان — که بالیده زو چار رکن جهان

بهر قطعه صد قطعه از خورش آب — فشانیده بر افسر آفتاب

بآن پایه بنشسته پا نثار — که گردون بران نثره بیازد نثار

کجوی او لوا سخن بر و پیش — ظهوری که گویند مردان ز خویش

بوصفش نفس گرم تر انده است — مرا شعله رشک خود خوانده است

تندیست دو دو گر چه بس بی حساب — ولیکن نشیند ز من در حساب

نکرد است جان گر چه تابید تن — بشور اندر انفس گاه تابید من

بپرواز خود تا فلک میپرم — ببال ملک تا ملک میپرم

بشاگردیش خواند استاد پیش — استادیم ناز هم باز از خویش

ز بس زلف در بزمگاه و بیان — سبک میکشد گر چه رطل گران

مرا هم سخن بر سخن میرسد — حریفم چو نوبت بمن میرسد

ستارهٔ فن اگر رستم این فن است — باقبال شه دست من بست

ز غلغل چرخ در نیره ام آفتاب — منم نقطه بیرون ترا دو کتاب

زهی سوی جهان را همانم پلاس — ز نقشی نگیرند آن بر آرم اساس

کهن مخمل این باغ را نو برم — لبی خشک نگذاشت شعر ترم

ساقی نامهٔ ظهوری

چنان کرده ام لعل و دُر در طبق
که روی بتان گشته غرق عرق

شراب معانی ست در ساغرم
سخن فربه است ار چه من لاغرم

ببینش چو آرم کلید زبان
پر از پیچ و تاب است کنج بیان

ببر هر که خوان بیان می نهم
سخن را سخن در دهان می نهم

ندارم ز کس منت آفرین
که دارم کلام آفرین آفرین

نهی گر ز عقل جنون اشعار من
شود سینه صندوق درج سخن

فلک بلندان همین جا دوم
که بهر سخن در سفتنی نوا دهم

درین نسخه خود سیم آن خون فشاند
که از لفظ هر یک بسی گل نشاند

فصاحت زند شادیانه طبع من
گل تازگی زد ز بس فرق سخن

ز کلکم سجود رخ شهریار
ورق گشته از نقطه خورشید زار

زره مش به پیکار ارباب کین
بود مهر مسطر پر از خون به بین

ببرمش ز رنگینی گفتگوی
شقایق توان چید از رنگ و بوی

چو از دفتر خلقش آرم رقم
نویسم بیاض کتابت به ارم

بود صفحه خیابان شهر خطش هست
که ده ده گره الفاظم گرم کم ست

زبان با طمع گر ندارد زبان
فکنده ز صد حرف طلب در میان

بیا ساقی ای آرزو مست تو
فقیری نخستین شهم دست تو

سپاسی بر آ تا سپاسی کنم
لباسی نشین تا گدایی کنم

**بظاهر ز روی استغنا الطلب گشتن و در باطن نهان خود ممنون بودن**

ز دریا دلان سائلان ظرف خویش
نه بینند جز در خور ظرف خویش

نباید خور از فرسخی به تنگ
ز خشت است ملک روزن خانه تنگ

نخیزد ز طوبی ثمر طبع پست
کشاید همان و آن نکرده غنچه دست

۱۳۱

بهم اسد از جود شاه جهان | که دو گشته طوبی گیاه جهان
چنان برده بی شهرگی سر جیب | که سائل بدامن کند زر جیب
طلب در زبانها معطل شده است | گرفتن بدادن مبدل شده است
باقلیم آبادی آورده روی | همان کان خرابست و بخت عدوی
پی فاقه گوشی زر وار روزند | کهن مفلسان [illegible]
ضرورت بر افتاده از روزگار | همین حاضر ست مهر نشار
زبان بر زبان این تقاضا کند | که دل هر چه خواهد تمنا کند
چنان در روش جود ابرام کرد | که می بایدم عمد طمع وام کرد
[illegible] طمع [illegible] از زیر بار | [illegible] افتاده گار
ندانم چه خواهم که هم چیز هست | تکرر اگر بایدم نیست هست
گذشت از دوستی کار و بار رواج | که دارند شهری [illegible] احتیاج
شد آن ده مقرر به تشریف من | که در خرمن قناعت [illegible]
[illegible] از بزرگی [illegible] | که در نقد هر شهر پهلو زند
ندان شاه ده دارم از سلطنت شاه | گدا یا دارم از شهر خود [illegible]
گذشتم ز [illegible] جا بجا | [illegible] هوا
[illegible] که [illegible] شست سست | که چندوازده کشور دولت بست
گذشتم [illegible] ساحل اعتبار | که گشتست [illegible] روزگار
[illegible] طفل [illegible] | که [illegible] در مهد [illegible]
فدای تو [illegible] صد جان پاک | که [illegible] افتادگان از خاک
[illegible] آن که [illegible] | که [illegible] طرب در هزار [illegible]
سمند صبا ماند از [illegible] گشت | از آن طرفه توسن که خواهم گرفت

که هست شاعر با این برگ و ساز | ز بس کرد به بلغت مرا بی نیاز
نگردم ز زر راست خود جان من | سخن سنجم از اصطلاح کهن
مرا گر زر ناگفته باید بشعر | مرا ناگفته باید آورد بر
به تحصیل آن نیست مقصود من | به تقریب مذکور شد این سخن
ز بس حرف خواهش بیان کرده ام | همه هست طمع را ز [illegible] کرده ام
لهم کرده ثبت ار چه بر هر طلب | چو بر [illegible] داده ز روی [illegible] طلب
اثر از برای دعا مطلبم | ولی چون تو خواهی چه مطلبم
ندارد دلم گرچه کار احتیاج | بلطف تو دارم هزار احتیاج
[illegible] ز حسناد تا کاستن | [illegible] هم [illegible] ز خواستن
[illegible] برخویش منت نهم | هر [illegible] از تو خلعت دهم
برای تفاخر گدایی کنم | گدای شهم خودستایی کنم
تو ملک دلم نازنینم میرسد | [illegible] خواهشم میرسد
گدای با این بی نیازی که دید | ضعیفی با این [illegible] که دید
گدائی نه اهل سخا جسته باج | که محتاج گردید بی احتیاج
[illegible] خواهشم نیست | ز بانی و زر [illegible] نیست
[illegible] کشته [illegible] برآتش | [illegible] هم [illegible]
[illegible] حرص [illegible] تلاشم نبرد | [illegible] نبرد
[illegible] که دارد نگاه | ز [illegible] از مهر روز سیاه
نیاید [illegible] اعتماد هم است | که در [illegible] کشاد هم است
[illegible] گشته [illegible] تمام | ز [illegible] تمام
نخواهم [illegible] گر هم طلب | [illegible] طلب

گرفتن نشاید اتحاف سجاست / توان امتحان کرد خازن کجاست

نیابم ز رشید سینے ذره شعور / نمی خواهم اما تو می ده بزور

نیارم گذشتن ز حق ادا / که حق ادا را نباشد قضا

نخفتند اهل طلب در تعب / اگر یادگیرند طرز طلب

از ان توسن خود اشم کرد گرد / که سه گو نگوید که اسپی نکرد

نباشی طلب کرده ام پای بست / که دانند درین کار دستیم بست

شود فوت هم سنت شاعری / کنم خویش را گر ز خواهش بری

به تحمل طلب کم دهم برگ و شاخ / ولی چون گشایم دهان فراخ

دهم در بیکی مرد عدّه تنگ جا / زر و خلعت و اسپ و باغ و سرا

بدین گفتگو چون نفس شد علم / به تمثیل گشت این حکایت رقم

## حکایت

یکی خارکش پیر غربت جوان / که بود از سخن خاطرش گلستان

چو هر روز نه روز سراپا نالش / میان بست در کسب وجه معاش

لب شهر اندر آورد بار وی زرد / ز گرد بیابان بیابان گرد

به زنگی ته بار خار درشت / بخاک آشنا سینه چون خار پشت

تنی خشک چون نی ز بار تعب / سراپاش تر در عرق تحت لب

به خاک اوفتاده پاسی توان / جهت بر وی زنان هر زمان

بسر کرد هر راه بازار و کوی / بصد چشم حسرتش دید ارچه پوی

ره از رهبر و پاسی سخت بلند / بر آزاده پایه وارسی فکند

چو عیش قوی دید آزاد مرد / ولش آمد از مهربانی بدرد

برافروختش لور بیک اختری / بگفتش مریش من مشتری

دعاگوی شد عاجز ناتوان / که خدمت بسی کرد و رنجش گران

ز خاک سر مطبخ جاه تو / یکی پشته باد این پل هفت تو

خورد سنبل شعر عکدویت تر / ببیچه بست تر فروشد اگر

ز دم گرمی پیر هیزم فروش / جوان را بدین سان بتحنیت گوش

بغربت تا آن خوار گفت ای عزیز / مکن آرزو کن ازین جنس چیز

غم منزل از طاقتت کرده طاق / کلیدش دمیاست بر طرف طاق

وگر داغی از حسرت مرکبی / نباشد و راغ تماشاکی بر اسپی

ورت در سر افتاد سودای باغ / چه در بر خوری از نخل عیشی فراغ

بصحرا خوشی سیر کن گاه گاه / شبه بر ره گلشن ماه

بنقل ور نه بگشای به خلعتی / گراسپی ترا از وصل مه طلعتی

وگر نه بخسپی زری پنجه باز / بزورش به پیمان ببر دست از

بپرس از دولت آرزوی دولت / که بی انتظاری شود حاصلت

چو زد خارکش این سخنها شگفت / گل بذله گوشش در هم شگفت

که دل را بخواهش چنین کرده ام / که در جیب خلعت کنم مشت از

کشم زیر ران مرکب تازه داغ / ز منزل روم گاه زان سوی باغ

سخاپیشه از ذوق بپر وی بهم / فرو ریخت از لب ملی نعم

بگفتش چه منت ترا زین عطا / زیاد دست این خواهشت را مها

چو شد کیمیای سخن جلوه گر / بیک لحظه گردید کارش دگر

بحسن ادا چون سخن پیش برد / تمنای او سیلی رد نخورد

ولیکن شنیدم که آن خارکش / ز آزاده طبعی نشد بارکش

بروی عطا باز روی نیاز / در معذرت بر جهان کرد باز

۱۳۵

بنخستش بانثار و بخشش ستود | که ای از کفت حاتمی ها بجود
کریم گشته دست تو دستیار | بپا مردی خلعت آرد بهار
ز من زر در بها فضولی مبین | دگر جو جسمی با دبست و جو آن
که دارم دلی نعمت فقر نام | زبان غنا در فن خود تمام
نماط گفتم ار درست هار ار غنا | برین نص الفقر فخری گواه
بپوشی شال پوشی که چون لباس | سخن کرده اطلس برآمد پلاس
به پوشش بهشت از وفاقه پر دست راه | به از زر شه نیست خاک سیاه
سخی از نگویش منیدار دستی کشاد | غناوی ز خویشتن را بباد
با دنیا نه او دو رو به راه بیش | بهر کس در آمد بپا آمد ز خویش
خرد جیب دلها بهار فقری زند | بنازم سجایی که او دستی زند
مباد هم دستی دوری از صحبتش | چه گویم چها دیده ام از خدمتش
ز ناقصان او گشته ام آشنا | به خوشنودی و صبر و شکر و رضا
به تعلیم او گشته تعلیم نفور | ز عفو و سبینی و عجب و کبر و غرور
نه نیست چون غنچه خوش دلم | شد سی گزندشی ز بس حاصلم
با این کامش و اطلم به پشت عیب | غم خلعت نو ندارم جیب
گلعذم باغ گل گشته از زخم ها | به گلگشت باغ و بهارم چه کار
ز تاثیر دل گشته ام مهر یاب | بگل فلک منزل ندارم در آب
به بیمار اسم نفتاده کار | چنانکه دیده بر من سوار
کنند از همه گرگها دست برد | ز من گوسپندی نیارند برد
شود صاحبم صاحب تخت و تاج | اگر خود ابد از من ستاند خراج
مضمون وار دم در سفر از خطر | نیم در حضر از کسی پر حذر

طلسمی چنان بست بر دست فرد — که کوته شد از منزلم پای دزد

در فندق عزلت بروییم گشاد — به بیگانگی آشنایم داد

نکو بست مستی و شادیم — ز بی قدر مهتابی خود ابدم

ز دریوزه منع و تسلیم کرد — تو نگذشت تعجیز و تقصیرم کرد

نیند اختند در خست را ستم — نگهداشت از خوار ربی عزتم

باندیشه گیر و دارم نداد — پی پاس زر طبع یارم نداد

برایم چنان تشنه خار بست — که قیمت حسن من گل شکست

بنازم بیگاز صحرای خار — چه خوار است در دیده باغ و بهار

سر میهمان خوان کریم تنگ جاست — اگر سیر چشمی نباشد بلاست

بسر سفته رو هم گریبند صد محال — ببالد ز من صدر صحبت نعال

دم سرخ رویی زند آبرو — که گر در رخ زرد رفتم از او

زدم سکه بر رخ ز درد گدا — چنین زرد و زرین نشد بهر زر

کسختی کش گر ز رنج و عنا — ق — نه پر از آبله کرده ام دست و پا

زر شک کنم اشک ریزد لآل — ته پا خورد در رهم خاک آل

باین سخت جانی که با خاره سنگ — ق — زدم دوش در کوچه نام و ننگ

بلند ار شود چوب دربان شاه — تنم گرد از سایه آن سیاه

باین کوزه پشتی که پیش نسیم — ق — که زانو زده بر زمین نسیم

نیفتم به زانو زدن پیش کس — که زانو زدن در نماز است و بس

نشیبی به زیر سه دانه سی — ز بس تاب سی شهد افتد به نی

برون شد ز دل الفت سیم و زر — کسی چون برد با خود بیابان بسر

نهادم به پشت ارچه بسته از او — ... از او

خوشا روزگار سخن گستری | که بر دوش خود دید ار روشنی
فلا مرحبا سر احسان او | مپرس از که بهای پنهان او
کند این داوری از تو بگذر راست | که آنکس که آمیش و فاق و وفاست
غم فرقتش چون توانم کشید | بجمعیت از وی چون توانم برید
کشیده بار مهر تو جان در تنم | منه بار تکلیف بر گردنم
منه دانکه دادن توان در نهاد | مرا ناگرفتن بخاطر نهاد
چو کم نیست گرم زرنجه را نازم سخن | ز عذرم مرنج این کرم هم بکن
مرا زان طلب مدعائی نبود | تمنای باغ و سرائی نبود
شبیهی سخن بر تو ازین نبود | جواب سؤالت چنان سخ نبود
سخن را بجولان چه بنبد عنان | عنان گیرش نیست حد زبان
بیا ساقی آن گلبن رنگ و بو | که هست از تو سنگینی گفتگو
از آن می که ریزد سخن بر سخن | اگر هم کنی که گویم سخن در سخن

**بستن زه بندی نسخه تعریف سخن تارهای نقاب بینش سخن و در چهره کشائی صور معانی پرتو بینش افگندن**

سخن چیست سرجوش این هفت خم | که از هوشیاران گشته اشتلم
جهان نیست مستانه از گفتگوی | ز خمخانهٔ اوست این های و هوی
زبان از سخن زنجبین تازه روست | دهان خموشی پر از گفتگوست
ز عشق جان را به تن میکند | همه دلبری ها سخن میکند
سخن گر درو هم نزل هر چه کرد | ازو در رفته انفاس عیسی بگرد
مسیحا خسته دگر شود ناتوان | طبیب سخن گیرش نبض جان
سهیل سخن تافت بر روم و زنگ | ازو هم زبان یافت این آب و رنگ

۱۳۳

معانی ز الفاظ در چاه بود — زبان در دعا چشم در راه بود

ز فریادرس جست فریادرس — سخن برکشیدش بتار نفس

شد آن کز سواد سخن بهره ور — بیاض دلش گفت درس سحر

سخن چیست تیغ و فسانش زبان — چه تیغی که زو تیز گردد فسان

درین نغمه کامد بکار نفس — زبان گشته مضراب تار نفس

نمط ازو گوش شاه و گدا — ورو در حکایت صواب و خطا

محیطی گرفته کنار از کنار — ورو تابده معنی قدر شاهوار

بهارش حکایات رنگین گلش — ز هر سو زبان آوری بلبلش

یکی همدرو و مناجاتیان — یکی همرو و خراباتیان

ز لعل یکی در کف غوطه خوار — بکامی یکی زهر ازو شرمسار

ز سلکش گهرهای درج دهان — ز کلکش رقمهای لوح بیان

جواهرفشان لب ز گنجوریش — توانگر نه با بها ز مزدوریش

نهایان ازو جوهر هوشها — ورو پرگهر دامن گوشها

ازو نقش ابداع را زیب طرح — ورو دفتر متن را جلد شرح

ازو حجله فکر زیورپذیر — ورو گشته معنی بکر داماد گیر

سخن اوازه را داد چهر — فگنده زنو آسمان عشق مهر

برآورده تا دود نقشش ز خط — سیاهی شگفته ز داغ نقط

بلندی که زو تا نگشته درج — ببرج زر رسته گردید خرج

لب بام گردون نه گامی یافت — ازان نردبانی که بربام یافت

نهادان سفیده گوهر برون — بموج نفس از محیط درون

چه مشکلکشا قفلها برشگافت — ز بینش کلیدی که دندانه یافت

مراد مطالب ز تیقته ۱۲

١٣٩

۱۴۰

همیشه شست خامهٔ سخن کرچند — به نیرد به درو شیک سمی بود زرد
ز نوکش مه نو خورد گوشمال — نقابلشش بخوبان دهد تخم خال
قسم منزل جان ستی زو قدم — بتعظیم او دال دل گشت خم
بنام آنکه دارد شوکت و جاه او — نفسهاست جاروب درگاه او
خطش ایمن از آفت شست و شو — همه سینها تختهٔ مشق او
چو پیران کند دعوی زیرکی — بگهوارهٔ کام در کودکی
ازو یاد گیرد زبان هنر عالی — نشانها کنند ظاهر از بی نشان
که بر داشت برقع ز رخ راز را — که انگشت بر لب زد آواز را
سواد است در دل سویدا ازو — نهان در دو عالم هویدا ازو
ازو سنبل جویبار رقم — وزو همره شاه فار رقم
بصد رنگ نیرنگ دیباچه او — همه طوطیها صرف مینای او
همه نسخها حرف این داستان — وزین چار سو نه فلک یک دکان
نهشتش گهرها ز همیانش عقیق — بساط جواهر که چید این طریق
به بنیاد اخشه و هر جا قدم — زنیک گل بنا کرد دیر و حرم
چنان در حرب نو و رد اوری — که آورد ایمان باو کافری
زادو فی واسعی چو راند سخن — بقا برون و عیسی رساند سخن
سلیمان ز مرغان آن قدر و شان — بتعلیم او یاد گیرد بیان
گهی صیاد درو بخط چندان شود — کزو شنیده توبه چندان شود
بلفظ سهاگه و به آب و تاب — درخشنده درو معنی آفتاب
کشایش بهر جا وری بر کشود — کلیدش همین قفل وسواس بود
فی حلهٔ صفحه بر ز رقم — بیجرح نباین زشت ذوق قلم

چو در رفو بیست قلم برکشید / صدف بر پر و بال طاؤس دید
خوش آنکس که سازد ز نجبت رفو / دل ساده را تخته نقش او
بگوشش همه کارها چیده اند / ازو گوشه کارے که از دیده اند
چو تیرش شود کج ز فرزانگان / کشند تا بش انفاس دیوانگان
کند جنگ بر صلح گر اختیار / شود بزم ما عرصه کارزار
به نرمی در آید خسک قاقم است / به گستی در آید فلک مبهم است
یکی را انگشت افسر یکی را بدست طوق / فزون تر ز بخت است و برتر ز فوق
ور درزی احیب انگشت در روی پشت / که شیرین و تلخ است و نرم و درشت
شود گاه مقراض و گه سوزن است / ببرد و بدوزد چه چابک فن است
برآورده گر چین ابرو بسر / ز تخنیش صد پوست افگند ز شهر
دراز مرحمت پیر دهقان شود / جهان از هوای گلستان شود
بغنائیش گفت عیسی دگرود / ز نیک خم کشته سرخ و زرد و کبود
چو زخم سنانش بدل جائے کرد / به نیشش توان مرهم اندائے کرد
برائے خود دار عبرت زند / اگر نیشش او لاف غیرت زند
ز تهویتش آن روستے برد خط / که اندیشه را که در پرده بین نقط
با نهامش آن تیرگی یافت راه / که انگشت در چشم خود زد نگاه
به دقت چه سازد سر انگشت بند / تواند ز هر مغز صد پوست کند
کشد چون ز روئی سوالی نقاب / شود خود نقابے و گوید جواب
نه تنها زبان در بیان ست ازو / چه چشم و چه ابرو زبان ست ازو
به بیگانه خوبان زبان کرده راست / چه دو نیست لیک آن زبان کاشناست
شود دستگیر در رنگ هر مزاج / تصرف که دارد چه او در مزاج

تبان را شنیده نیز زبان ❊ لب عاشق ز نار حرف لطف زبان
بآرایش خود کشیده پرده پیش ❊ کند خون دل بیقراران خویش
ز سودای او عقل دیوانه ایست ❊ از او خانهٔ دل پریخانه ایست
خرد زو پریوار سنگی بسر ❊ مها دهان از نقطهٔ داغش سپر
ز آن یوسف است این گرو آفتاب ❊ نسازد چو یوسف دست تیغی شتاب
در آید چو شیرینی او بشور ❊ کشند کوهکن را ز شیرین بزور
چو در دلبری پا بلنگی زند ❊ رهیبانه مجنون بالیلی زند
چو گلشن نیازی گل کند ❊ ز افغان گل شیخ بلبل کند
ودیعه ناله را ❊ که تا ناله در هم کند تار را
کند گشته از آه ریحان تر ❊ شکست کند تازه جان اثر
بشیرینی آورد اشک تلخ ❊ که نیشکر زند یا رب از رشک تلخ
ز مژگان خیال نگاه نشتر زند ❊ که از هر بن مو رگی سر زند
نهد گه ز کاکل کمندی بدوش ❊ که چنبر کند بازوی عقل و هوش
چو از چشم جادو نگاه در رود ❊ بافسانه پهلو به پهلو زند
ز فردوس رویان چو بلبل شود ❊ بدو رخ همه شعلها گل شود
ز گنج لب آورده شهد بوس ❊ بر آورده پروانه بال مگس
ندارد نمک هم چو بی شور او ❊ بافلاک اطلس و ... او
ولی گرد تو قارش سبک گشته کوه ❊ چو کاهش بچرخ آورد از شکوه
سبک نیست با نفس محورش ❊ زوال افضالان بر اوج اخترش
سمو ایست در عرصه گاه بیان ❊ معانی و الفاظش اندر عنان
کجا دارد آنقدر گوی زمین ❊ که گردد ز چوگان او بوسه چین

ندارد جنان قصر رفعت بلند
که اندازه اندازه همت کند

زبان پایه الوان شان ساخته
که از عرش کرسی بران ساخته

بهر موج صد سجده گردید صرف
چو بیرون شد از دیده از ظرف حرف

ز بوسیش قلم شاخ تر می خورد
ازو گفت طوطی شکر می خورد

نفس چون بتحریرش پی نهند
بنزم فصاحت بتقریرش دهند

کسی دست چیدن باین میوه برد
که در فکرش پا به سر خود فشرد

نسیم گل این گلستان دمشت
خضر جبهه بر خاک کشتش نشست

گردید از غنچه بلبل هم زبان
که کام و دهان یافتش آشیان

چو پرواز گیرد به بال نفس
ببالد بپیش رفته این پیشرفت

ندارد ز بیرون پایه غور او
فلک گرد از سایهٔ دور او

چو مینا شود آسمان ساغرست
چو ظلمت نشینان زبان بر ترست

ز نقاشیش صنعت گر است
نگه چون ز خودش لب کشاید که چیست

فراهم شده سعی بهر چیست
سخن رفته آمده و گوید که چیست

چو افروخت شمع شبستان کن
جهان را بخود در اید نور سخن

بآیین عال نازیم آن سخالست
که در کارگاه وجود آلت است

ز گردون نگه باید صد رنجش
منه سر بنا بر قدر نقش

بود بار بینان وی از نبات
سخاک قوسی پایه جنبش ز نکات

چو زد بر سر خوان خلعت قدم
طفیلیش بود لوح و قلم

قلم چون ازو کیمیا گر شود
سیاهیش کبریت احمر شود

بنان گشته دریای مرد علم
که از دولت التفاتش قلم

## تعریف قلم

بدست سلیمان دانش عصاست — برای سر گنج فضل اژدهاست
عجب کاین چنین اژدهای سترگ — نجنبد سر از جنبش خرد و بزرگ
از آنست کام و زبانش سیاه — که نفرین کند بر بداندیش شاه
همه تا بپای قلمکش بپوست — زبانش دو و اما بیانش صدست
بدو تخم حرف از نقط کشته اند — بارشته گفتگو رسته اند
درین عرصه از سالکان برده گوی — که از سر قدم کرده در جست و جوی
نکرده کسی از عقب سیه قدم — چو او جست در راه خدمت قدم
کسی از سر پاکان چو او بی دریغ — بر غیبت او بر دو سر زیر تیغ
نشیند چه پیوسته گرد دهان — شود تا سخن در بیانش زبان
چو آرد تعبیر سخن از ضمیر — زند نغمه بلبل باغ صفیر
ندارد چو خود حسن در لطف — که نکته‌شناسان بهشت بیان
چو از سطر ریشش از اسطرلاب گم — که دارد سری چون فلاطون بهم
چو دو نقطه در هندسه چون بکار — یکی ده کند ده صد و صد هزار
بجنبش زبان آوران جمله هیچ — همه حرفها کرده انگشت پیچ
یکی در عرب دیگری در عجم — ازو رازگوینده در گوش هم
وزین شمع در دودمانش دوات — فروزنده بر شعل عنبر برات
تشمعی گرش به نیفر افتند — زبانش فتیله چرا ساختند
به تشبیه قد بتان شد علم — بیاسود در سایه او رقم
نگردن فرازان خبر میدهد — که بر پای هر حرف سر می‌نهد
بآن دلربایی نهد گاه خال — که خط بتان را دهد گوشمال
سطور آنچنان گه مقابل کشد — که پای نگه در سلاسل کشد
حدیث تمت چوش آید بگوش — چو دو داد مغز استخوانش بجوش

زبان بر سر کار گفتن نهاد
تر آورد منفذ رشش سخن از نهاد

بیانش رسید ار بیایست شود
سراپا قدم گشت در پیش شود

نشیند چه بر دست سنگگران
زنخ بر کشاید مراد نشان

شود بر کمان بیانش چو خدنگ
قلم در شمار دو چه روم و چه زنگ

بشمشیر گی مستطر آورد راه
ز نشتر بکاغذ کشد خون سیاه

بگوید نا قدر زبان ز بیار
زبان تا بر قسم همه اوست بار

دل لفظ و معنی ازو تازه جان
زبانی که بخشد نفس را روان

خراشش چو بالابلندان بناز
ز یاقوت او حرفها سبز فراز

ز منقار سیمش آثار بلبل و دار
نوید به سوسن بیاسی سنبل و خار

بباغ صفیر زد در خراشش خروش
کند بیشگی در خراشش خروش

ندیده چه او کس بعشق سخن
سراپا زبان و سراپا دهن

بعشق سخن در ازل داد خط
زبان خط نهادست فهرا از نقط

نشد خامه تا با سخن همزبان
نگردید بر نامه حکمش روان

نه بهر آگه سخن گو هر است
نیاید ز شمشیر تیغ زبان جوهری

زبان سطح میدان جولان اوست
نفس گرد رفتار یکران اوست

باین قدر عرض زبان زینتی ست
نفسهای غواص او قیمتی ست

ورق لیک در پیچ روز و شب ست
که در سفتن آن نفس مثقب ست

زبان برگ گل شبنمش گفتگوست
دهان برگ گل دهر در رنگ و بوست

پی سالکان زد بیان رهنماست
بجا نشش که همزبان شده است

گشاده بهر کس زبانی دگر
نهاده بهر جا نشانی دگر

بجولانگه طبع سرانده کمیت
بمیدان ز فردوسی آورده یل

فروغش ز مشکوة غزنین دمید
سنایی که تا آن سر شناسی رسید

نشاگرد دکان عطار بیش
ز عطار [illegible] که کالای بیش

شده گنجه میراث خور [illegible]
نظامی که با آن همه گنج راز

جامی که بر خاک شیراز بست
ز وی کلک [illegible] در گلشن راز بست

کبابی که همچون [illegible] گشته درد نوش
که نقل [illegible] خسرو خوش

[illegible] شیر دار ایشان را شهیر
کمال [illegible] آورده

ظهیر فاریابی [illegible]
که گوید [illegible] در کمین

باهل صفاهان [illegible] مثال
[illegible] کمال کمال

[illegible] جامی چه گو
[illegible] جامی [illegible]

نظر سوی چون من ناتوان دنگ
نفس تا توان در دمیدن که دون کند

به مشتاق و این فنا دش غبار
ظهوری که او کرد شعری ظهور

چراغش نخفته بدنبال او
که پیش افتد از خود باقبال او

از آن کرد دل شکرش ادای خویش
که استادیش گشت استاد خویش

بیاد کرد حسن ادا عاشقم
چه سازم نهان بر ملا عاشقم

بیا ساقی ای شوخ عاشق پرست
پرستار شکر تو هشیار و مست

از آن نکته پرداز جامی بکن
که آهم بتسلیم خود در سخن

## در شکر گذاری سخن

به شکر سخن لب گشاییم نخست
که گر دید از و بر شکستم درست

ز نورش به خورشید هم در سپاس
چه مشرق چه مغرب شدم روشناس

باوازه اش کوس دولت زدم
ز نه چرخ بازار شهرت زدم

درین انجمن گشته ز اهل سخن
[illegible] نه در زیر پا [illegible] من

ز یکم جام وحدت اگر کثرت است | منم دام کثرت اگر وحدت است
خجسته سرت فال ما ارباب فال | کجا گیر بد از گفته هم خشک حال
ز بیشتر گلها سخن من است | که عشاق را آبرو در خور من است
غزالان صحرا است نافه بس و نام | من از نعره‌های من گشته رام
ز تعلیم چنان منشیان کامگار | که بر نقششان نقره گردد نثار
ز حسن قلم کتب منظر بان مهر سند | سراسیمه از من بپا تا که بلند
تماشا حیاتیان مدح خوان من اند | خدا با بتیان خود از آن من اند
نتابند وصلی که گشته شوره زار | در ره دشت گفتا نم گل صد بهار
گل لاله آمد تازه و خرم است | ز نم قطره‌های خوی کرده و شبنم است
ز نور شفق سینه‌های چون خام | سوس سخن زر شمار م حرام
سبد دار سنبل گردد از آتش | شمیم و بیخ کاکل گشته از نفس
چه باشد ز شفقنا فرو قدم | سبالد شکوه و گردنی دعوی کنیم
بمن تا غزال سخن گشته رام | ز خود دستکش [illegible] زده ام
حریفان و جام وصل والدزار | من و دستی و [illegible] خمار
از و رنگ گشته آشفته حال | کند نشست بر روی خوبان چو خال
کسی را که تنها نداز خویش دور | در خلوتش بسته پرده مستور
به پیش کسی پرده در پرده است | نبان هم سخن [illegible] که خود هم گره است
چه دل نو از نگاهم از و در سخن | دل عقل دیوانه هر سخن
چه در خلوتم مجلس آرا شوم | نشینم چو با جمع تنها شوم
خموشم چو آیم ز گفتن بجوش | زنم جوش گفتن چو گردم خموش
دگر با کسی نیست روی سخن | تغافل [illegible] انجمن

١٤٥

گلستان و صحرای و باغ من اوست — شبستان و شمع و چراغ من اوست

جوانانی که چون غنچه ام با دم بر او — همیشه صفی خوش نیاید دم بود

غنچه گر چه آید بلبل شود دلم — با بلبل تر زده و بیرون از گلم

اگر گاهی از گلی شنیده دو حرف — حذر هم ز خط و سخن سهمت نهم

در آید پس شبنمی از درم — که گیرد سراپای در پیشگاهم

نباشم چنین گرچه شبنم گهی — بیایی چو باشی ز نام جم

زخم ها نشد گرچه کی ما بدم — نشاید سپیان که سی خواهدم

نگه کرد از صحبت من ملول — زر و گر کده آتش زند تا بد قبول

نه شعر است و درجست نسبتش — خوش افتاد با شاعران صحبتش

از او جلوه هایی که پنهان رسید — که چند با موزونی آن رسید

نهنگی نشد کیسه را برها کند آن — که فکری نکرد و هم حبه نثار

چو از خانه شاعر آید پدید — کند جلوه موزون تر از شیشه

از او گر چه دارند اهل کلام — همه باده در جام و شکر بکام

بهن باشدش التفاتی دگر — برای خدا گو چه باشد دگر

خوشش آن دل که جا یافت در کوی او — خوشش آنجان که ره یافت در کوی او

خوشا آنکه دارند درد سخن — خوشا آنکه گرد بگرد سخن

شب است باد خوش نشست بجواب کن — با فسانه اش خواب در خواب کن

از او دیده داد نظاره داد — که خوابش ز بیداری آمد بیاد

چه هست خود دست که هشیار باش — بیا و عاشق و عاشق زار باش

چو او مید به درد راحت بخواه — از و هم پنهان از و هم نگاه

ضرور است در عشق او زاری — که هست این نمک را جگر خواری

ضرورست پاس دل شب ضرور | بلندست شب گر این راه دور
براستی چه پیوستی ز منزل خبر | که بیهوده اش می کند دورتر
درین راه افتاده بس بی براه | پس افتاده گرد واپس نگاه
ز کابل نشسته آب و خاک کرد | تلاشی که کاسه عرش پاک کرد
شنو دو قابلست پر کوششی چو یار | رود اندرین کار از پیش کار
نو پیچید برین طرفه گنگر کمند | اگر شیشه چیست و چیست بند
متقیم سر خوان تن پروری | ندارد نصیبی ز سخن پروری
قدر علم سینه ریزد ز اوج | برآرد گر از آغوش شکل موج
ندارد کسی غیر ارباب فکر | که چون سفینه می پیچد از تاب فکر
حریفان که این سی لب ما گشتند | کباب از حباب ابر گشتند
ندانم درین فن که نادر ترست | که عاجز ترست آنکه دانا ترست
که دیست ازین ساده پرکارتر | که آسان ترش هست دشوارتر
درین رو وقت خود گشت گیج | به این چون کفش می خورد مار پیچ
سخن یافت گمگشته اندر سخن | که گم گشته صد بار در هر سخن
سخن کرده رسمی دگر اختیار | خیالات رسمی نباید بکار
درین بحر ازان در سفر ساعی کفت | که کام نهنگش نباشد صدف
هنر کرده مزدوری این پیشه را | دل شیر می باید این بیشه را
بترس از سخن ای سخنور بترس | که رست صد ترس دیگر بترس
غزالیست در پنجه مست شیر | هراسی هراسی دلیری دلیر
چو گنگ است ورا ند گزند سخن | نباشی اگر بهره مند سخن
نوی قطره ها را ازان خوانده پیش | که آگاه گردند از بحر خویش

منه سر به پا در چنین شاه راه
گر از رونق حجت نیست
قدرت گر ز مشق سخن نیست دال
فخر است دیوان آن نکته ور
منه بار اشغال دیگر به دوش
ز هر معنی خویش را شغل کن
برین خوان مصید کاسه خون جگر
نفی در جگر گشش برافروز نیش
چو اوراق شعر تو گردد
گذارنده ناخوانده گر بر زمین
ز تحسین کم گر دراسفی برنج
معنی بیار است لفظ آن بیان
اگر لفظ و معنی نظیر هم اند
تناسب بهر معنی عمده گیر
چمن خیز بنیاد از آن باغبان
اگر تنگ وز نیست نذارد حروف
سخن تا کند شیر و بالاد
تکرار اگر شد مکرر ردیف
اگر بهر لفظت بدل یافتند
معنی دراز و بزبار
خیالات چون موخوش است آن زبان

ز خود گر نه تا وان کردن تخواه
بهر معنی یکی تو یکی نیست
کجا شیشین شو ستم نماید جمال
که کم کرده شعر از ده شاعر و سخن
سخن بی کنایست ده هر ده گوش
سجد با بش و اندیشه بغزل کن
یکی نکته رنگین کن نکته ور
دگر نه چو خواننده فامت نجوش
بیچ شد و ست تو را الیست
فرو ریز ز شیر مند گی و رزین
مرا دور بسیار از خود و بهر سنج
که گر دو ستایش ستایش بیان
بجا نیک واد است هم اند
عروس جمیل و لباس حریر
که پهلو ست خیر نشان از عنوان
ز معنی تو است شد از و قوف
تو است فی زمین گیر لنگی مباد
ردیف خود است که شمار د حرف
معنی تو اگو شش بر یافتند
بیان را اگر نیست تا رسیکی
که زو لیده گی تیغ نه پیچد بران

150

سیه‌نامه در وصف دوات آن قلم | گر از دود سینه بختی رفت رقم
در آب سخن آتشش شد بکار | که گر در قفس شعله‌اش موج دار
چه خواهی که شهرت بنامش کنی | زبان پرور فاش گویاش کنی
بیا کی زبان معرفت زا کنی | درون چون برون خود آرا کنی
بجا گشت سرخ آب حیوان شبی | سخن داغ او سینهٔ جان شبی
کشیده که آئینه از زنگ رست | ثنا آید کو نقشش صورت ببست
شود راست کارت کسی زین ورق | که از صفحهٔ سینه خواند سبق
سخن ظالم آلودگی بر مقال | سبک پاکتر جوهر مغز آل
گه آلوده دارش از جای بد | نشاید مثل جائی کالای بد
از ان شعر خشک است احتکاره | که چشمی نگه دارند از گریه تر
بدار آشتی از آن گنجینه شد | که آتش نه انگیز دار سینه
فراش ور که جوی از مقابله | که حرفش نه اندازه جنبد برون
چو اهل شناسانه نکته‌اش نظر | نکو نیست والماس بر یکدگر
بدان کو نه یاقوت ناب ابر بود | که در عین نقشش نوای نمود
نشستن نهال برتابه باش | خروش آواز بیرون گر آید باش
مگو سخت خشکی و در طبیعت نشست | ز درد سخن گو رخ رنگ بست
کسی را درین شیوه دعوی رسد | که لفظش به فریاد معنی رسد
به یک بیت دعوی مسلم بود | اگر مصرعش مصرعه هم بود
ظهوری چو دادت سخن اعتبار | تو هم بعد ازین عزت خود بدار
اسیر سخن گرد آزاد خویش | ز نشنیدن باش و ز یاد خویش
بخلوت نشین مجلس آرای باش | سبک سیر نگه دی گران پای باش

۱۵۱

عزلت نشینی خوش آن قادری
که یادش کشد باز هر خاطری

بهر شیوه تکلیف بد در بیان سخن
بروچینی اینچنین رشته آن سخن

سخنور کسی که عزت رود پر گران
میاور حدیث طلب در میان

بجز راه کوی قناعت مپوی
کتاب طمع پاره کن بل بشوی

بالفظ بده گرسنه نامه‌ای
سر انگشت با خامه در هم سخای

چراغ سخن باش گو نور باش
شب و روز از پرتوش دور باش

سخن نیست افسانه گو هم کم
نصیبه سخن هم چنین ست کو ما تم ست

سخن‌دان چنین وان وسعت هشتی
خراشیده صحبا [illegible]

زر افشان تر از ماه و خورشید کیست
[illegible]

ز سر راه صبا یک طرف کش مشام
نصیبیش کاید ز باغ کرام

ز جوزان سخن‌ها بس نشین زینهار
ز هر طرف منت [illegible]

ز [illegible] چون بی نیاز اسیر
ازو که کشد عشق ناز اسیر

ستانی گر از بحر یک قطره آب
نگشتی دگر نیست از حباب

عنان بایدت از گرفتن را
که هنگام چیزی نگیری عطا

با سجاح خضر آب حیوان مگیر
مهل کو بر او یار دامان نگیر

بگیرندگان آن عنان کن نگاه
که از چشمه افتد خورشید و ماه

از آن بوستان میوه بادت حلال
که وقت نشاندن نگیرد نهال

گرفتن خوش آمد بکی جای و بس
که در حرف خواهش نگیرد نفس

چنین نیز خواهش مساز این قمار
که باز نسبی نخست اعتبار اعتبار

عنان راه سامان هر کاره‌ای
که بیکار ماند لب عیب جوی

همینگامه شعر نازان مباش
بخواندن ز تقریب سازان مباش

١٥٣

۱۵۳

به بسیار خواندن هر آن آن نفس | که گوش تو گوید بگوش تو بس

اگر زاده بخت بود آن رواج | که شعر خواندن نباشد علاج

یکایک بود هر خوان از میان | مبادا شود همتلی میهمان

اگر خوانم که شعر است رشک آل | خورد وقت را گرد و طول مقال

نشکی در حلاوت چنان دلکش است | چو چهرش فروغی زند آتش است

نیوشنده باید بدان جست و جوی | که تنگنا روست در زبان گفتگوی

شنیدن اگر حالت در گوش نیست | نه بی سیم خواندن که خاموش نیست

چو دیوی اگر آب بسیار باب | شود دست قسمت او کم آب

چه نفرین که خواندن کند بر زبان | سخن با خشک فهمان شود تیز زبان

چه گم زمین شعر و پس سخن را اثر | که بر کور ذوقان شود جلوه گر

بتحسین شود پیر زبان تاز گوش | زبان بیان گو بخواندن مکوش

اگر از حریفان متاع تو چه | نکفتیست خوش نیست لنگی

بسیست روا ز تنگ ظرفان مباش | خسی شعله شو و حریفان مباش

چنین نرم جشان بسجرف ز سخت | نباید جگر از تف شعله سخت

جفا دید پیوسته نقل از فضول | نگه دیده رو طعن زد از قبول

گرفت است دم طرف این طاق باغ | ز سیاره بلبل آوازه زاغ

چه شکر ز اهل تحمل خطاست | شکایت بجا نیست که هم بجاست

پیشانی قبالی ارباب مال | ندارند از هم گزیرتے مثال

عنان کاتب و کل رامی لازم است | هنر پیشگان را سے لازم است

هنر گر چه در آستین آمده است | رحیش پاکی تے کن چنین اهنست

نه اهلیت است این چنین دل حزین | بیانی سعادات اند از عکس این

دهد گرچه دریا سرشکے به زر
که آمد به بازار و هم چهره
ز سهم نگه‌بان او بطن شعور
سبک هر کسے از خزینه کمرست
نشد از کسان حرف شیرین زمین
درین عرصه شهر چه افتد نظر
شهر را و سے جلوه دیگرست
کسند اغنیا گرچه عیب هنر
بدزدند نگه بر کس از سحر
ز سیم تریاق ز هر سم اند
سجا جت گزارے بر اسپے ملک
شمار اندر ازل قیمتش
بمنا لگه زشت ز بیا کند
سکے را که او بیش آورده است
جنان کرد در زرگری ساخته
خرد مانده از جبر ایشش سنگست
ز طاق دل شاه عرش آستان
دل سیم پیشان شود نا شکیب
دکانیست سر بر سود اسے او
نیا سے متاسے درین جا بسعر
جواهر که پیرایه افسر اند

سر و از رج کساد ست متاع هنر
کرده بنا بنام خویشش را دهد گرو
اگر شاعر ے شعر بد از تو دو
که شیتش منحصر شد در زرست
ز سرا ز دیگران روی زرین زمین
ز رش داده فر و فروخت دگر
که بی زیب و زیور نمایان سست
قدر بر چشم ایشان بکس نفی زر
سیه سر فرش گر بدا سے خویشست
دگر فاقد ز جنی ز نند سیم اند
ز راختران سکه شد بر فلک
که گر بشکنند شکند قیمتش
بیاویزند که شال دیبا کند
عیوبش همه در لیس پرده است
که گو شاسے که گرد چه ساقرے
بیاره سر دست خوبان گرفت
فتاده شکست ست رنگش از آن
از بین شوخ چشمے قناعت فریب
با گفته لولوست لالاے او
که صد بار شهر و قیمت برده
با آن قدر روشان ز خورشید زنده اند

۱۵۵

ازو دل اگر ناسخنی واشتی | تبار هوس عقده نگذاشتی
ره و چون به بازار سوداگری | کمند دلیو ازو سود و وصل بی
ازو هم بسی نشتر ابو لا شده است | ازو هم بسی تقاضا مدارا شده است
سبک گشت خلقی ز تمکین او | سبانیک ده مصروه بردین او
مبانی به دام اندر از دانه اش | همه شیشها گشته تبخانه اش
بد او ماید اگنده تخم غرض | نشاط و طرب جو هوس را عرض
تبانی را ز و فرق اهل کمال | بر آوازه خلخال در خاک مال
نیابد بهستی مسیحا دوا | صداع هوس سیلابی طلا
کنندش اگر حرز بازوی دل | به بیند دگر چشم عجم روی دل
ولیکن خیالش ست خود مساز | که برگردد از قبله روی نماز
مدو در قفایش گدائیست این | ببند سطش نکوش اژدهائیست این
نه وسیله بنده دانیست افتخار | برد این تقاضه بکان واگذار
برائی حصولش که ویش انیمه | به تمایل زرئی مجوش انیمه
باسباب فانی توانگر مباش | خوشا خواستگی بنده زر مباش
منه گنج در سینه از مهر زر | که از اژدها نفس گردد سحر
ازان گشته برزرع عزیزی | که گردد سبیل عزیزی و ذلیل
بار باب حاجت حسابی بنه | مهر دانگ سنجی ثوابی بنه
بیفشار در کوی اخلاص پا | زر خیر بستان ز دست ریا
مهنگامه انعام انعام نیست | گواهان چه حاجت اگر دام نیست
بلی مایه وارسی نمایان نشود | که بیداد احسان نهان نشود
مکن ظاهر انعام و احسان خویش | مجمل شو بنا نش ازان سحل پنهان خویش

زحبیلی باحبیب و دوامان بده — همه را و خود در بیابان بده
مشد آسخنان بر انفعل ال — که تا کنه بار تو و حسن الب
بتعلیم خود داشتم گفتگوی — به تنبیه من چون سخن وادری
کنم ابتدا و استادی دگر — که معنی بباید ازین را بیابی دگر
بیاساخت آن عقل پیر و ربیار — که سستش ببود و بخط هوشیار
بده تا و بسم شد خود ز سخنان — که حاشا اطلنا شود در زبان

خطیب سخن را بسم کام و زبان و بیان
و بسم انگشت و غباء بسنات انگوش هوش کشیدن

طهور سبا تکیه بر هوش کن — نگو راستی راستی گوش کن
ورا همان خود که همال کو کیست — چه اندیشه دارد خیال تو چیست
ز تقصیر خود دارا سپند شده — و گر توبه کن یا صفا شی بده
و عاتا سکی باطنت ظاهرست — زبانت مسلمان و لت کافرست
متشخص لنشد کفر و ایمان تو — دو دو روئی فنشه روی گردان تو
بعوضی ایمان وکیل تو کیست — در این بحث عصیان دلیل تو چیست
شد ازما سپه گشته از خود رهی — ز دو کوب کوبی به شیخی گری
چرا این همه خود مرا دوسی چرا — گدا بر دوی کیشاد دستی چرا
ز بی ننگ شند رسید ز بی ننگ گی — شب شب تو شیخی سنرا جز تو ام
گمند خود دست با آخر تو اسپی بکن — چه یا قیست با خود صفایی بکن
مگر وز نیبی هست روز جزا — مگو مصلحت بینی با حیا
ز رسوا سپی روز محشر بترس — بترس اسپی ز خود سجا تو بترس
کم از هیچ و طغیان باین طول و عرض — گهی یاد سی ز خجلت ز روز عرض

۱۵۶

که از قطره‌ور بحر بحر تری
کشی بد ز بسیار بد گوهری

شگفتست کم از پشه ناتوان
بپرش از مگس بار پیل دمان

بسکه دم کنی جمع چندان وبال
که نتوان تمامش به بسیار ماه و سال

به غیبت ببینی و چندان نگاه
که حاضر توان گشت در حشرگاه

به میزان اعمالت آرند پیش
همه از کم تو دکم هم از بیش بیش

رخت گشته از دود عصیان چنان
که آئینه گردد و شیه تاب از آن

نگردی همه عمر یک بندگی
خوشت شست از خداوند شرمندگی

به بیراه بر سو فرس تاختی
نصیب سجود را پس انداختی

بیچگان شیطان دلت گشت گوی
درین عرصه گو چو نتو لاحول گوی

درین نامه زهر خانه واپس تری
ببین خوان ز نو باده فردوس تری

پریشان شوی چون بشوی جمع تر
ز بی ننگ نام نمازت مبر

کجی در رکوع تو چندگر راست
سجود نخستین سر سهو بی تنهاست

توگر کاشتی در نماز آن چنان
چه جانبازی اندلهبات التحیات خوان

نشستی تشهد در آمیز کام
متاب از سلامت رخ اندر سلام

نهادی زبس کاسه در نهاد
نماندست جا بهر جهد و جهاد

ولی کی عزا باید افراشتن
که صفت فردا عزا داشتن

خوشا گشته تیغ فرمان دوست
که نه عزا عید قربان اوست

برات زکات از تو دارد وصول
مگر افتدت وقت گفتن قبول

ره کعبه خود چنبه فرسا است
جبین خدمتی داشت مجرا شد

برانگیز از خشم بی نم گلی
فرو باره در بر قدم زفرقی

براه استخوان گرم شمع قطره بار
که به شعله ریزد شرار از غبار

عیان خودی کن از شرم افعال زشت — که شوئی خط صفحهٔ سرنوشت
هوس کرده در بت زلفین روی تو — گذشتست در هر خم موی تو
درون رشک چین و چگل دیده ام — ز بتها که بر طاق دل چیده ای
نشسته در رگ و ریشه کفر سیاه — که وکان زنار تا سبحه گشاد
گر از ظاهر خود بباطن روی — بشرمی که از شرم عاجز شوی
بر افتاد گر گوشه از پرده ات — خجل گشته باشی از کرده ات
چو تو نیست در ناتمامی تمام — حرامست حلال و حلالت حرام
ز بس کی درون تو گردید پاک — نماندست تو لقمه شبهه ناک
نیابی کسی از خویشش بد تر — ز نفست از تو در کار دین هر دو تر

## حکایت

یکی نیک زن از یکی زاد مرد — به رقعت سوالی فقیهانه کرد
که بر کلبه گرمشی در گذار — فتاده ز تو مشعل شهریار
ز غفلت بجون دل آشفته — بر بیداران روشنی رشته
اگر یابد از هیچ نعمت مجال — حرامست نعمت بود یا حلال
بنوشنده گفت ای ادیب الکتاب — بگو کیستی تا بگویم جواب
چو دانست از عصمت گفتگو — که همشیره و شیر جانی ست او
چنین کرد وصلی فتوی بیان — که رشتن بدان روشنی بیمان
حلال ست بر غیر اسیال تو — حرامست بر تو خوشا حال تو
که ما نی که سر رشته یافتند — ز اندیشه رگهای جان یافتند
نصیب کسی گشت و بد اینقدر — که دیدست در نقطه صد نظر
بالت کسی که کارست و در بند کار — که از نیست تا هست کامل عیار

درختان فراوان بطرف چمن / خورد سرو بن زخم بیراستن
بمکتب جگرگوشگان گریه مند / غلامان بپا بند ارگه [illegible]
کشیدند ازان شیشه آسیب داغ / دل لالگان راست زین غم فراغ
ظهوری ز دود غمش نشانیست نیست / بیزدان تن بوستانیست نیست
دل از غم چرا نیست خون در برت / که بلند اشتند اینچنین خود سرت
بدامی غم نشتر ریشش خورد / همه رگ شود و غوطه در نیشش خورد
سخی شود کن سخی قوا سی هنوز / شد آن قصد بر باز بار سی هنوز
بهنگامش رجوعی کن ای بوالفضول / هنوزت بعید عیب دارد قبول
بشیری برون آی از روبهی / نابند ست فطرت مکن کوتهی
تنک طینتی وز چرا می‌شوی / توان نیک شد بد چرا می‌شوی
دم از خود زدی خود خسیسی خسیس / بدان گه شد خود نفیسی نفیس
پی سیر در خویشتن دو یکی بکن / ببیک در دل خویش غور یکی بکن
طلب کن ز خود هرچه می‌بایدت / برین تخته وارستگی کی بایدت
مدار از خبر عقل دیوانه ات / در دل یزدان یاد در خانه است
می مست و هشیار در ظرف تست / لب یار و اغیار در حرف تست
کس از تو براه قدم پیش نیست / قدم پیش نه یک قدم بیش نیست
بصحرای از خود گذشتن خرام / دو عالم برا در ته نیم گام
ز ثقل خودی تا گران سیلی / سبک بگذر از خود که در منزلی
سبک نی پریدن سی کار جان / کشیدند دوشش از نه بار جان
چرا خود توان از خود سخن سی کنی / که حمالی خویشتن می کنی
مجرد تر از جان توان زیستن / تقید تر اکرد و حمال تن

۱۵۹

اگر سالکی خار از پا کشش ... بپا سای تشویش بیجا کشش
ز هر بیشه پاسخی دگر بر تراشش ... بهر گام در خاک کن هم تلاشش
تلاشی بر دوست مگو دیر شد ... ز بر دوست زین نفس اگر زیر شد
حصاری که نفس ز بر دوست ساخت ... سبر کوب همت توان پست ساخت
تو غافل از عشق باشی جهان ... نصیبت شود غفلت آگهان
اگر غافل از خود شوی آسی ... دگر ره بخود دلگی
چه داری نجابت نشینی بسری ... فرو کن بر شغل خود اول قرینی
تمنا بر آورد از سینه گرد ... نه گفت توان منزل این شمس کرد
بود حسرت کسی عرض اشیا گرفت ... که چون مرد ملک خانه تنها گرفت
کسی خصل دولت درین عرصه برد ... که دانسته از خویش باز
بلند است مطلب تو در قعر چاه ... نه بر در چرخ اگر علت آه
از آن گرم تر یارست آه سرد ... اگر تر خنده در لب توان خشک کرد
ز انفاس طلب اثر بذر روی ... گر از سینه داغ جگر بذر روی
بکسب تف دل دماغی لبسوز ... همه گی بیاز بیست داغی لبسوز
ز غم عمیرت چند شرمی بدار ... تا بر فروغ آسی دو داغی بر آر
دولت لاغرست و تمنا سمین ... چه سی لو دسی لود اگه عکس این
شکیبائی ناشکیبان خوش است ... جگر داغی گریه زبیان خوش است
گدا مین تر آنکس که ترسان ترست ... که معمور تر آنکه ویران ترست
مضمون از دریدن بان جیبها ... که دوزد در فوگر بران جیبها
خراشی عمارت کند سینه را ... محبت زمن برکند کینه را
بجز حرف محبت زبان بلبل است ... ببوی محبت نفس سنبل است

۱۶۱

که شد محو در لذت این شکر | که شیرین نگه دید در هر نظر
خوشست دل اگر گنج این گوهرست | خوشست سینه گر برج این اخترست
عجب نیست از محبت دل آراسته تر | مدان از عداوت جگر خاسته تر
برآشفته تو در جام شهد وفاق | تو بیهوده در کام زهر نفاق
ز بس کرد نفس دنی سرگذشت | شرار شرارت همه زد انگشت
برون کی توان شست از آن بجوی | تا آب دگر اندرون را بشوی
بچندین زبیده که خوان سخن گستران | که به مغز مهبلو زند استخوان
عجب سینه آزاد از ثبت مبتلاست | قوی حرص را ضعف همت بلاست
نه دل باشد در سینه ات نی جگر | چرا نیست هر است ز فقر [illegible]

## حکایت

تو نشنیده از قصه لرزنده | چه گفت پیرزنی کهن ژنده
که تا کار و بار تو یابد رواج | بیان کن خدا از کسی کن احتیاج
ز فقر آشنا نیست این اجتناب | که لب تشنه از خضر نیابد آب
بجز فقر کار است کفایت که کرد | ترا جز قناعت رعایت که کرد
بدار اشکوه قرارست قسمت دهند | چه در حقه فقر بازست دهند
قناعت که از خاک دربان اوست | گلین بخشش گوهر آبروست
سپهی این او هم کشید ادهمی | که طی کرد در هر قدم عالمی
چه بر ناقه فاقه ره طی کنی | گر آری از زر خشش غنا پی کنی
غنا زانکه شد سرخوان اوست | فلک فرق عزت زبستان اوست
تکیه را حسن و حالش منه | فلک پیشانی خارشانش منه
بجمشید الماس ز شاکش دهند | بجور شید آب از سفالش دهند

بزرگیست نامش بنچیر وسی
مرهشناست جانش بدرد سی

ز تیر نگاهان ست اعصام فقر
نه باید خواه کین سبب بیرنامضقر

که بر آفرینان تعلق لبس ست
ابیر بس از تجرد تعلق نیست

غرور خراب تا که خجل شو خجل
بهبل خوشه و طبیبی بهل

کمال تو گر دیده نقصان تو
گر پنجه که بر گشت تا آوان او

ز رشتم نیام آور است تبر سرای
بیا مردی روز ما خود برای

چرا نامند پیرا تند خنجر با تبر
بطفلان دگر خویش را دام زه

چنین از چه در سر پیرا میر وسی
نگه گشته غولت کجا میر وسی

ز نا تجربان گاه چشمی بپوش
حیا گرچه عنقاست بختی بکوش

نگاهیست چه رسواست از گردها
نگه نیست چشم سیدا بر دبها

بهای نگه بود رخشنده پر
بهینی نگست از زاغ شد تیره تر

نگه را تو خود بد برآورده
مجبور راستی نه بخشش کرده

قدت خم شد و کجرو بیا بپاست
بدو رنج نگاهست چه راه راست رات

نگاهست از تاب کبر باز پیچ
عنان چرون نظر باز پیچ

مبین سرمه چشمهای سیاه
بکش پرده عصمتی بر نگاه

## حکایت

چو منصور سرسبد بالای دار
چنین گفت با مردم پایدار

که در کودکی در رهی از زنی
ز بام شنیدم سخن کردنی

نظاره دیدم ببالا دلیر
بگفتار سی بینم اکنون بزیر

دریغ و ستگاهان تقوی پناه
نگاه اینچنین داشتندی نگاه

بیا گوشی خود چه راهی زدند
که دارای براهی نگاهی زدند

چنین بود تقوی ازین بیشتر | منم زاهد اکنون که خاکم بسر

اگر سطح وار است وگر قعر چاه | به نامحرمان ست روی نگاه

ببر آدم در آورد بیداد چشم | خرابست دل زآفت آباد چشم

کند گرچه طوفان به دامان تر | به بیگانه دیدن شود تشنه تر

بمژگان تابان دیده ها میخ دوز | که باشد به برق نگه شرم سوز

ورع زهد و صحرا نوردی کند | نگه گر چنین کوچه گردی کند

دل از خود بتیری دمی دم زند | کز آهو نگاهان نگه رم زند

رسی خورده همزبانی میوه ای | جواب نگاه غزالان نگوی

مبادا ز نذر راه بی راهیت | درازست طومار کوتاهیت

نشستی دل از لوث زرق و فسون | مطابق نکردی درون و برون

بسامان نشد کار و بار دلت | نشد خارجی خانه دار دلت

وصلی داشتی رشک خورشید و ماه | شد از ظلمت رنگ سنگ سیاه

چها بر سرش آمد از جهل تو | کجا نالم از نفس نااهل تو

کس از خود سران خبر تو نا منفعل | باین خود سری بر نیاورده دل

ز غیبت به بیزاریش برده | ز بیاری باعتبارش برده

گلی بود از رنگ شان انداختی | باآن نام در ننگشش انداختی

ز خمخانه خم ایاغی نزد | به بیهوده ایگی بر چراغی نزد

بیادی سری در گریبان نزد | ز جیب تو چاکی بدامان نزد

به بیهوده اصلاح تاری نکرد | همه عمر در کار و کاری نکرد

گرستش قرعه افتاد بر غنچگی | گلشش رفت بر باد در غنچگی

تا تنگی گزد دستی به کشید | ولیکن نه دید انچه بایست دید

چنین ست جا که گلشن توان ساختش ... تصت حرم گلشن چنان ساختش

در و قابلیت چو تخم درنگ کیست ... در بیغا حسبش نا قابلیست

نگین سلیمان ست بی رنگ و ریو ... چه حاصل که افتاد در دست دیو

ده آب این لطافت ز نیرنگ آفت ... که با مهر آمیخت همرنگ او

سرشتند سر خوبیش در زشت ... تا آب الیش شست زنگ زشت

توان داد سر از جام جمش ... مدار از سفال گدایان کشش

فرو رفتگی کو شد ظهور را سینه در ... عجیب سویدا فرو برده سر

گشتگی کو که دل را چنان دل دهد ... که بر خلق جان تیغ بسمل نهد

دل از ظلمت سینه شد زنگبار ... درین تیره گل خاور آسی بکار

غم جان مخور بر سر دل نگر ... آب وفا کی با این گل بار زن

صفا کار سینه تیره کن ... در آئینه دیده خیره کن

ز ضبط غمی صرفه این سینه ... از ان خاکشناسی این سینه

چو یاد دشمن قضا جا جای نهاد ... نکرد بد بر خاطرت التماد

رگ نیست تا نشتری در وهم ... شکست ست باک گر ابر دهم

توی دشمنت دشمن خود بگیر ... گریبان مدر دامن خود بگیر

با که آه بر گشتی از راه دیر ... عجب گر توان دیدن از کعبه خیر

غمت نیست گر زاد راه حرم ... حرام ست بر سینه آه حرم

ز ظرف حرم همت شد گم شده ... غلط که ده با غنیم گشته

نگه دود بفت گنجینه ات ... که در روی ... سینه ات

دلت کی به باد هوا بشکفد ... نشد از غمی غنچه تا بشکفد

شمار نسخه بر دار این طرفه کاخ ... علاج دل تنگ در وی فراخ

١٦٤

بخوابی توان پاس شبهای درد — که بیدار گرد و ز غمهای درد

سحر وا ازین شعله جوشش تمام — معاذ الله از آتشگیهای خام

تمنای تو ز ولیده موی مکن — ندارد اگر شانه کش خار بیخ

صبحو از نفس عطر عود اثر — سحر زرنشن ندا وسی بدید و دیگر

تو سی گشته در زدست دوای سحر — ز نستی فروشان فنای سحر

ز افتادگان پا مروی طلب — ز خود نالگان کشته خود روی طلب

بالقش زبانی ستفی برلب آر — بر سحر غافی کفی برلب آر

بی جهد دستی بر دستی بده — در رستانه خود در استی بده

رستی بیش خود نه که سالک شوی — غمی مالک خود مکن که مالک شوی

دل از حیله مگسل که پیوند او — مقید شدی باش در بند او

## حکایت

ز ایزد پرستان هندوستان — یکی شد چنین واعظ دوستان

که هندو زنی ابکش چون کشید — سبوو آب از آن دست تنها بجیب

بدست توجه گرفت سست جیست — شود گر بند که ناشستن دست

توجه بجو که نباشد چنین — شود آب رونک آلوده زمین

مکن رنگ خاطر تمنای غیر — ندیدن بدر چنین تماشای غیر

بپیوند و پیوند تدبیر ما — برو بند خود در آر به تدبیر ما

غمش از دست سالب تاثیر کرد — که در خدمت ناله تقصیر کرد

خوش آنکس که دارد لب تا ز نیب — ز ادشیع ارند بان نغمه دوش فریب

بر اسی مگیسی سبزوی بداغ — که از سینه وا فغان بگردی سراغ

چو بر دو ادشیع غمش بانغی — که صد جای گردون نیفر اسغی

165

بی بیم تحرشش بی رهن کن || ره بی تنگ بخشش و بی پهن کن

به تنگ نشسته برین پهن خوان || بیاد شکسته نشد ظرف مهمان

نکرده سپاه بزوه و غم دوستی || که منعم تجشّش کند دوستی

ز داستن جگر بشنید تا سپهر نکرد || نفس ناله را زنغمات بی نکرد

نفیستا دلب در سی نی ناله || نکند از جسد گریه بی کاله

پریشانی فلک حالت نکرد || نشو نمی شکسته خزو نسالت نکرد

درست دریچ خلوت نشستنی نیافت || سبب صاف آب شستنی نیافت

نسی رنگ دمتا دلت || نشد خشک آب هوا در گلیت

سجر نی زبان ارجمندی نکرد || بجو نی نفس نافه بند نکرد

نگاهت نشد شعله از تاب اشک || شب تیر نکرد سپه تاب اشک

نعیشق دل زبیده نگر لبتی || براستی ز لب خنده نگر بستی

نفس از بی شعله خوارست نکرد || سلی دیده را دجله کاری نکرد

نشد دیده ها پایمال نمی || نداری از این خشک نی تری

تفی صرف این سینه سرد کن || سلی وقت این چشم تر گرد کن

خراشش درونی بر افغان گمار || نلی عارضی کن مژگان سپار

سحنی چو بر زنی بر این اشک شور || درآور محیطی که صد را بشور

جگر را بنیم آتشی در گذار || که خونش شود آب یک گریه وار

درون کشش بمغز جگر جا فی || بقدر قدر اشک شفا فی

ز شوری نکرده جگر را فگار || ازین گریه نی نمک شرم دار

براستی تا شش ور دیگرست || بجان خنده گر گریه بی جبر هست

چو سوزند بر اشک ریزان سپند || نیاید گره گر به باری بند

۱۶۶

۱۶۷

بده گریه را پیش هنگامه رویی / صبوحی خیز در شهرت شهر و کوی

ز شهر آی بیرون گریه در فراک کن / بدامان صحرا رخت پاک کن

بران گریه پرداز تا شکست رشک / که اشک از رخش پاک گردد باشک

ازان پیشتر خندید صبح طرب / که چون طفل در گریه پیچید لب

ز مژگان بریزد آنقدر خون ناب / که گردد زمین لعل تر تا بآب

ندارد چنان آتشی در جگر / که دود دلش کند چشمت از گریه تر

بی اشک غم را بیک ره فشار / ببار ابر نیسان در چشم غم فشار

نشاستی گریه شورست کجاست / گزک گریه اشک شوریست کجاست

نشینند در گریه چون دیگران / اگر می نشینند بخویشتن همچنان

رخت را که گم گشته در صد غبار / نشستی بیک گریه آید ازار

ز مژگان بیاویز تسبیح اشک / که ذکر تو آرد ملک را برشک

فشند بحر کاهم تو بهر یلبس / فشند عقد اشک تو آسمی بریس

طلب نیست والوان مطلب بلند / نگه آره حسرت رساند کمند

زلیخا که باز و ستم آید از نیست / نفس شنبه اوج پرواز نیست

ندارند بره صبح شامت بگوش / ندارد اگر راه مشغل باید و بش

غمش کرده صیقل گرانمایه تیغ / ولی قیمتی نیست خونت دریغ

نرفتی ز تخویف نفس دغل / برای غنیمت بجنگ اجل

هراسان کردن

ز مردی چه سپی مهره افتاده / نگه خورد کرسی ز نبره افتاده

نیفتاده پیش از بنشسته / بشیرینی نگه دیده بنشسته

نیاید ز صد دشمن این دشمنی / که در دوستی کرده نفس دنی

ازین غم بزندان نعیدی اسیر / که دارد فلان قرب میر و وزیر

بے سیر فرش بے رهن کن / زلے بے تنگ داغش بے بهن کن
به تنگ نشستے برین بهن خوان / بیاد سے نشد خاطر مهمان
نگردسے ساز وه و غم دو سستے / که مغز تپش گشت درشتے
نه واسه جگر سینه تا سے نگردد / نفس ناله انتخاب نگردد
نفسیا دل بدر پے ناله / بکشد از حسد گریه نگاه
پریشانی فکر حالت نگردد / شیوه مخمور خود شالت نگردد
ورسته زیج خلوت نشینی نیافت / سیست ساخی از نشه نیافت
نه سعی رنگ دو تمنا دلت / نشد خشک آب هوا در گلست
سجی زبان ارجمند سے نگردد / بهوسی نفس نافه بند سے نگردد
نگاهست نشد شعله تاب اشک / شنی تر نگردسے مهتاب اشک
عشق دل زبیده نگه سے / پیراسی ای ناله خنده نگه سی
نفس از نفسی شعله خوار سے نگردد / سے دیده را از ناله کار سے نگردد
نشد دید ها پامال نشستی / ندارسے ازین خشک تری
تفی صرف این سینه سر دکن / بسی وقت این چشم تر کن
خراشش درو پر افغان گار / نی عارت کن مژگان سپار
سخلی چو درنی یا این اشک شور / در آفر محیط که صد را شور
جگر را بسم آتش در گذار / که بختش شود آب یک گریه وار
درون کشش مغز جگر جدا سے / ... اشک شفا سے
ز شور دمی نگردسے جگر را فگار / ازین گریه بے نمک شرم دار
سیر این شارش دگر ریگ سست / بسان خنده گر گریه چه هست
چو سعی ندید پر اشک ریزان سینه / نباید گریه کرت بی...

۱۶۶

ندهٔ گریه را پیش هنگامه روی / صحیح خیز در شهرت شهر و کوی
ز شهر آ سوی و آن گریه در خاک کن / بباران صحرا رخشت پاک کن
بران گریه پرواز شکست رشک / که اشک از رخش پاک گردد باشک
ازان تیره شد صبح طرب / که چون طفل در گریه پیچید لب
ز مژگان بریز آنقدر خون ناب / که گردد زمین لعل تر تا باب
مدار ای دونان آتشی در جگر / که در دوش کند چشمت از گریه تر
پی اشک غم زانکه بر هم فشار / بیا تا نهی در حریم شمع فشار
ز شانه گریه شور است کجاست / گزک گریه اشک شور است کجاست
انشیند در گریه چون دیگران / که مستغرقند پی خفتن نهان
رخت را که گم گشته در صد غبار / نشستی بیک گریه آید ازار
ز مژگان بیاویز تسبیح اشک / که ذکر تو آرد ملک را برشک
نشد محو کام تو ز اهریمن بلبیس / نشد عقد اشک تو آسی بپیش
طلب نیست والوان مطلب بلند / نگه آه حسرت رساند کمند
وردیفا که بازوی آنداز نیست / نفس نبدی اوج پرواز نیست
مدار انديشه صبح شامت نگوش / مدار ای اگر راه مشعل بدوش
نجنبش کرده صیقل گر آئینه تیغ / ولی قیمتی نیست نخوت در تیغ
نرفتی ز تخویف نفس و دغل / برای غنیمت بجنگ امل
ز مروی چه شی مهره افتاده / جگر خور که ای ز مهره افتاده
نیفتاده بیش از پی شیر / بشیری نگه دیده بیشتر
نیاید ز صد دشمن این دشمنی / که در دوستی کرده نفس دنی
ازین غم بندان لعبی اسیر / که دارد فلان قرب میر و وزیر

اگر علم غفلت سبق نیستت | چرا رشک بر قرب حق نیستت
شد آشفته هر شب تحصیل مقال | بتاراج غفلت مده نقد حال
دلت خفته تا چیست هیچ و رباب | بیا و حقیقش جلوه فرما در آب
سبا آرد هما شکفته دل از شعله بال | نباشد اگر ماهیی زین زلال
نه یادش شوی غافل از یکنفس | شکارت کند ریو و لو هوس

## حکایت

یکی مرد صیاد با دام و شست | سوی رود شد دست رنگین ببست
شکاری که کرد و سیه سر دستی نکرد | روان می فکندیش در رود می برد
پدر چون بپرسید از او در جواب | چنین تر زبان شد که ماهی در آب
چو از حق شود غافل افتد مدام | چنین طعمه هست بر ما حرام
کسانیکه با خویشتن آورده اند | همه از کودکی باشتی کرده اند
بغافل مباشید همچون رقوم | جدا از خدا که شوم سست شوم
می غفلت از جام کس خورد یاد | چنین غافل از نام کس خورد باد
خضی هست غفلت بپیش مرگ دل | بد هیچ بدغافل مکن ترک دل
ز اصناف غافلان سر بسر تا ب | که بیدار است صبح سر خواب
از این بیشتر راه غفلت مپوی | رخ عذر را اشک خجلت بشوی
وجلد از خدا بی از صبح بیدار | ترا شام هم برداشت خواب
در اوقات خوش مسرفی رستی | سر رشته گم کرده دست تهی
گزیده است یار سگی مهره زد | بهر غدار دست کشان شهره شد
نشین جسد یا بانت انگار جیب | فزون وقت تیر از عجب چند
زیابی عزیز مبرور داده | مهر شیء صد رشیش پیر داده

مکن دل خراشی بجرمت درشت | در مهرت را بر درون از سوی آن مبست
بخلق جهان تازه روی بپیش | هما شاد با خواجه تاشان خویش
دلت تنگ و پر کینه این تو خویش | مترس از حسد واسئی پر ز بیش
زنی طبع پست و نفاق بلند | گزندی بنا بی بسوزان سپند
ز خلقت سبک گشته بی لنگری | خرد نیست خلقت بجنبش بری
گرانیست خوی خشتن واستی تو | به دو شان نا پرسش دیاسی تو
نباید تعدی گران آنچه را | که از بار باید و اینش بار سر
نگردد مکافات قوت از جاهان | چنین را چنین و چنان را چنان
سگی گه بجنگل گزیدن روی | مهیا شکار هرکسی شوی

## حکایت

سگی روزی از بلخ کرد او فساد | بپرسید یکی ز اهل عرفان نژاد
که داند از ستم با بنالید زار | که چیستش سگی بنجه از نوک خار
اگر سود کاری ز زیان ندروی | نه چه چیست تحت جهان ندرهی
نگه بدیت نیک باید که بجاست | اگر گنج نباشی ترنجی زر است
دل از تو بداست شیر از کرد | پشیمانی با بدیت فسنکه کرد
میان گیر تو بداست شکست | کر شان نگر دست عهد تو بست
چو زشتی تو شتی به هر دم سر خویش | نه مرد این کار زحمت مکش
بی و تو بد از تو به مردانه کن | سر عقده رزن سیرت شانه کن
بافساد طبع مرض خیز تو | ز بیم هنرگاری سست پا نیز
تلاش دگر انیست در بندگی | عنایان صرفه نیست در زندگی
هزار سرست پابنداست دریغ | ببکی لکن زبان تا قیامت دریغ

بپرور هنر در این کارگه کارگر ‌ ‌ نداری هنر نام اجرت مبر

گذشتی ز بیرون خواستی که چه ‌ ‌ بهیچ اشمه جهان واسفی که چه

تمنا بصحبت مبدل خوش است ‌ ‌ طرب مجمل و غم مفصل خوش است

بتفصیل هر آرزو دامنش ‌ ‌ ببوی بتان مو بمو دامنش

ز فال بتان وا شده من چمن ‌ ‌ خم زلف شان طوق گردن بکن

شکر ریزی گوشهٔ لب بفهم ‌ ‌ صفا خیزی موج غبغب بفهم

سیاه است روزت ز چشم سیاه ‌ ‌ چه بینی به بزان رنگین نگاه

تا زاده طبعی اسیری خوش است ‌ ‌ ز درد دگر رنج زرشکی خوش است

نداری چو بلبل ناله در سرا ‌ ‌ زیانی ز سودای در دوست مباد

نگه بید بانت سفلی ما مقتدا ‌ ‌ که دارد فسی نالهای قضا

ز فامی بجوشیده آن کرم کش ‌ ‌ که از سر پا رفته صد ره بجوش

سمن شد ز جان پروری خسته است ‌ ‌ شرار گسسته دل اگر شبنم است

بباغ درون از شمیم نفس ‌ ‌ اثر دسته بند دو گل تازه رس

گداز غمی سستی و اجب است ‌ ‌ خس آمد غرض آتشی واجب است

دلم شمع خیری کجا بر فروخت ‌ ‌ که اخلاص از پرتو آن نسوخت

طبیعت بفکر ریا آشناست ‌ ‌ کنم گر ریای تخلص بجاست

ز یاران بفیضی هنر داشت است ‌ ‌ کز افعال من کار خود ساخت است

چنان باکجی طبع من گشت راست ‌ ‌ که هر راستم در نظر کج نماست

حنا غم زنگ طبع در فراغ ‌ ‌ که گیرم ز خطر قناعت و باغ

بشقاق گفتند کاسه سر جواب ‌ ‌ بدون سایه در روز داد این جواب

که بی پرتو ظلمتم دیده دوز ‌ ‌ نداری نگاه تبسمی روز

ز خفاشی اکنون منم در حجاب
که بگریزد ام سایه بر آفتاب

شدم خود گم و ظلمتم گم نشد
شکستم سر چشم انجم شکست

ز بس تیرگی در رگ و ریشه ام
دو صد ظلمتی برق اندیشه ام

تبار یک جانان رسیدم بسی
سیه دل تر از خود ندیدم کسی

ز بی ضرب تیغ مسلمانیم
که زنجی نشد کفر پنهانیم

نشد زشتی صرف در گرده ام
که در چشم آرند بی پرده ام

بدان را طفیلم سخن بخیل
عنودان باد دستم بخیل حیل

گل از آب زودیم همه خاک کوی
دهیا سا خون من بس نفس کو در روی

ز بس هیچ و لم جلوه گر تیرگی
نظر کرده دیده ام خیرگی

به ظاهر روان با عسس در دوان
به باطن عسس کاروان کاروان

نبا قصر تحیار ز بی زر بفشم
در افسردگی گرم تیز آتشم

سخا گشتی تو و شد جان و دل
همان آتش خام من مشتعل

بیا ساقی آن آتشین جام را
که سازد نقش تجبیه خام را

همین ده که خاصت حاجات من
ضرور است جوشش مناجات من

## به تجلی ضمیر عالم طور مناجات بر افروختن و بشعله تقصیر در کوره عرض حاجات گداختن

خدایا منا بر زمین بندگی
کریمی ببخشم ز شرمندگی

نیارم که با این همه مدعا
نه بینم لب آرم به بالا دعا

ز خجلت زبان بیان گشته لال
به با دل سخن چون دهم عرض حال

نه با خصم نشنو از و سخن خواهیم
نه با خود دگر هم سخن خواهیم

سجل از خجالت سلی ایدم
بدو هم سخن هر چه بی بایدم

قیمت سینه بخشش و سوز و بی — ز حزن و غیبت و حضور و بی

لب ار کاشی از ناله زار رتچ — دل و جانی از درد صد پارچه

بچشم ندیدن نظر بازی — بیاشی نشستن فلک تازی

شرابی که پرهیزگاران خورند — گدازی که کامل عیاران خورند

گدازی که در هم گدازد نفس — نهیبی که ریزنگی بیازد هوس

توانائی تا توانیم ده — رها بازا سی زبانیم ده

صفائی تیغ قطع طمع — که در سینه ام هست قطع طمع

ببخشش از هم بخشش مرا — مدد سی ای هم آتش رخشش مرا

مکن کار با من بعدل ای کریم — تفضل تفضل رحیمی رحیم

گرانست بارا مانت گران — ضعیفم ضعیفم الامان الامان

مکن حمله ام انچه من رشته ام — مکن توشه ام انچه من کشته ام

مشو نا امید ز سوختن کو بسم — کز آلایش آغشت و رقصم

بشو با بهم گذ هفتا د آب — ز آتش و تر شما را بهم ناتب

فرو رفته ام در خلاب خودی — برون آرم از بیچ و تاب خودی

به بند رهائی در آور مرا — بدانائی خود از خود برآور مرا

چو می آید از طاعت ظاهرم — درانداز نسبت طاعت آخرم

یکی را در اسفل بر ازحرم — یکی را شناسی صمد در صنم

یکی را کعبه است و جویی سکی — منزل رشه دیگری سطحی کی

شد از نیش این فکر و اهانگار — که آخر در اول چه دادی قرار

قضا نیک و بد بر سر من نوشت — نکو ای فروکن رقمهای زشت

نیاسیم مسبد و دزخ اندر فغان — ز خسران اگر سوز رحم الامان

دل از خاطر ضعیفان نیاسایدم
بهشت رضا سوی تو می بایدم

چو برخیزم از خاک عصیان شوم خود نگن
عنانم بدست کرم باز زن

به بیهوده گردی مرا بگذران
بلا [illegible] بی خود سران

طریق رضای تو بیهوده باد
وگرنه قدم سست و بیهوده باد

برایت نباشد اگر استماع
صدا [illegible] آگر انقطاع

به تعلیم تا نم نگردان خطاست
ز [illegible] که انگشت تا صواب

چو [illegible] سستم سی رو بر لبم
بگنجد نشان گفتگو بر لبم

بآن خامه از کلکش سخن
که [illegible] و نقل هر انجمن

بگفتن بیار آنچه کام مرا
که [illegible] تا نه کام مرا

صبوری که راه سخن آنکاه درد
که [illegible] ازنا که تا گاه خورد

نه آن شد دم اندر رگ و ریشه بران
که پنهان بود نام [illegible] بران

به [illegible] کن آن [illegible]
[illegible] نگاه [illegible]

با آن [illegible] منتظم
که [illegible] تو نما بیم [illegible]

باتش در نقل سرخ و زرد [illegible]
ضمیرم [illegible] شان [illegible]

قدیمست [illegible] از خوان سوزش سخن
به تو سوزدم داغهای کهن

دلم را ز سنگین ملال باز خر
که سنگ [illegible] تو [illegible] نگر

ز جوبان [illegible] در خط شتم
ز خط شان [illegible] در [illegible]

کرم کن بگردان [illegible] کشتی افسری
که چون طره از طره [illegible] سری

ز تاب [illegible] داده ام تن به تب
چه زهرست آن شکر تلخ لب

مرادم [illegible] طرفی وست
سبز کاری گریه شوقی وست

نقابی [illegible] بهارستان
گذاری با مداد بهارستان

۱۷۴

دلیلی وہ که در پا از انگشت پیشش | سمیم از شام با شعله [illegible] پیشش

نفس گشته [illegible] با چشم در دام | گل و لاله در گره بی کلاهم [illegible]

زر نگشت نقش سینه صاحب نصاب | نکات [illegible] نه در آفتاب

غنچه در [illegible] تیغ سعی پیدا نه سرشته | در از پیش در دل به پیمانه [illegible]

نشد جلوه [illegible] در دست قلم | که در نگه گشاید آب و قلم

[illegible] غم و اله از شیشه نگرد | [illegible] سینه در پی نگرد

بشنید [illegible] آتش شعله در [illegible] | نگه شعله در اشک و اخگر [illegible]

حیران از زخم دیده در پا نگرد | [illegible] در پیش و [illegible] نگرد

[illegible] در [illegible] غم آب چشم | [illegible] الا چشم

شورش آن [illegible] رنگ گردد و چشم | [illegible] گردد چشم

[illegible] | [illegible] موسم

دل و جان [illegible] سر [illegible] | [illegible] زند

سر و جوان [illegible] | شود [illegible] استغنا [illegible]

مرا بی نگه کار پیدا شود | [illegible] تماشا شود

بیا تا [illegible] سینه پر درد و داغ | رود و دل تحصیل عیش و داغ

[illegible] درد پر دل [illegible] | [illegible] لاله از غفلت گردد گره

[illegible] چشم تر [illegible] بیاری شود | گل خنده در لب بهاری شود

شود تو سرو [illegible] | [illegible] زند بر زمان [illegible]

[illegible] لعل [illegible] نرگسان چشم | کنم گریه و [illegible] لبان [illegible]

[illegible] چشم تر قطره در راه تو | شود سینه شبگیر [illegible] آه تو

[illegible] در دل شب [illegible] و دل | شود [illegible] صبح [illegible] و دل

بسی خاطر پریشان [illegible] سوی د | ز هر باد و با سیل پریشان برد
ز دوری و طلب تا کی [illegible] براه | شب [illegible] شیشه [illegible] در آمده
شب [illegible] تلخ جنگ اقبال [illegible] | که [illegible] شکست [illegible] با سنگ [illegible]
که [illegible] اگر قسمت نامراد [illegible] | کشید [illegible] که دامم [illegible] سر و [illegible]
[illegible] | طلسم [illegible]
خوش آن دل که در وی چنان باشد [illegible] | که [illegible] تا باشد [illegible]
کسی خار راحت پا [illegible] کشد | که [illegible] شاخ گل [illegible] کشد
کسی [illegible] هم از آن [illegible] | که [illegible] هم [illegible]
[illegible] چشم [illegible] | پی آتشی [illegible]
اگر حقیقت را آشنا هم [illegible] | [illegible]
که [illegible] غفلت [illegible] هم | نیاز هم که [illegible]
ز [illegible] پرده [illegible] شد | که از [illegible] پریشان [illegible]
سر [illegible] بنا هم تو [illegible] | نگاه [illegible]
اگر از بند رها هم [illegible] | که [illegible] هم [illegible]
رها بیند دل از [illegible] بار آشفته | که [illegible] عظمت [illegible] از حد گذشته
اگر [illegible] خویشتن محروم شدم | بیک روز رسوائی عالم شوم
برآیم از این سر [illegible] که هست | [illegible] فرق پست
ببیند [illegible] قرار [illegible] این | ببیند [illegible] گرد کار [illegible] این
[illegible] مژگان چنین در غبار | که آخر [illegible] تماشا [illegible]
گرفت تو [illegible] چشم [illegible] | که [illegible] حقیقت گفت
[illegible] تحفه [illegible] | کس از من [illegible] گران تحفه [illegible]

ز عیبم نکاهد امید من | پس این پایه بخشش جاوید من
به صنع خیز انا لم از سر گذشت | کز امید در سینه دارم بهشت
ز جبریل بشنو حرف حاشای من | که عفوت نه بخشد تنها با من
شفاعت گشته روی و هنوز آبروست | زبان پر طلب سینه پر آرزوست
ز کویت بکلیم صفی و مدار | نگردم هم از خویشتن نا امید
ز دود هم چه پروا که غالب بست | که بشنو همم از رها غالب است

## حکایت

شبی با خدا گفت صاحب دلی | که این فکر هم افکند در مشکلی
که از ما نیاید بجز فعل زشت | چرا پس که حق آفریدا این بهشت
دگر کیست خوابش چنین داده باز | که از فکر دیگر مسند در گداز
که با این همه جود و فیض عمیم | چه بود ش غرض از وجود جحیم
چه شد از طلسم فرشتان سینه جوش | شبانگی کنان زد منادی سروش
که سیر آن نخستین سخن گرچه راست | ولی آخرین قول مقبول ماست
نگیر خموش انجا که دیوان نهند | بدست را به تیغ بنیران نهند
که خواهد از بینشش روشنایی | ظهوری در امیدواری فزای
بجز خود بیاشش در کار او | سگی گر توانی شدن خار او
باین جرم و عصیان زهی اعتبار | که آنهم غفارت را بکار
اگر مشکلی بود آسان شده است | بدار رحم دردی درمان شده است
بسر سایهٔ شافع روز حشر | نه غلطیم بر شعلهٔ رستخیز
نسوزیم لب تشنه در محشرست | که دارد چنان ساقی کوثرست
بیا ساقی آن بادهٔ بی زبان | که گردد از آن نعت سود زبان
بده تا بجنبم گل موم بست | چو بلبل ز هم غلغل منقبت

ساقی نامهٔ ظهوری

## بجام گیری طبع شکر و نشر نعمت و منقبت و هم شیخین
## و تحسرات عجز و ضعف در سلسلهٔ امید شفاعت آن ختنین

برو یکه زبان شد و قسمت بار | نه بخت و دولت نه عز و نار
ز تنگی سخن چو در وی نیافت | سر از لب کشد این گفتگو در نیافت
ز کاشی که این حرف سر بر کند | که از جا شنیدن بسر شکر کند
شد این طاعت از چند روزی قضا | اگر فهم رضا است از قضا
رسانیده از عرش شیان مژده بخت | که گوییم ز سلطان معراج تخت
شهنشاه خیل رسل | که جزو اند بیشش چه جزو و چه کل
درفشان گهر درج عبد المناف | بانگشت اعجاز نیر شگاف
چراغ حرم بار روشن از روی او | چه ترک و چه تاجیک هندوی او
ز ابروش محراب عین الیقین | ز گیسوش اسباب حبل المتین
ز قدرش منجم چرخ والانسب | ز نورش دم صبح روشن لقب
فلکها ز دریاش در جستجو | فصیحان ز عجز ثناش در ابکمی
نفس عرش سی از حرش معراج او | ز لطف حرز سی از در تاج او
ز بخشش النگ فلک سبزه بوم | ز منبع شش خشیمه بار نجوم
به میدان پیکار چار زه رخش | عروس ظفر را ز خون غازه بخش
در امهار شهر بان زلال روان | ز شیخ حشمت نسیم نامش روان
ملک آشیان گوشهٔ بام او | سحر آستان گلبهٔ شام او
بجا زر بی حجابش زلف حور | فشانیده بر ماه و خور عطر نور
خوی چهره افشاند بر خاک کوی | سر از خاک بر زد گل آبروی
ز لعلش سخن عقدهٔ خود گشود | شفاعت از و جبههٔ خود نمود

گل باغ زعفران خس کوی او
ختن نافه چین از خم موی او

زد دیبای زیبای ارباب جاه
[illegible] شب چراغ خواه

گل خواست که خار در پیش
نبازم سکندر در پیش

ز قصر شش مهر گوشه و افتخار
چو سلطان شاهان شش [illegible]

زشست شش جگر [illegible] ابرو
صد اقلیم [illegible] حیران یکسر او

شد لاله او [illegible] را [illegible]
شد ابا دار [illegible] افشا نه

ره شرح او [illegible] ارباب [illegible]
[illegible] سطح

نیفتد ز شش [illegible] گریه
[illegible] از قهر [illegible]

جنبان ز جوبان [illegible]
که [illegible] زنهار تصدیق [illegible]

[illegible]
[illegible] لفظ با همش

خرد [illegible] بیش
کشته [illegible] کوتاه اندر شناسش

سخن را [illegible] نگفت
[illegible] نیارای گفت

[illegible] را انگشت
[illegible] را [illegible]

[illegible] تاج
[illegible] او تا بچها در ده باج

[illegible] آن چرخ پهلو زنده
گر [illegible] آید [illegible] زند

[illegible] بود اگر کس آن خاک پا
[illegible] چشم گوا کب بلا

ز [illegible] وفا [illegible] بهار
که با شد گل ز لاله اش در کنار

خس کوی [illegible] از بهر زعفران برند
[illegible] را گر بیان [illegible]

شده از نفس آن گیسوی عنبرین
صبا [illegible] ستان چمن

ز جا [illegible] علم بر فراشت
که خفاش چرخ [illegible] بر افراشت

[illegible] چندین فتنه در گره
که گو [illegible] افشان [illegible] بده

١٧٨

نگشته زبان پیش شیر آفت در — که از شور در روز حمله او بدر

قضا چون بگسترد خوان عطا — طفیلیش آمد شه و گدا

شه و گدا در عیت او رسید — خضر پیش خوان امیری کشید

به تنهایی خوان کرمش شاه نخورد — به جمعیت زمره ها [illegible] فراشت

[illegible] که سر باید [illegible] — فرا هم [illegible] بنیاد

ز [illegible] چو خوان [illegible] — [illegible] بهر [illegible] فرو دان

خیالان عقده از کار بست گشاد — که [illegible] درین کار [illegible] داد

[illegible] در رحمت که [illegible] — [illegible]

[illegible] که از سواد [illegible] — [illegible]

[illegible] کرده مشعل [illegible] — شب از اول شام [illegible] صبح [illegible]

[illegible] خود [illegible] زمان — [illegible] کرن [illegible] مکان

[illegible] منبع [illegible] شسته — [illegible] حرم [illegible] شسته

ز افتادن لات [illegible] شکست — [illegible] دل اهل [illegible] بست

[illegible] کسری فتاد — جهان [illegible] نهاد

[illegible] که از کینه اش — [illegible] گشته اش [illegible] سینه اش

سر از خط [illegible] بر گرفت — که از [illegible] خود [illegible] گرفت

[illegible] ارز [illegible] — اگر [illegible] شق [illegible]

[illegible] هوا [illegible] — [illegible] شد [illegible]

[illegible] جلوه داد — [illegible] دریا فتاد

[illegible] بر افلاک افگنده راه — نشان [illegible] ماه

زمین [illegible] چرخ را پایه [illegible] — [illegible] سایه [illegible]

۱۷۹

کسی دید کس سایهٔ آفتاب ‌‌ کجا در ظلمت کجا نور تاب
ازان شمع قدرش ببیند اخت ظل ‌‌ که خورشید تابان نگردد خجل
سبک گشت چنان در طلب قطره سخت ‌‌ که سایه ز فرط گرانی گریخت
چو گیسو رسن وحدتش سنگ زند ‌‌ ز بهر تماشش سایه را کی رزند
ز جسم و زکوته جان گداخت ‌‌ بلی سایه از گرمی آن گداخت
ز شوق است وی در درون برفروخت ‌‌ که از شعلهٔ آتش در پروان سایه سوخت
برو سایه خود را بکوشش نه بست ‌‌ بجا کی از سینهٔ سختی فرو شکست
از و درگذشته سایه تشریف یاب ‌‌ شدست از ذره او استقرار آفتاب
شرفته باد کس قدم بر قدم ‌‌ نگه دست از زمین بهر سایه بهم
سکوبش شد از سایه بود جدا ‌‌ جدا است فی حین یا بدار ما سوی
ازان دست بر خوابیدن افشانده است ‌‌ که نا خوانده بهر خوابیدنی خوانده است
حقش کرده سستی ازین سبق ‌‌ بلی بهر نگه دوانده بهر کز ورق
ز امیّت این اُمّیت سبقش ‌‌ که فضل کل امی است در بینشش
ازان گشته مفتون خرد بهر حجی ‌‌ که دانند او از نجمه ستی در شبی
سواد کز بیاض لبش صبح زاد ‌‌ خطا باشد اطلاق لفظ سواد
شفق قمر شد بنانش علم ‌‌ قلم گر نگردید ازو شق چه غم
ندانم چه بوده است تقصیر خط ‌‌ که ترکیب خطی گشت زنجیر خط
حروفش نشد از نقط و اعذار ‌‌ گرفت آتش حسرتش در کنار
بنانش اگر خامه را میفراخت ‌‌ کلیش مغز در استخوان میگداخت
قلم یک زبان نامه یک رو بود ‌‌ که انگار را زان دیده بر خط کشود
بدان راستی گر گرفتی قلم ‌‌ الف گشتی ار دال کردی رقم

بود خفته مشعل فروشت براو
پدید نیست سامان هما مرا هم
پدیلوان آمرزشش کردگار
کجا این وجه سلیمان کجا
بجز بی که اشرافت عالم شکست
نه پیوسته پیش اندا گر دیگران
پس از جلوه بیگ برنشسته
نه بینی که آخر و باز جو هرسی
دوائر بپیشش کم از نقطه اند
کل انبیا جلوه از رنگ و بوی
مسیحاست در جرگه شاگردش
ذروه میش خلیل آتشی برفروخت
ثنا که در تجرید هوس کلیم
سلیمان بآن شوکت و اقتدار
وطن کرده خوا همسایگیش
برافروخت یوسف رخ از نقش
بلاغت از و وفصاحت از و
خدائی نبودی اگر کار او
از و خیبر کافری درشکست
جلوه ولی این عجم نبی
خرد که وجود عین ذاتش حساب

کم سپه نبوت بشت پیراو
نهادند چون پشت بر پشت هم
نه تو پیر این مهر شد کهسر دار
اژدها سر همین گشته فرمانروا
موخسته در آثار ما هم شکست
به پیشی گذشت است بر دیگران
جو شش جنت هند و سر مستند
در پیشی جلوه برشتری
که آغاز و انجام هم نقطه اند
زبان از ایشان و او گفتگوی
رقم کرده هم برو فیش
که در نار نمرود اسببش
که آورد از آب بیرون کلیم
ز معانی مورا و ریزه خوار
در روی برارست و ربگیش
برآورد عیسی دم از کلکش
ملاحت از و و صباحت از و
نمازی حسین که هم بازار او
که صاحب لوایش شه صفدر است
که جبریل شانش مثل و
دریان نسبت اول هفتاد آب

۱۸۱

بارت همین تازه چه اصل و چه فرع — که آغاز علم است و انجام شرع
ازین عالمین و گلشن روزگار — زند جوشش فواره چشمه سار
همین بس به شرط ... تا فست — که خورشید ... شرف ... فست
ازین ... چشم احباب دور — که گردید از دیدها همین نور
... که در صف شود ... — علی کو که ... شود حرف ...
اگر آید اشنا خوانده — ... را ... خدا خوانده
شده است از ... — که گردد در آن ... شیر خداست
دل پاک احباب از مهر او — لبالب ز نور است چون چهر او
... خلق و ملک داده اند — دلی را که روز ازل داده اند
چه مومن چه کافر ... را او — ز مقدار بینش ... ابداد او
بروی دریا و ... سر آستان — مخالف موافق ... آستان
سپهر از بلندیش در کوهی — ... ز نسیمش ...
همه فیض الطاف ... ضلالت زدا — ... مانند ...
زلال بهار نسیمی از کوثرش — کتاب ... فردوسی از ...
ببین از دستور دین مبین — ... از شرح متین یقین
خفاش ظهور ز ظهورش خفا — یقینش ... گشت غطا
... به گشتن آفتاب — جهان کرده روشن بنور ثواب
ز ... — زمین و زمان بر فروغ شرف
گل بوستان شهادت ... — بآرایش خلد شد جلوه گر
ز خون لاله ... — از و خطه ... نگین ساند
شده مسجد آباد از آب و گلش — خراب ارشدی بر سر قاتلش

ز جور آب تیغش شد پایمال / بد [illegible] به زیر فتم از انفعال
ز طاعات خالق [illegible] میزان شکست / زیک ضربت روز خندق شکست
ز قدر [illegible] سخن منبر [illegible] گشت / [illegible] دهان [illegible] گشت
چه باک دارد از آتش جحیم / [illegible] با [illegible] جحیم
سنانش [illegible] فلک شد / [illegible] دربار [illegible]
زبان گر [illegible] بکار / [illegible] بود [illegible] سخن را بهار
بهار این [illegible] که در بر گرفت / [illegible] گرفت
فلک را اگر [illegible] / [illegible] کوثر است
بلند است جائی که [illegible] شود / [illegible] نخل شیرین شود
[illegible] گل [illegible] / که [illegible] صاحب دل است
[illegible] زحل از همه [illegible] / [illegible]
کسی [illegible] / [illegible] یافت
کسی شک [illegible] مطالب نگفت / که از غالب کل غالب نگفت
غبار ره بو تراب [illegible] / [illegible] خاک کوست
ندارد کسی قبول از ندا قبول / که در رتبه [illegible] درج بتول
نگیرند [illegible] طرف / که حاصل نگردد [illegible] این شرف
خدا نفس پیغمبرش خوانده است / دگر فضیلت بکس مانده است
[illegible] نباشد اگر [illegible] / دل از [illegible] کفر افتد بجوش
[illegible] از خاطر اهل نار / کز آن روز محشر [illegible] کار
اگر [illegible] کافری ناصر او / [illegible] فرزند [illegible] ناصر او
چو از مهر او گشته دلها تمام / [illegible] فاضل و عام

بهشتی عجب گر [illegible] نصیر — [illegible] بهشت [illegible] تعمیر

ز باغ دل و دوستانش بهار — [illegible] جلوه [illegible] شاخسار

[illegible] کام هر [illegible] منقبت — بهار منقبت شکر این [illegible]

ز مهرش [illegible] دل [illegible] — کتاب [illegible] در سواد [illegible] جلی [illegible]

فروغ چراغ [illegible] — مریض [illegible] شفا [illegible]

مدیحش [illegible] خوان ما [illegible] نهاد — نسیم از [illegible] ریاض [illegible] فتاد

ز اخلاص ایشان [illegible] — که در [illegible] حباب [illegible]

[illegible] جهان [illegible] — [illegible]

[illegible] کز [illegible] قرار — [illegible] نثار [illegible]

چو [illegible] شفاعت [illegible] انتظام — [illegible]

[illegible] — که [illegible]

شود [illegible] فلک [illegible] — که او [illegible]

ز خمیازه‌اش شود [illegible] — که [illegible] عشق [illegible]

به بستان دل [illegible] — که آرد گل [illegible] بهار

به منزل [illegible] مشکل رسی — [illegible] تا بمنزل رسی

به هر مشکلی یا علی گفته اند — [illegible] یا علی گفته اند

مشو یا علی غافل از حال من — که حیران گرفته ست دنبال من

فراقت چها کرده و می کند — هزاران جفا کرده و می کند

مشو غافل از من که دارم دگر — رسیده دل از من چه دارم دگر

بی اشک [illegible] آب شد خون من — [illegible] لب [illegible] من

[illegible] چه بس [illegible] — گسستن [illegible]

| | |
|---|---|
| ز سوز درد غم جگر شعله خوار [illegible] | [illegible] سرگشته آید ار [illegible] |
| [illegible] بدندان سر انگشت من | [illegible] آشنا [illegible] سرشت من |
| [illegible] دور از من [illegible] | [illegible] مشعله [illegible] |
| [illegible] زبان [illegible] من شد تمام | [illegible] |
| [illegible] کشته تا [illegible] | [illegible] |
| گر ز سر گشته [illegible] | [illegible] |
| کنندان همدمان [illegible] | [illegible] |
| [illegible] | [illegible] |
| [illegible] گرد | [illegible] دل [illegible] |
| [illegible] لعل و دل سینه [illegible] | [illegible] |
| [illegible] | [illegible] |
| [illegible] | [illegible] |
| چرا جای من [illegible] آن آستان | چرا پاسبان [illegible] |
| چرا ره [illegible] آن [illegible] | چرا [illegible] |
| [illegible] دل [illegible] درست | [illegible] |
| [illegible] شب [illegible] من | [illegible] آه من |
| [illegible] | [illegible] |
| [illegible] | [illegible] |
| [illegible] | [illegible] |
| [illegible] ز ظلمت آباد [illegible] | [illegible] خاک بر باد [illegible] |
| [illegible] جا که [illegible] ام | [illegible] جفا که [illegible] ام |

سخنوران و صالح صلاحی بگو | صد ستوران خدا آیی بیاسی بگو
چنانم سخن سنج سنجید تا راه | که بنشینی با خود و اشنیدم به راه
چو از اهل سعادت شوم تربیت | به پیشه روان گشتم تکیه شرف
سخن‌های آن بارگاه هم ثنا | که در آستان تا کنم ثنا شد جای
بحضرت منت لطف بزرگی دهم | به اسان در زمین دو ترکش دارم
که رحمت از شیشه پرتو پاشم | در این پایه آسمان پانهم
ز بعون تمنا ثنا باشم دگر | ثنا ز سی بهر جا ثنا باشم دگر
سکستم تیغ قلع هوس روشنان | ز نفس شست نفس پریشان
به یک بارگی نفس آتشی زین کشنم | کشنده آه سحر چنین کشنم
چه بود چه شب سیه و راندم نفس | بجایی که ما نشو دار دس
ز نفس کس رحش ثنا هم جهان | ثنا باشش بگیرم تمام جهان
کسی را که هم در ثنا شست پیر | شه دین الفر نشش و رزم جگر
چه پیران بحسابش حسام زبان | کشم آفت گردن گردنان
سپر صحیح در پیش از بدو سیم | بعالم به آن آستان روی زرد
سپاهیش بدر این ره آبروی | دهم گریه سر زان خاک کوی
به درس دعا پیش شوم بهره ور | به پیمان بر هم پیش سجده اشد
مجلس عرب سیدو را نظم سخن | سخنوران ثنا سخنی خدا دیدو بگشن
ز نا بهم نشد ار منقبت کامگار | ز نظم حرف نیز نشد نامدار
ز نظم گردیم و عظا عصیم پیش | که من نا قلم از زبان سر و پیش
بده ساقیا آنگه راز غیب | از آن باده صاف بی درد عیب
که سبحه هشت از گفته با ستان | با بنفند نشاه آورم داستان

## خطاب بپادشاه برهان الملک

خلائق پناها جهان پرورا | سکندر سریرا فلک افسرا

بداد و دهش عالمت در دعاست | [illegible] داد و داد خدا

ز حکم تو در پاسبانی این [illegible] | خلائق [illegible] قدیما و قدیم

شب و روز همه آگینه‌سان | که نقش ضمیر تو گیرند باز

ز خوبیت جهان گشته خلد برین | جهان از رخ تو [illegible] خوبی چنین

سپهر است یکی قطره خاکسار | [illegible] آورده [illegible] نثار

یکی آن نور دارد چراغ شبها | که خورشید [illegible]

فلک در دل این [illegible] شرار | که خورا [illegible] بهار

[illegible] گنه کاه را این سخن | که با کوه گوید ز تمکین سخن

[illegible] | کنم خویش را گر بلا [illegible]

ولیکن هر آنست حرفی درین | که میدار و هم مهر با [illegible]

ز [illegible] که گشته تا [illegible] | ز دولت این خود [illegible]

چه منت که گوشی تو بر من کنی | تو خود [illegible] با فهم سخن [illegible]

[illegible] دریا با بر [illegible] | جهان خویش [illegible]

ترا خود چه حاجت به پند کسی | کنند [illegible]

اگر نیک اگر بد بجا میکنی | صواب است اگر خود خطا میکنی

ز من این نصیحت نه از جرات است | [illegible] خلق الله [illegible]

که گویم بزرگان چنین گفته اند | [illegible]

بگفته [illegible] انکه [illegible] | [illegible]

نصیحت شنیدن شعار تو باد | [illegible]

بیا ساقی چند اکشش ازین تنها مخور | که کار تو باشد برای خدا

[illegible] پیش [illegible] کنار [illegible] حق | ترو پیشش کارت تبائید حق

زحق باشد از خواست آن خواسته است | [illegible] کار [illegible] راست است

گران [illegible] باشد [illegible] گران | [illegible] زحق [illegible] بهر [illegible] ان

شاپاس [illegible] جهان کرده اند | بانشانه خواست گران کرده اند

گفته [illegible] | [illegible]

چنان [illegible] شاه راه | که شاه [illegible] گاه

[illegible] | [illegible] پیام [illegible]

[illegible] کار [illegible] | [illegible]

[illegible] پادشا [illegible] | [illegible] از خدا [illegible] این

[illegible] در [illegible] دو دور | [illegible] ال [illegible]

[illegible] کین [illegible] | [illegible] ایران [illegible]

[illegible] سایه [illegible] جان | [illegible] که جا [illegible] ان

[illegible] ستم [illegible] | [illegible] خلق عالم [illegible]

[illegible] میجان [illegible] | [illegible] خوان [illegible]

[illegible] فشاند | که شاه [illegible] فشاند

[illegible] شاه | که گرد [illegible] آله

[illegible] جهان | [illegible] جهان

[illegible] عیال | که [illegible] عیال

[illegible] شناس | [illegible] سپاس

[illegible] آسمان [illegible] | [illegible] ان [illegible]

نباشد چو بیدار شاه جهان — بدزدی زند خواب بر پاسبان
غنیمت نگیرد کس آنچه پالت دهد — شهنشاه باید که تا وا دهد
شود دانه چون تشنه در کشت زار — شود خسته من شکوه شهریار
درین باغ از سبزه تن تا گیاه — خورد آب سرچشمهٔ عدل شاه
دل تنگ باغ ار لبناری فراخ — زند سنگ بر سینه از میوه شاخ
وگر بوسی تنگ گفت نگیرد شمال — کند نافه مشکش ناف غزال
ور ابر فشاندگی کند منع کف — شود تیره خون اندرون صدف
زر و سیم در کان خورشید و ماه — ببالد باندازهٔ جود شاه
بنیه‌ها سستی ز رافت شهریار — شود خم قد بید در زیر بار
بدین رسم باید بخوردن قیام — که قانون شود تا قیام قیام
شکست آنچه بیداد عهد نخست — بافسون عهد تو خواهم درست
مکن با کسی عهد تا می توان — چو کردی بکن عهد تا می توان
وفا چون بی بستن عهد دست — نگیری بکف طرهٔ بشکست
خیانت شود بگاه وفا نذر سنج — که دانگ سبک سنج شاید ز گنج
ره نذر و پیمان بپایان ببر — نخواهد گسست بود کار دگر
چنان کن سلیمانی مرز و بوم — که ملک ستمگر شود ملک بوم
سموم خوشش بر آیند خرد و بزرگ — کند سیر بازی بدنبال گرگ
چو شوریده بلبل زند جوش گل — شود سر زبان بهر گوش گل
براحت سرا نه بی افسرده باش — شود دردمندی از فوت آزرده باش
غبار غم افتادگان را ز روی — بآب محیط تفقد بشوی
بچشم ترحم نگر در ضعیف — قوی همت باش با هر ضعیف

| | |
|---|---|
| ز آزادگان گشت خوش خوشنمائی | ز درد اسیران لب ناله زائی |
| کند گرم خونیست از مقبلان | چو در گیری از سوز خونین دلان |
| ز آزاده جای فقی درگذشت | که از مهر با سفله دلش خون نگشت |
| ز خاشاک مهمان ادان هیچ هیچ | نگوید که آب و ست |
| چو ارباب بینش هنربین و بس | بابین تیز بینی مبین عیب کس |
| مبر عرض ارباب عفت مبر | که بلبه مستند رد و پرده پرده در |

## حکایت

| | |
|---|---|
| شنیدم شهی از شهان زمن | بمنجواست از کشور خویش زن |
| که ای نیکنامان پروران من اند | همه دختران دختران من اند |
| چه زیباست از داور دادگر | نخمتم ز ناموس خلق اینقدر |
| بغارت رود عرض اهل دیار | نباشد اگر عصمت شه حصار |
| ندارد اگر شه صلاح و سداد | رود خاک کشور به باد فساد |
| علم شو بمهر و مه پیشگان | مبر پاک ز آلوده اندیشگان |
| بپرسد گوهر دل خفته از رهها | چه با زاده آهم استخبائث چه با |
| بجا مست می ترسکاری خوش است | بله مستی هوشیاری خوش است |
| ندانم که چون طبع مایل شود | به چیزی کزان عقل زایل شود |
| چو ترکیش شود جنس بازار کس | کند دل بدا چو بر کار کس |
| چه خونها که بر خاک از خویش زد | چه سیلی که بر چهره هوش زد |
| به فارسا از و جیب تا دامن است | چه پیرار از و برق در خرمن است |
| سخن با چنان عزت و اعتبار | ز دید اند و مست گردید خوار |
| نباشد ز هر مینا مخور خون جام | نشاطش درست و نفیش حرام |

نه هرگز گشته تلخ آنچنین | نباشد سخن توبه تر پاک این
بخوش شنو وصف حق در توبه زن | از و مست شو ساغر توبه زن
پی شرده تا کیان سبب نیاز | به تمثیل گشت آنچنین قصه ساز

## حکایت

که اندر بیابان یکی سینه ریش | اگر گم کند ناقه از زاد خویش
زند آنقدر قطره در جست و جوی | که رگهاش را نم نماند بجوی
ز تاب عطش آخر افتد بخاک | نهد نا امید از دل به هلاک
رود هوش بیرون ز شورش بجوش | پس از لحظه ناگه که آید بهوش
کند جلوه گم کرده اش در نظر | که استاده نزدیک او آنقدر
که از سایه اش نیست در آفتاب | ور زو بسیچید بر لب نعشش آب
چنان خوش شود خوش شود آنچنان | کند گر یکی توبه از عاصیان
خوش آنکس که جوید رضای خدا | کند رحم بر خود برای خدا
بکامل عیاری کسی غم گداخت | که در بوته توبه و رحم گداخت
رود سبدل از تیر عصیان ز ره | نیارد اگر توبه اش قدر زره
شود پاک در لب بنهای کس | اگر توبه آلوده گردد نفس
خلاصی ز سیلاب اندوه نیست | اگر توبه سنگین تر از کوه نیست
که به توبه بگشاید دست شکست | که به دل از آن شکستن نیست
بی توبه از شیشه نازک تر است | چو شکست رهبت پر از نشتر است
دل نازک و توبه هم گوهرند | که صد پاس شان عاقلی مضطرند
تا ز آتش خود چو خیزد گناه | ور بهر ندیده ور دیده دارد نگاه
بسر ببیند توبه استوار | ز قیمت نقد سینه بنده دار

١٩١

ز شهرستان بیاید بر افغان شکست
بکرد شکست تو بر افغان بنا
کند فخر بر پرهیزگاری بقصد
بد وشیک از او هاست تا شب اند
کسی کز پی تو بگردد بهر
کند جلوه چون تو بر پادشاه
شه اینها به ساعت همه پارسا است
ثواب است کارکسان با گناه
در آن شارع شرع مرا می خطاست
شوی لعنت انبار از آن کشت و زرع
لشکر اند خم ساز در سجده پشت
نه جبیت بر بنیاد وند سر مایه
بده هر چه داری بی همه دل بشجر
بتیغ ار نگیری جهان را تمام
بسوز آشیان در وکن عهد و جهد
چنان از تو تیز و تو احسان رقم
در گنج و در بیم که در هم شکست
هر آنکه بنیا رد بدست سر زر
جهان زر با تیغ قهر انگر گرفت
بده ماله در پشت شد
نیاید درین گنج در هم شکست

نبود تو مهابت که در بستان درست
که شکستش آید ز بود و پیدا
که دارد صدا افسرده از بسی تلو
بحق حاضر از خویشتن غائب اند
بخلاف تو پیدا شود شوشه شهر
سپاهش نبود تو مهابت سپاه
دگر بد صواب جهانی خطاست
درین هر دو غالب شکست شاه
که شارع سپه راستان که در است
کشتش بنا شده دهقان شرع
که خطاره را است داری بهشت
که سوداشت بی نسبت هر دو را پیک
جهان هر زیج کشت حاصل ببر
چنان کن که با رست بگیری بنام
که در چین دهی نافه نا سبب بود
که سر سبد از نام حاتم قلم
که شیش فلک دست بر هم شکست
کند سجده ریز شلی اگر زر بود
که از شرق تا غرب در زر گرفت
خجل باش در خویش نسبت بنه
بهای کشاد دل تنگ دست

مبینا دران عیب پوشیده بیند | در گنج تقسیم بر کس ببست
چو هیچ عیب غیر از خدا نیست کس | ترا عیب اسرار پوشیده باد و بس
نه گنجایشش هست افزون بده | اگر قطره خواهی چه جیحون بده
ببخشش بیاز و سخن بدرم | بگنجد ازین بیشترا در کرم
چو گستاخ در سینها سیل زد | سپر کن برابر که سیل …
بسی ملک مشکل در آید بدست | نه آسان شود گر شه لشکر پرست
دلیران سپاهی سرافراز و … | سپهداران اگر دل بشه … بدهند
گهی که زمین از زرش نیست رسن | کنند از پی سیم صد خصم مهین
چو پیکان ناوک شود در کشان | خورند اندر دل دشمنان بر نشان
چه دارند از پهلوانان زر دریغ | ندارند ایشان چرا سر دریغ
بدل تشنه خون بد خواه نیست | که سیراب از رزق شاه نیست
عیار زر سلطنت کامل است | شهنشاه که با دل و با دل است
سه نیکوترش همسگان باد شاه | مشو … عامل و …
بکن خانهٔ یک ستمگر زمین | … باد … کن
چه عامل کند صرفه خاطر نشان | بپرسش … دوان
گشته صرفه بین رتبهٔ شاه نیست | شه بیشه … …
چو گو فتنه یک دانگ از بیت مال | … … و بال
دران خیمه آتش شود آفتاب | که بینند ازان … طناب
عجوزی که آتش بود بار دار | بآهی کند شاه بیمار آن شهکار
سپهر دار و وفا نه … بسته تنگ | چه در کاروان … بگشاد تنگ
بنه چاه کن در سر چاه کن | سر راه زن … راه زن

۱۹۳

بتقریب منما دهان مغز ماسکار
که نوک قلم شان زند نیش مار

مشو غافل از حال رزدانیان
سنبه بر سکت چرم سند گران

سپاهی که باشد سیاست بجا
زبان شد شکست بکشش از قفا

شود خون بیچاره گر مباح
با سپاهان حبیب شمار صلاح

ز شیرینی و تلخی لطف و قهر
بر آمیز شهد و فرو ریز زهر

نهفتش مهر جمع زر و سیم رنج
چو از بیکناهی مشت هیچ گنج

بپوشش انگن از مهر شوی همه
ز خود دکن درون و برون همه

چنان ساز بیگانه را آشنا
که جان در آتش خزا بر سپاهی فدا

همه گر نهان سر زد و ظلم فاش
سخن بر تو می آید آگاه باش

بود کم شاهان عاجز نواز
بکوتاهی دست ظالم دراز

## حکایت

چنین داد قیصر بخاقان پیام
که مسیح سی کرده از خاص و عام

که دارند شاهان چنین اعتنا ز
ز شاهان دیگر بسر در راز

دل افتاده در فکر این روز و شب
که این موهبت را چه باشد سبب

دگر از دعائیست تقسیم ما
دگر از دعائیست تعلیم ما

پس از طی راه و وادی غلاب
فرستاده کرد التماس جواب

چنین یافت پاسخ که نزدیک کوه
ثنا در دری ست طوطی شکوه

نه آنقدر با پایه آسمان نشسته
که چون همت شاه بشین نسبت

بر آید چو آن نخل از بیخ و بن
بر آید مراد تو گویم چه کن

شدندش بآن سرزمین رهنمای
درختی مشاهد شدش عرش سای

ثریا تمر شاخهایی بلند
ز بالا سی و سه هم گونه کمند

سپهر فهم چرخ سا نشستش ستون / ز سطح زمین ظل قصرش فزون

ز برگشتنش خزان دست حسرت بسر / به بازوی شرش قمر [illegible]

چنان شیپور در پیشانی آن دشمن / که رگ را بازوی ... گاوزمین

به فرمان ره سخت زیرکار رفت / زدو شو از سپی کار از کار رفت

سپی چاره فلک شش بهر سود و بید / سخن خنجر و دار ... سپهر بدید

بصد دست در کندن آن درخت / بزور ... همه کرد سخت

ز بس در ... تند باد / که آن نخل ... خاقان ... داد

دران نخل پیچید و زیرش کشید / بضرب سنگ گوش زمین پر درید

چو افتادن نخل خاقان شنفت / بدرگه فرستاده را خواند و گفت

روان شو سلامت بروی فال / چو ... صورت حال

چو برگشت قاصد ز و خواند حال / فرو رفت قیصر بجیب خیال

نمود و ندارد ... حضور / که روشن ... این اشارت ... 

سخن کرده گوید که خسرو ... / سخن شنو و سپی ... بسته باد

بزور دعا صفی ... ز عباد / درختی چنان را چنان کند باد

چو گرد و تو چه هزاران یکی / زجا بر کند گر بهای صفی

تو چه موران و بدزور رشید / تو چه نه گردون کشد ... 

بسجده که بیاید سوی چرخ دست / تو بالا شوی پاشو و چرخ پست

بقاییست چو خواهند خلق جهان / مشیّت ... و ... 

بزور دعا صفی ضعیفان بنا / بیخت جوان کار پیران ... 

یکی دیگر انیست از خسروی / که باید ... 

شود ملک تو مزرع آبروی / چو باید ... آب رفته بجوی

195

سپهر پیشه را صاحب آزرم دار
زبانی که دارد لب گفتگوست
شکار شکسته خورد گرم از دام تو
بپرهیز ار چه توسن به گرفتن
ولیکن نشاید بهر فتنه ساز
مکش خنجر از خنجر اهل کین
فرو مار بشکسته بابل فساد
جبان دار با پاس و وقار و شکوه
دریده و بیان را بگفتن مسار
اگر خنجر از شوب شد تیز
مشو سست گر تمام جهان
وبال شاده است تغییر حال
سیه با پاس تمکین سنف ار یا
بپا کن ز تمکین عهد و کاه باش
منیب که هر جا که کشاکش است
ضمیر تو هر چند وسهی آشنا است
معما ست این مشورت فی المثل
نفع مشورت بسکه بهر در کم شست
شود کاسهی از عقده شام نزای
ز فرخنده روزان شب تیره باش
اگر روز شست آید غروب بکار

سپهر تعصب و تشریعت دل گرم دار
سبحه تو باید که در پرده پروست
به صبح شب روزه باید آبرام تو
حرام است از بیم خون ریختن
ز تیغ تو باید نباشد در از
سر بخشندگی ورزد هم رخنه بین
تن ملک را خون تا سد مباد
که تا الفونه ندیش کاه تو کوه
لبش راز و دل ناصحش در سینه دار
به تمکین نشین مضطرب بر مخیز
بجنبنده ناید تمام دهان
اگر در نشاط است و گر در ملال
رها در میان گر چه باشد بجا
با آوازه با فوج همراه باش
عدو بر جفا داد از بیم خنجر کش است
ور مشورت تا کشودن حلال است
که هر کس طریقی دگر کرده حل
به عقل کل امر شاورهم است
بانگشت آه سحر بر گشای
بانگ مناجات لبریز باش
مشو غافل از عمر شب زینهار

۱۹۶

رشیدی روز حشر از ملاسی حساب ‌‌ چو هر شب نشینی بر اسی حساب

شب و روز در اندیشه باشش ‌‌ که چون بوده با خالق روز و شب

بیخبر پی شد نیست اگر رهنمایی ‌‌ لب شکرانه در سجده تا رک لب

دگر در پس افتاده کاریست بکوش ‌‌ دگر خاسته گشته دل و جیب نفس

نهاد و ندیم سفران لیلی و نهار ‌‌ که در شه پر او قیاست سخن عار

به نیکیست و بدخود و تو خود با نرس ‌‌ و کالست سخی آید اینجا نه کس

شناختم تو صد شهد و شکر چشند ‌‌ حلاوت رکام تو سکه در گشت شد

شکفتگی ندارد تماشا سخی تو ‌‌ که بینند گلشن زبالاشه تو

بیا باسی با بلهی در ز خاطر است ‌‌ که دانا سه و بینا بود ناظر است

سخن با ان ز عشق مطالب نیست ‌‌ دل شه ز صیت شو و خبر نیست

برای گمان عشوه دلبران ‌‌ نباید نهادن قرار دل بدان

نباشد سپند نرد و ... ‌‌ ز باغ نگاه ان لبعلان ...

ز آتش رخان و دل افگار شد ‌‌ رگ جان بنوشتگان پشتگیر ...

بیا لا ... از ان شده تیر خدنگ ‌‌ گر عشقست کن گوشه و رخ تنگ

کنند تا گشته دل دشمن اسیر ‌‌ خم زلف و کاکل بگردن نگیر

... آشنا جان شکست ‌‌ اگر نقش باساده رو یار نشست

... از شک خنده گیر در کنار ‌‌ رود و انده گر سرشتی بهار

گل باغ مشو قیست بر سرست ‌‌ جهان تر ... عاشق ...

جهان سیکشد و ... ‌‌ نیاز تو بر خاص ... نیاز

همه عاشق اند از تو بر سینه سنگ ‌‌ نقد سهان که شمش ...

تو شاسته ... کار شاهانه کن ‌‌ نیاز ... شاهانه کن

نغز ابیاتی است از هر چیز در عالم — [illegible] خود کم است

ز مردم منزداران اثر ماند و بس — ز [illegible] نیاز [illegible] ماند و بس

ز بند مجلس نشیند صدر بساست — نبیند [illegible] قالب [illegible] قاعص [illegible]

خوشیان کشتند آه و فریاد خویش — غرض گیر دار [illegible] غرض و رد خویش

نگه باید کسی در وفا با دوستی — کز من [illegible] طبعی سخن

هر کس که بوی در وفا یافتی — [illegible] کیمیا یافتی

ز اهل زبان راستی کن طلب — نشان از آنکه [illegible] نسب

گر آید چنین تنت با صفه بر — نباید [illegible] را [illegible]

کسی در میان آورد از اطلاع کار — که [illegible] کنار

اگر بار نیست کرد [illegible] — [illegible] کن که آیست [illegible]

وزیری در اشغال دنیا [illegible] — وزیری در اشکال بتی و کیل

وزیری که باشد نسب [illegible] او — [illegible] در [illegible] شاه

## در تعریف ابن عباد

وزارت نهاد و بدیوان داد — وزیری که از ابن عباد یاد

قلم گشته تا صد هزار علم — [illegible] او [illegible] نور هم

کسی هر آن خامه کو در زبان — [illegible] گشت در [illegible] حساب زبان

میان بود با بیرون تا لب — که جای پدید بود جای [illegible]

چو [illegible] اطفال شهر و دیار — چو گلمبین شد [illegible] دار

حساب [illegible] نواز سوختی — [illegible] یتیمان دلش سوختی

ابها رسی کلبه هر خراب — گلی داشت [illegible] حکمتش در آب

هنوز از اثر [illegible] انعام او — [illegible] ماست [illegible] نام او

شب و روزش [illegible] — که شد را [illegible] شود در [illegible]

بزرگ و [illegible] دشمن زمین و زمن — [illegible] درخشان [illegible] زین سخن

که از [illegible] عدل شاه [illegible] — که از ظلمت ظلم عالم تهی ست

نباشد اگر [illegible] بحیر — محال ست [illegible]

صحیح است [illegible] سراب — که [illegible] خشک [illegible]

و [illegible] که [illegible] پادشاه — مددگار من باد تا [illegible]

[illegible] از [illegible] این [illegible] داشته — [illegible] دل خلق [illegible]

چو هنگام آن [illegible] کوه [illegible] — [illegible] راه

وزارت [illegible] دیگر [illegible] — [illegible] فلک

نشاط و [illegible] — [illegible] سود

برآورد [illegible] — [illegible] که [illegible] بود [illegible]

زبان [illegible] صدق — [illegible] صدق

که تا [illegible] دولت شهریار — دلم [illegible] بهار

ولیکن [illegible] واقع است — که [illegible] مانع است

[illegible] بوده ام — که [illegible] بوده ام

[illegible] — جهان [illegible] دشمن خراب

[illegible] آفاق [illegible] است — [illegible] است

[illegible] آسایش است — [illegible] آرایش است

چنین [illegible] کرده ام [illegible] — که [illegible] رافت [illegible]

ولی [illegible] رهزن است — که ضبط [illegible] است

[illegible] حالت — که تا [illegible] آن [illegible]

سخنهای میان که با الفاظ سست / همی اوفتد پیش خواننده شکست

معانی و مضمون نه به آن بسته‌اند و این / که نه بیم جر کند ... بر زمین

بدین حسن گردید چون شد زبان / ز دل برکشید از این دو عیار زبان

که دلها ز عدلت جهان شاد باد / که نازد کسی زین متاع داد

به این پایه اخلاص از حاضران / ... شعر اهل آن

سخن با همه صحبت در شاعر است / ... بشناس اگر شاعر است

ز مضمون و درد و دشت فلک سست / ... از ... یکی ... است

نه چه هم آسمان آسمان جلوه ساز / ... ... ...

نگنجید درین بزم جهان ... کشش / سیاره هم ... ... کشش

سخن که نوشت ز نظامی کلام / ببین کاین ... ... نظام

چو انسان به نطق از همه برتر است / که مردم هم آنکو سخنور تر است

چو در شعر اعجاز ظاهر کنند / جدا لسته با لفاظ شاعر کنند

شود تازه تر معنی آبروی / ز الفاظ کهن شاعر تازه گوی

ز الفاظ شان بر جهان منت است / زبان شان کلید در صحبت است

بیابی زبانی به صد جست و جو / که حقی از ایشان نباشد برو

نگشتی اگر کلک ایشان علم / نبودی کتاب جهان را رقم

از ایشان نام هر کس بکلک بیان / نوشتند و شد زنده تا جاودان

که چون آب خواهند هر دو است / چکاند ز ان خضر آب حیات

بجائی که انگشت بر در زنند / ببالند اگر قدسیان بر شنند

ز سحری به ایشان شود در شمار / که رنگیش شود زهره را گوشوار

فواقل کشان ... وردو اند / ز شبگیریان سحر بر قو اند

ز نوشش همه سینه پر غلغل اند | بانوان گل صبح را بلبل اند
ز دم [illegible] شنید | ز خورشید آب بر روی کوکب زنند
[illegible] ازان [illegible] گشند | محیط اند ازان گوهر [illegible] زنند
خورا [illegible] آید بقفص | که [illegible] شد [illegible] قفص
که [illegible] تیغ [illegible] جام | که [illegible] صبح [illegible] شام
[illegible] ایشان [illegible] | [illegible] افتد از [illegible]
[illegible] باد [illegible] | چه [illegible] تلخ و شور
فلک [illegible] گر [illegible] شند | [illegible] گو شند
[illegible] ست | علاجش نه دشمن توانند دوست
بدل شان [illegible] تخم [illegible] نه کاشت | که [illegible] کام دل بر نداشت
ولت ساز از ایشان جمعیت رقم | که نامست [illegible] قلم شان علم
توان گفت از ایشان فلک [illegible] | [illegible] باش [illegible] هیبت
از ایشان شود [illegible] شادی [illegible] | [illegible] آبادی
بعید [illegible] بدام | ز بلبل شنیدن رنگین کلام
توان برد [illegible] تلخی ز زهر ملال | لب شیرین [illegible] شکر مقال
خوش آنانکه تسخیر ایشان کنند | فلک [illegible] نشینان کنند
شه [illegible] دهند | ز بس [illegible] دهند
ز ناهید مطرب بایوان برند | [illegible] زمین [illegible]
فرستند از جلوه گه [illegible] راه | بدست صبا [illegible] و ماه
ز اهل سخن رفت نام شهان | [illegible] جهان
ز شاعر همه غائبان حاضر اند | خوش آنانکه خوش کرده شاعر اند

سزد گر به شیرین خسروان زند | نوا را بسی شروان ده باهو زند
خاقانی و خسرو سخنور علم | قلم را سزد گر دهد فخر از شرم
نوشتند از چشمه سار دوات | برات سکندر بر آب حیات
اگر شد سکندر ز آهن بناست | ز یا نسبت اشعار ایشان بپاست
به شروان شه آزرنده خاقانیست | که نامش سر دیوان خاقانیست
به میدان معانی رستم و گیو و طوس | ز جولان فکر سلیم شهر طوس
ز سعدی سخندان سعد زنگی هنوز | ثنا خوانش از روی درویشی هنوز
ز فکر ظهیری پایه طبع ظهیر | قزل ارسلان را همین و ظهیر
سجده زد از ... | سزد را سخن سلطان الوزرای
بهشت است ... | از و بود سعدی یان را فرح
... کمال | کمالی دگر یافتند از کمال
ظهیری ... سنجر ببست | که از مدح سلطان شه ...
ز نامش ... دارم زبان | ز گوشش پر آوازه دارم جهان
... ز خود گفتگوی رسد | نه فخارم بگل رنگ و بوی رسد
که از ما دهان طرح کرد سخن | به شاهان ... ممدوح من
جگر گوشه ... بیشش برد | بیان توانم سخن پیش برد
... سر دیگرم بر تن است | غلام شهم خواجگی از من است
بیا ساقی آن ... یاقوت زرد | که خورشید ... جام جمشید کرد
... گنبد گو | شود ... سر زرد

## گلچینی در اثبات سخنوری خود گوید

مرا نیست ... | که از انصاف دارم ...

۳۰۳

بنازم گمان بس با لطافت خویش | بنازم بآئینهٔ صفای خویش
که دوست نداند تیر او دلیر | صفاست تیر او دزد آسب و دلیر
بسیم با قبال از آفتاب و سنگ | چو آئینه پشتم از صبا و سنگ
بجوی که شرابم خرابم خراب | ز تاب شرابی که کبابم کباب
ز تیغ جهد بسیم گرده زور | با بندگ نمک در من افتاد شور
که کشتی گلو و دست نیسیا | بجوش رشید پیش داده هم بلا
چو در باغ ذوق سخن شگفتم | زنیک تازه گل صد چمن شگفتم
زنیک که گل غنچه نشگفته ام | به چینش گلدسته بنیاد گشتم
ندانسته عاجز گشته تیغ من | تهی خشک گردیده در تیغ من
زمهرم که بس نشنیده است | لبم حرفت کم خود شنیده است
قلم چشمه نفشرده ام | که خود را اگر از هیچ نشمرده ام
در این ره با این خاکساری که هست | همین دعوی بی سر و پا هست
چو انگشت شیرین بکنستم بنن | نشترم که شیرم بکین
کجا شیر را آید آن حال پیش | که رو با بخش آید بچنگال پیش
چه نیسان که شهم بود بار آن جنان | که حرف سبک را بدانم گران
بنوز آنقدر نیستم در وفاق | که بنیاد یابیست هم باتفاق
شوم سوده الماس بر پیش کس | خود دگر رگ خیمه تیم نیش کس
اسیر خودم وان گر آزاده | نبست بر سرم پا که افتاده
سلامم کن وسجده از من طلب | سگی پیش من آر و کشتن طلب
مدارا چه با قیل و قال گشت | به وحشت خط تن لل گشت
تحمل حد او تنالل خدا است | کسی که کند اشتباه خطا است

ندانم حسابان صبا به بیجا کنند | چو غیرت فضیحت افتد اینها کنند

نشاید بنا ساز و بر ساختن | بکیجا نه ندا د کیست بیچ با فتن

اگر مستمندم من بیچاره سست | چگونه هم باد بر آسیب سر آخر بست

و گر کمین با نگارش رنگنده است | ... باید مرد تا زنده است

معاند کز رشک رشتش کرده لال | ندارد عجب نه طعن ملول مقال

مرا خود از نیش طعن دل سفتم است | که ... هر چند گوید کم است

چه ... کنم خصم آزار اوست | ادا هاے شیرین من زهر اوست

سپر پس از ملاوت ترش هست و تیز | ... گر دید در شعر گیسا موریز

نگیر است خسته پیشه دنبال من | قیاست کن از قال من حال من

چه حاصل ... من از هیچ ... | نه بیند بر شعله از ... آب

... نگرد این آرزو | که شد ... حسن از رخ خوب رو

بلندت گشته کرده گر عیب شهد | بر سوا ... کام خود کرده جهد

درین پیشه پیدا بهم پیشه باش | با بند ... اندیشه باش

مکن شور بیجا بعقل سبک | چه خواسته آید ز شور ...

نکردی سبک نکته ... بلاست | اگر دخل بیجاست ... بجاست

ندارد چه برگ و بری نخل تو | نه غیرت شود خرج از دخل تو

اگر از پی دخل بیجا روی | ... پرده آرا تو رسوا شوی

... نکته سنجی بیابان سگی | گر انصاف ... شان میزان [illegible]

بعرض ... از تو ... فروشد خذف | دریش خواستی ... جیب دیوان صدف

خشن جامه گر اطلس آورد پیش | شعر لطیف مثال از تو خوردهٔ [illegible]

جبین تو خوی کرده تنبان تو | چه دستی برآورده دستان تو

٢٠٥

مباش ای حسین گرم افسردگی | بسچو زنده جانی بدل مردگی

بر قرآن بر عداوت نراب و گلست | کدراحت در آید منفذ دلست

گرفتم عداوت رساند همین | نماید خشک گر دعا ندمین

اگر دشمن را ز مهر دهی ساغر ست | بکام محبت حبشی شکرست

دل از مهر تو مهر آینه است | نه زنگش مده زنگ آن کینه است

بسر در بیا شکی ز بخت نگون | که نگرفته دو دست دارے سرنگون

بر تر خنده و الشان جوش خویش | هم از زعفرانی بنا گوش خویش

گشادے بابروے ناساز ده | بدنبال عقرب گره باز ده

زرتے کبر کج ابرو نشست | درو عقد سنگ ترازو نشست

یکے از پلنگان باین کبر نیست | کسے از پستان باین زر نیست

چه طرح دلست در تصویر گشاد | که تصدیق سرا درست نگشد

دماغے بیا لا اگنجشت برده | چه جوئے ز خود آنچه نسپرده

عنستہ بال گوپال بر سر کشے | عباے بکه دون چه سر کشے

ندارد کسی این غرو بسته پیند | کم از کاهے از تخم کوشت چند

دهان شکایت گه کن از شست و شوی | چه خواهے ز پاکان سگ گفتگوی

نشاید بهر نامهربانے شدن | بهر نقلم نقد ان فداے شدن

خیالات ارباب فن نازکست | مدر سید ده خود سخن نازکست

سخنهاے عریان ابا شی خوش است | اگر خویش را می شناسی خوش است

گرت معنی نیست دعوے مکن | بگز لب رگ گردن اشله فعی مکن

کسے کز تو باشد فزون اندکے | صدش دان و گرنه نباشد یکے

مکو فرق کم را چه مایه کم ست | که بسیار و بخیرت این کم ست

فروزنده گوهری بسود بی بها / گهر گنجی زد و رنگی خورد لقمه‌ها

تفاوت بود جایی که ذره نه فتاد / نه آن یک کم است و نه آن صد زیاد

نه بینند آن که نامش پرده اند / به یک گام صد ساله ره برده اند

ز انکار بگذر جز این کار نیست / صد انصاف مرد یک انکار نیست

زبان قد کورست از آن بی‌نگاه / نیاید بسوی حرف انصاف راه

زبانت دراز سخن قاصرست / ز تعریف خشکست تری ظاهرست

اگر مصرعه گاهی آید بکار / به تحسین سخن ریزه یک لخته وار

اگر شاعری شیوه‌ات فن نیست / اگر سر فروشی قطره ساغریست

به تعریف و تحسین لبی رام کن / مدارا اگر این نفس وا کن

مدارا شناسی فروشی خود مگوش / به یک شعله یکبار سخنی بجوش

زبانت که در خدمت شعله است / به تحسین بخیلیست فی سفله است

به تحسین نباشد اگر گرم کوش / فتد ور زبان ذوق خواندن ز جوش

به تحسین شو و گفته‌ات کس عزیز / ولیکن به تحسین اهل تمیز

سخن ساز بیزار تحسین تست / جهان دشمنست انکه تمکین تست

قبول جهانی به همت درست / مباش بی نیک هر که آیینه‌ات بدست

مبو با و شخصی لرگ فلسفه / که بیند بنجر چو مرگی در گسم

ز بی سبب مروت که سخندان کام / خورد شهد و لذت برد وز کام

تراگر نیا هست کام دگر / که شکر ز حنظل بخورد تلخ تر

مزن دامن بی‌نفسی من به میان / که من برکنارم سخن در میان

برنگی نشد گفته ام شوخ و شنگ / که حسادان شد گوشی بر نگ

ز رشکست زخم تو کاری بنال / که مرهم چو سوزنش داری بنال

چه شد گر برون نیستی عرق خون / خلیدست در ریش نیشش از درون

دل آگه از بی‌هنر هست انگشت / ز تیر هدف گیر گشت انگشت

ز دیدان چو ... بایدت سوختن / به از خیرگی چشم بر دوختن

چو بیناستی مست قلقل مباش / چه دانی که گل چیست بلبل مباش

قبولی ندارست زر هست و زور / خوشا تلخ افغان ز شیرین و شور

ز بار حوادث سر آیات نشود / کلام تو چون بی‌هنر ندارد چه شود

میوش اطلس و خز تلاشی دگر / سبلی شعر خواهد قماشی دگر

ز شکر چه سازی لبالب دهن / بدین کی توان گشت شیرین سخن

هنر کی توان ساخت زین پیچ خام / که هست این فسون ناصحی خاص تو عام

سبک لک ده دو انگشت چه تار زنده / که تیر شستی به تاریکی افکنده

ورا ما نشیه چون تار زنگ کم شنی / چه حاصل که اوراق درهم سنی

ز شعری بدین هیچ تو تاب رقم / که گیرد بر احوال کاغذ قلم

ز کلکات دل صفحه گردید ریش / معانی در الفاظ از خورده نیش

رقم پا سیال در بدن مکش + / بگفتن عذاب شنیدن مکن

سیاهی به بخت رقم برنگیر / ز جهل مرکب قلم بر مگیر

بهر مجلس از بخت بیجاستی تو / عرق ریز خلقی ز بالاستی تو

بخوان انجمن گرم آن شعر سرد / که رفت از بر دوست حرارت بگرد

ز نیست چو گفته‌ات مهر مند / نابندش چو خواستی نگو دو بلند

روان نیست شوخی عنانش مکش / مکو از حلاوت دهانی مپیش

گر این گفته‌ای تو دارد دیگری / چه هست از درستی بود بد گوهری

دو مصرع به یک وزن بر هم سنی / به وزن بیشش بعالم سنی

سخن در تمیز از تهی و پری نیست
که موزون بود لفظ و معنی نیست

کسی به عرض آزمون نیست
کسی چشم بر عرض شکسته موزون نیست

ازان شعر و زر فرقست کثرت است
که موزون دوان هر زر افشانی دیگر است

چراغ تو گم شد از شرر
تو بی مشعل طور از و طعنه در

نهان تو چه بیند نیلگون از گیاه
تو گیسوی بنفشه کشی زرنگار

ندارد چنین آهوی نوزنگار
که بینید خویش را صد هزار

... پرزمین ورنمان حله بافت
ببلبل گذارند و بهتانه لاف

چه عیب است در مجمع اهل راز
سخنهاست گوینده با نازدر از

کند کوته بافیش حرفت نگار
زبانت زبان است یا گفتچه یا نگر

نه تنها تو دارید یکجا نشسته
چنین اند خلق جهان ببین به

تا ابد ازل در جهان جهد زن شد
به هر مشک بر عطر نشتر شد

بسا سال ... دگر کرده اند
که اثبات عیب هنر کرده اند

همه در کمین اند ... دوار
چه شادند ... کنند از شکار

همه پیشه‌ها بار دوش و کمر
که پوشند بینند بر خاک

نه بخشش زلبس طعنه خار و خس
بچشمین گل شگفته شان نفس

هوا اسیر بینیان کرده ریشه
بجمع در اوین پراگنده گوی

وا الئیان اگر گفتند بود مشود
قبولش یکی در نظر صد شود

سخن گشته عریان زتشریف شان
شکر و شعر ... زلطف شان

سجده اند در خلط با شاعران
خوشا شعر فهمان خوشا شاعران

در آیند چون بی تکلفان به رقص
اگر مطرب آهنگ ساز بود نقص

که آن چون کنند استماع نغم
نه زیر ... قوان کرد تحول بم

٢٠٩

چو اسلوب شعر و سخن راشرے | سخن در وجود کان نازک برے
چو جوهر شناسے کند بے شعور | ببرد تاب الماس زیب بلور
کسے چون برد تاب طبع غیور | که بر پا طلا کرده دارو برے
دران جمله مشتاقگان را چه حال | که جویند کوران بکیفیت خط و خال
چه رونق سخن را دران انجمن | که حاضر نباشند اهل سخن
نگه دن درافتاد معنی بجاه | چه بر گوش بیگانه افگند راه
نشود در پرده صبر و طاقت تنک | چو معنی گرانست تحسین سبک
ولی هست مشکلتر این ماجرا | که تحسین کنند و نباشد بجا
بتحسین بیجا چو گشتم خجل | سخندان دگر چون رود دست دل
خوش آن نکته پرداز صاحب ادا | که جا کرده در دل بنجل بجا
نپوشنده عیبش موزون نکرد | که مضمون نگوید به مضمون نکرد
ق که از شعله شعر شوے شرار | نگه دو سه گرم ذوق از هزار
مضمون نسازد آشفته ام | که هر خود وچون خودی گفته ام
نه از هر کسی پیست طوق سخن | برای کسی هست ذوق سخن
نه یا هم از ذوق کس داد خود | همان هم خود بفریاد خود
حبل تا یکے بعد از هیچ بران | که گیرم زبان یا وز اهل زبان
نبو سخنے دگر کار گیرم ز هوش | که در مجلس کور چشمست گوش
نشانید چون لب خموشی بجاست | که در کنج شان زبان گشت راست
براشان در غلط فتوان چو بست | ز خود دست کوته دور باید نشست
نه هم بسیگان خود چه گوید کسے | نیازارند ز ایشان چه گوید کسے
نه هم شان فسرده است باز از شعر | نگه بے فروست ندانه از شعر

بعهد اسلحه فرقه مفتخر | که گردد از ایشان سخن مختصر
قلم شان سیه مار جان رستم | چه بینند کسے شد زبان شان قلم
سخن گر ز سقم نفس شان مریض | که از فطرت پست شان در حضیض
سخن داشت در زیج صحبت این قران | که بیند و باسے در آخر زمان
ز دریا گهر در ترشح نبرده اند | نے در سخن لیک نشمرده اند
چو نخل سخن بیسار آورند | دران لفظ آسے بکار آورند
چیان خشک از طبع شان چیده ثمر | که چون گل بیاشد نفس شان رهم
سخن شان ز خاشاک خس خشک تر | خرامان گل تازه گوئے لب
بایں نقص صاحب کمالے کنند | بره با و بازے شعرائے کنند
حجاب ادب بر کران افگنند | سخن شعر و غزل در میان افگنند
دریغا که خاصے ست شعر و دیار | ز صاحب تمیزان ذسے اقتدار
بدالسنة انداینکه انصاف چیست | دل روشن و سینه صاف چیست
ز اصلاح اگر دم زند ملتمس | بر قت بگیرد بدر پیش و پس
کسے کیمیا لفظ سر آورند | کز آن سر بسر کس خبر آورند
چرا سے ز انصاف دور آن چرا | چرا سے نفهمیده کوران چرا
خدا این کیک داد بیجا ست شور | بجنبش شما من گرفتم بزور
چو نقدش را شما بیابید سخن | بر شخینید از و چیست تقصیر من
مگوے این مهان تم کنند افتکار | که شد شاعرے مهرما عیب عار
نمایند بارے بابل هنر | جز این شعر ناقص کمالے دگر
چنین داد صحبت نگون شان فریب | که سطح فراز ست قعر نشیب
چو ازین شر سگان کس آید بجان | شریک اند ما شریک زبان

۲۱۱

فراوان درین کارگه کارگر | یکی ابره با قد یکی آستر
بیالایدی آلودگی از بهشت | که زیباست زیبا و زشت است زشت
سر نافه بگشایدی پیش صبا | کند مغز پیر و جوان عطرسا
اگر چون زر آهن شود سکه دار | سر انگشت آتشی نماید عیار
برون کی تراوش طفل شیرین ادا | کند شکوه کو شیر از هم جدا
مکن شکوه امتیاز زمان | که هرگز نداند چنین را چنان
بنقش خوش آئینه روشن است | درو هر بد و نیک عکس افکن است
حدیثی که رنگین بگوش آیدش | بصد رنگ هر جا بتابایدش
ازو حرف سحبان بهر محفل است | سم ارو ناقل قصه باقل است
کشد بر تو خطی اگر باطلی | ولیکن سزاینست اگر قابلی
بچشم بعیبت تمیزش ببین | که آن کرد با جا شد و با من این
سخن فرق چرخم بپا می کشد | حسود من از من چها می کشد
خبان شعله طبعم افروخته است | که بر حال حاسد دلم سوخته است
تا آن دستگاهم زجاه سخن | که باید شهان را گدایی چو من
اگر سر کشم ناز حسن هنر | نه آیم از عهده آن بدر
بدین نازکی طبع من داده ساز | نیازم کشد ناز خوبان بناز
اگر خود ستایم ضروری است این | ضرورت نیست ار نه ظهوری است این
ضروریست پاس علو سخن | تا جسته نگردون تقدم ز من
بشعرم طعنه عاطلی را بدف | اگر در فروشم به نرخ خزف
سخنگم سخن سنجم این و آن | همه ازوست من نیستم درمیان
فرمایدم پیش رو می روم | گرم گویدم پیش شو می شوم

با ایوان اعیان اگر خوردندم — نشستم همه جا که بنشاندم

گذشتست دستم بلندم بلند — سپر افشانده پروین سپند گزند

ز لافم اگر هست عیبی چه ست — سخن گفته اینها چه باکش به پوست

صفت خود به پنهان گلین کرده اند — بزرگان ما اینچنین کرده اند

ز تلقین کار ما پیر دوست — مو الاستشان در قوافی ز روست

ز ایشان به شمعی پیرا فروختن — ز ما جان به پروانگی سوختن

نقابانزن خروشند رگ جنگشان — سر صلح دارد دل جنگشان

اگر مدح اگر ذم ... کرده اند — خطا گوشتی گر به خطا کرده اند

سحر روشن از پرتو روشان — چه استاد کم بوده شاگردشان

چنان گل شگفته زمین بوستان — که صبح مهرگی ماند و دوستان

درود ونشد این گشته عهد اچنین — که هر گوشه خرمن سوخته خفتن

ز ایشان ابتذال رسیده فو شقر — که هم توشه سخت شد و هم راه به

گر بسته ام شیشه در جست و جوی — که خاک قدم شان کنم آبروی

سرافرازم از سجده کاری کنم — نگهدارم از گفت داری کنم

نه این ترک کتاز هم از ما هر است — سخن تا به قوالان کند شاعری است

ز لافم اگر قطره جیحون شده است — به شبنم دل عذر قانون شده است

ز تقلید بسم ... که با آن — که ما و ... شعر رود در بیابان

سخن سنج شد دانسته این میکنم — که خود را به ایشان چنین میکنم

از این گفتگو طبعم آشفته است — دلم گشته غافل لبم گفته است

گر از شاعری کرده ام قیل و قال — ترا از خودی کم جبهه انفعال

به وصف ... رسانی کلامم ... است — غلط نیست ورنارسانی رساست

۲۱۲

نیاید گران بر دلی این گزاف | که یک سنگ افتاده میزان لاف

شدم گاه خورشید و گاهی سها | گهی در ظهورم گهی در خفا

گهی همعنانم گهی در عنان | گهی آسمانم گهی آستان

صعود آنچنان و هبوط اینچنین | اگر راست پرسی نه آن و نه این

ز پیشینیان گرنه اند کسم | نیم واپسین از پی روان این لسم

نباشم اگر خوب بد نیستم | قبول کسی نیستم گر رد نیستم

ز بخشم نگلم گر نخواهی مخوان | ولیکن کرم خار دانی مدان

نه قرب نزدیک نه دیک از دور دور | نگهدار میزان خیر الامور

نه از قاف تا قاف نزاکت خود میکنم | سخن هم بمقدار خود میکنم

پر و بال بازی نه پرورده ام | اگر باشه هم باشکی کرده ام

کسی با همه شیر زوران شوم | همان شیرم از شیر موران شوم

ز پیر و جوان دارم این التماس | که پوشیدن عیب دارند پاس

ببینند اگر معنی سینه ریش | بر هم فرازند از لفظ خویش

همه یار سی و آشنائی شوند | شکست مرا مومیائی شوند

اگر هیچ لفظی نه بینند پسند | معنی کنندش لبالب ز در

شوند از نکوتاهی دیده باز | سنان زبان شان نگردد دراز

نباشد اگر روشنی در بیان | ز خاطر فشانند پرتو بر آن

ز خامی است این آرزوی ز هوش | که از خامیم بر نیارند جوش

ببینند آنچنان دوستان در وفاق | اگر ایشان جفائی رود در نفاق

بابیشان چه دور است سودای من | که گردد زلال کلالی من

ولیکن ازین هیچ اندیشه نیست | نیم رد که رد کردنم پیشه نیست

سبک روزگار این تقاضا کند — که زر سودا شود هر که زر سودا کند

سخن پوششم که تمامست عیب پوش همه — ز دو صد دوست در عیب پوشش همه

توانگر دلی دارم و جاه هم — خدایم نظر کرده درویش و شاه هم

ز رنگین کلاهان رود گر سخن — برنگی شود پرده هم نام من

ز من شور سینه نهان پرده تاب — که شب‌ها کنم پرسش چشم خواب

شب از خواب مژگان من خفته نیست — بمعنی نظر با خیالش الفت نیست

کشد در دل شب دلم آه صبح — که هست از گدایان درگاه صبح

بدریوزه حاجت روائیم نیست — بنازم که بخت گدائیم نیست

در اقسام شعرم سخن می‌رسد — سخن حصه من بمن می‌رسد

و هر فلک سفینه شد کاتبم — ز فیض سحر مهر پیدا ز اتسم

## در صفت صبح

ز رنگین گلشن از جویبار سحر — نم فیض جاریست بر خشک و تر

دم صبح کم از دم پیغمبر نیست — ارادت که از فیض تقصیر نیست

دم صبح چون می‌شود گوره تاب — علم می‌کشد آتشگر آفتاب

شود تازه روشندلی بهره مند — چو خورشید دم برد دم صبح بلند

بروشن‌دلی مهر از روشنی علم — صبا وار ز نفس سایه صبح کم

ز تر دامنی ساقیان صبوح — گل تازگی رست از فرق روح

ببوی گل صبح هشیار باش — در آن صاحب بخت بیدار باش

نفس پیچید افلاک را در قفس — که از صبح دم برنیارد نفس

مسیحا دمی از نخوان می‌کشد — که دل مرده را زنده جان میکند

گریبانش را گشته گوشه زر — که از شاهدان دارد این زیب و فر

که دید این چنین لعبت دلفروز | که از رهگذارش غبارست روز
کند دیدگر کیان گل خسته ران | که ریزد بپای سهی سروران
شد از مهر شه مایه ور سینه اش | که خورشید شد مهر گنجینه اش
باستاد [illegible] خلق مکتب نهاد | که روشن کنند از بیاضش سواد
ز تاب درون تا به گردد جگر | نفس گر نچیند بپای سحر
کسی کاغذش سبحه تر زنده است | ببوی نسیم سحر زنده است
بکش جنت بیداری از کوی خواب | بشوی از زلال سحر روی خواب
شود شسته از سینهٔ خاص و عام | بجز سحر کلفت حرف تمام
شجر شگفاند باین آب و تاب | ببانگ نفس زنبق آفتاب
نسخه [illegible] خیز بوی سحر | بخندد چمن خیره بر بوی سحر
از و در چمنها سمن بشگفند | و زو در دو صدها سخن بشگفند
طبیعت سراپا سخن گشته | حسن و خار بوی سمن گشته
چنان در [illegible] سخن می چکد | کز ان تازگی بر سمن می چکد
ز طبعت سخن گشته نازک میان | که بر طبع نازک نیاید گران
خیالست گر از روح نازکترست | از ان طبع ممدوح نازکترست
رها جوی خاطرشاه کن | سخن گر درازست کوتاه کن
ز فکر تو شد طول عرض سخن | سکنجی نشین جست عرض سخن
به عنوان کوتاه رسان نامه را | ز فرسوده پای زبان خامه را
ز دل معنی لفظ انجام کش | سخن کو بس بر بام کش
بیا ساقیا سبز گوهر آبروی | بده تشنه بوی باین خاک کوی
که لب بر کشادم به عیدم زبان | ز آغاز و انجام این داستان

## در خاتمهٔ کتاب

بسا تنگ خاطر که در کنج غم — نهد ساغر با غصه بر روی هم
کند تا که بر رویش دری وا شود — به یکبار زغمها طلب وا شود
خوشا حال شادابی آن تشنه لب — که چون از تف و تاب دشت طلب
فتد مغز در استخوانش بجوش — کند کوثری از کف خضر نوش
قوای رشک وار دیران ناتوان — ق که چون آورد لب به بار جان
گل انبساطی شکفت قبض او — به تشخیص عیسی رسد نبض او
به تمثیل حال خودم نکته سنج — که چون باشی سخنم فروشد به گنج
به چندی که از پیش کاغذ قلم — نشد آخر ز ساقی و ساغر رقم
نگاهی زجا سر گرفتم بوام — سراپای این نسخه دیدم تمام
عیان گشته در دیدهٔ اعتبار — محیطی پر از گوهر شاهوار
همه لایق افسر سروران — سزاوار تاج بلند اختران
از و کیسه پرواز هر مشتری — گران قیمتی و سبک جوهری
زدم قرعه کاین گوهر شاهوار — به دست ثنا بر کسی سازم نثار
درین آرزو آشکار و نهان — ق به مدح شهان سرجبان
بگوشش سخن شد دو ال آشنا — بنام کسی بر بنا مدعا
سعید بود دل در ثناگستری — ولی طبع شهر دار دراز یاوری
بجاجست چو دل راه انشا گرفت — سخن باز کام و زبان واگرفت
ستم ناسیل از انتظار رقم — سری برنکرد از شگاف قلم
ز هم حرف و ترکیب بگسیختند — بهم لفظ و معنی نیامیختند
فرو ریخت برگ بهار هوس — نشد دسته این گل تا بار نفس

شب تنگ سر در گریبان کشید / تبسم لبش زیر دندان گزید

که این شب که تابید بر مشتری / ندارد چرا طالع از مشتری

بکاری که بی او حرام است زیست / ظهورش بشیر خفا سست

درین حالم آمد بگوش این مقال / که فرخنده بخت است بی‌جا ملال

زر افشان شده اختر بخت او / کشد فرق خورشید و مه تخت او

سیه بخت کافتاده در پیچ و تاب / ز مهر رخش طالع ملک کامیاب

شود غنچه مجلس سروری / که نازد بخاک رهش هر سری

ولی دارد این کار صبری بکار / برو شاد و می‌بال در انتظار

چو از غیب شد گوش زد این نوید / بغمخوارئی خاطر آمد امید

دل از محنت و غم کناری گرفت / وزان بیقراری قراری گرفت

ولی حیف با قسمت نشد رفو / که کی بشگفد این گل آرزو

نه ده سال افزون برین سر گذشت / گذشت و دل از نیت خود نگشت

ز شب‌های شب دل در آمد بشور / که تا باده شوق آمد بزور

بدستش سر شاخ نازی چکید / ز رنگش گل صبح دولت دمید

علم شد بنور دگر آفتاب / ز رگهای جان باز شد پیچ و تاب

و بسمل شد از غلغل تهنیت / جهان شد پر از غلغل تهنیت

دران ماه و هفته گشت گوش / همه نام همراهان شده آمد بگوش

شنیدم از این نام چون یافت کام / ز دل چون ز فکر پاستی تمام

خموشی شد ز دل رخت بیرون نشاند / سخن ورشه بان سر بگردون رساند

در فیض شد باز بر روی طبع / باعجاز بر جاست جادوی طبع

زبان در شناسائی شد تجشم / ز طول قلم داد عرض رقم

کشیدم ورقهای پیشینه پیش
شدم طوطی و چیدم آئینه پیش

دم از سینهٔ هیچ بر نو زدم
سر آن کهن زر به سکه نو زدم

چو آن کهنه با تازه پیوند شد
نه با بهای تحسین برومند شد

نگوگشته قدرست کهن تازه
که از شیخ زر کهنه دانم درست

خوشی کی رشک از دو پرده برست کهنگی
که فیروزه گوشته درست کهنگی

اگر کهنگی زان بیابد شکست
دگر تازگی زین بیابد دو دست

عجم گفته اهل کهن تازه است
که گویند آن کهنه این تازه است

نهادست سر ور که من سفته ام
اگر تازه گر کهنه من گفته ام

نه آن صفحه گردد ز کلکم نگار
که سطری بآن درکشد روزگار

بانگشت حرفی نویسم بر آب
بطوفان عمان نگردد خراب

زنم زخمه بر تار چنگی اگر
کشم رقص ناهید از شش سری

قرار است پیش کالای بازار من
ز نقال کیسه خواهد خریدار من

ببکشت سخن در خیابان خیال
سزد گر خیابان باغبان حلال

که چون میوهٔ باغ این کلک چید
شکوفه بلند از سر شاخ چید

نیازد بآن باغبان روزگار
که با گلبن شعر در دو بهار

ببستان موزون قد شاه
ببالای طوبی رسانم گیاه

در باغ نعیم سخن حین
مابعقا نکشت معنی ستران

اگر کرده ام دسته با رو قار
نبالید گلی در زمین زیر بار

چو آیم به تنگ نای استان
معاشی کنم رفعت آسمان

ز حفظان جهان داد نفرین دهم
که هم خصم را لب بآمین دهم

گر از عزم رخش بیان آورم
دو صد بار حرف دوش در جهان آورم

دگر ریزم از خجلت و بخشش ستم
ترا وصف سجه و کان از قلم

نویسم چو لقمه بیند باز وصف صبر
زند سجه با شوق نیز وصف صبر

بآن حرف عشق آورم درمیان
تماشاکنان حسن خورشید بران

اگر کرده ام عرض حال نیاز
لب زخم در گریه بر جبهه ناز

جهانیست این نامه کاندر او
درو هر طرف صنع حق آشکار

سوادش نباشد سیه ... مدام
شرابش بجام است و نقاشش بکام

در اقلیم ان نیز حسنش ظهر بهار
بمیدان ریشش ظفر با سوار

ز روی تیاری آلاکه گلستانش
ز خورشید و مه دانه خرمنش

درخشان بالشش بان اب و تاب
که ناخن زنند در دل آفتاب

... شد ... شهر یار
بر پشتابی خیر استهار

چو دریا شهر هر طرف صد شهر
بیاموزد آنکه موج آب گهر

زلیس لفظ نیز ... ستان خط
با قلیم معنی روان کرده خط

کند ... خوانش از یاد ...
منهد لفظ گل در کنارش نیاز

بآتش عذار ...
گل و یاسمن دسته بند و بوی

گذارنی ...
نگاهش لب ... وارد دست شو

... گنج امکان ...
خنج ... روی آسمان ...

در و سجه و ... کار نیست
نخ سجه و تار زنار نیست

ز سفیان لفظ ... کرده ...
که ترسم خورد شق سراپای حرف

... که باشد ...
شود ... شبی ... بخشش

بیانی خط معنیش خوانان فتاد
که هر کور فهمست روشن سواد

درین ساده گی نقش را داده رنگ
معانی فراخست و الفاظ تنگ

٣١٩

بهر جا که بنظم از ان خاک پاست / دو صد معنی آب حیوان فداست

ز نیرنگ تو بس که فریبیده ام / چنان سحر بابل ورق چیده ام

که تا حشر از دولت شیخ و شاب / گل و لاله دارند و نقل و شراب

نه آن سرو رسته درین تازه باغ / که قمری نباشد چو بلبل چراغ

نه آن غنچه گل را اگر شبنمی / نماید ز سر بر کند خرمی

بیا تا بگو نقش آزر دل نشر / نگو تا نه با علم ز حرفش نشر

بشیرینی از دانش شیرین دلت / نماند ز شکر از نمک نفاست

تو رسته چنین چشم لیلی و منوار / ماند باسست ز تحصیل روزگار

لبش باد بیچین تو در خاکبوس / که تا شد گذا خار این عروس

گل تر کجا دارد این تازگی / که با او نه تازه گشته غازگی

ملاحت بگسترد از خوان خویش / نمکسار تازه که برند دلهای ریش

صبا گفت حرفی ز سیر اهنش / گل آمیخت چون خار در دامنش

کند تا زنگی طرح اگر بر چمن / شود چشمش شنا در آب سمن

کند نافه بندی چو در چین مری / مه مشک را گنه از خاک کوی

صبا یک عنق نافه بهم گشته / اگر تا شد در رنگ بهم گشته

مخوان زلف و دام تماشاست این / مگو خال نحو بلا رسته این

ز شیرینیش کر افشانست رود / شکرهاست عالم لفابت رود

گشته ز بهره از گوش بی اختیار / مبشا باش ز قابیش گوشوار

ارزنی جز تیز بین بهره یاب / که هر جا رخش گشته وقت نقاب

سعادت ز فضلش وطن فضول / جدا گشته سنش از لوجت قبول

تجیری که در ملتفا زد شود / نگاهی که حسنش سبکی صد شود

۲۲۰

در آن عالم کجا و فکر اندیشش / ولی یک نظر از قوّت با بینشش
گر از مهر و مه روشنا خواستست / به بینند شد بجا خواستست
نشسته که پرده دار از رخ نقاب / نقابی و شو شعشعه آفتاب
اسیران آن نسخه دارند کار / که نسخه بر برداشت روی نگار
اگر عشق بازی ز اهل فن است / مه صفحه صد چو چشمک زن است
از آن شور و شر شد و شکر فتنه / که از باده سخت گشته فتنه
نهالیست فردوس در سایه اش / سر عرش بر مقصد پایه اش
چراغی است که جلوه نور باش / به اکسیر زند حمله دور باش
ز گنجینه‌اش سینه اهل هوش / چو خمخانه طفلان می مست جوش
ز گیتیش در فضا بی‌شمار / مهر کن عالم معنی آرا هزار
همیران دفتر گشایان دل / شمارست بهارست و ورکش چهل
از این پیش کلک معانی نگار / ق / تا آن کند از نسبتی روزگار
برای همی صفحه نگاشت / که هر مصرع امید مصرع نداشت
کنون گشت طبع بدان آنچنان / ق / که گشتی بفرمان والا فشان
فرو چیدنی مجلس اختصار / موخر نشستی سهل زین چهار
بهار الست اهل قلم داد شان / بتقریبی افزود یا بعد بر آن
معانی بر الفاظشان داده ام / سخن را بمقدار شان داده ام
بیا خم که نام ترا در جهان / نشانم به سخت زبان شهان
نثار کسی اگر عرض مید آدمش / بارض حرم سخت فرستادمش
چه با فرقه دنگیر استاد کار / تا و بیم از در گه شهریار
زر و سیم سخن را چه زینت گیست / ز تو به تحدی چه منت کنیست

شکست اینکه از سجدهٔ این جناب | که بالیده در سایه‌اش آفتاب
ز تعظیمت تو نقش جبینم نشست | فلک زیر دست از نهیبم نشست
دگر بهتر این که تو این یادگار | زمین ماند به صفحهٔ روزگار
سزد یادگاری آن لعل رنگین کلام | باتمام این نامه کرد اهتمام
دگر نه که هم آن نفس مانده بود | که در غوص غور سخن توام نمود
با قبالت از بحر فکر و خیال | برآورده‌ام گوهر آل
نباشد نه شاهان اگر گفتگوی | دو پهلو فکرهای گدایانه روی
حکایت چو از انجم و اختر است | سخن را در افشانی دیگر است
زبان قلم گشته تیغ دو دم | که گر دید در شکافت علم
ز بس ست اگر بود بی این گفتگوی | بدین نازنینان پیدا و روی
زخشندگی قوت شمع که دارم نگاه | برآرم سپه را ... از نگاه
به بلبل دهم گو ز جام تو مل | فرود آید از مستی عشق گل
به طوطی با دست از حق با مدار قند | که شیرین زبانی کند با قند
به طاووس خود دادم این التفات | شکر ... با من در این کارهاست
دهم ابر را گفت جنبش ... | که سرسبز گردند از دوستی
کند سیر خورشید در کار کان | که چون لعل گردد ... بر افشان
ز فیض لطف تو کالای من | که ... بالای من
چنین بود در دل که این عقد در | که ... شکسته پر
کنم تحفه در پیش ... ازیم بها | که لعل بود قیمتش کیمیا
شدش آن چنان کز بر خود مراد | که بخشش از مهابتش بیجا نبود
خوشا جوهر بخت آن جوهری | که دریا در دستش ...

شه غزنوی گرچه تقصیر کرد / تلافی خدیو جهانگیر کرد

ازان صرفه کاری شد آن سود او / که نامور شد نام محمود او

نبرد ختم بر شعر یار کهن / جواهر فشانی به اهل سخن

چنین گر دهد داد شاعران / بشعری رسد پایهٔ شاعران

ز بس منجل فردوسی ارشد خجل / ز بس جود من گشته ام منفعل

شتر گربهٔ چرخ گردان به بین / که استاد آن که و شاگرد این

دریغا کجا رفت آن نکته ور / که شاهنشهش بسر نهد تاج زر

لب عیب جویان شده بسته باد / نگوئید کافزون ز اندازه داد

نمی آید از ابر اکرام شاه / که در ریزشش اندازه دارد نگاه

خدایا بانجاز ارباب جود / که مفتوح زین شد کن ابواب جود

ز صیتش جهان را پر آوازه دار / بمهرش دل خلق را تازه دار

چو اولیست ختم سخن بر دعا / سرانجام غزل گفته در دعا

## غزل متضمن دعا

ز خشمت تا که دشمنت زار باد / وزان ناله تا آسمان بیزار باد

ز پست و بلند جهان حاسدت / برآید گر از جاه بر دار باد

شود رسته تا کار در گلشن ز خشم / بدوشش از سرش پشتهٔ خار باد

ازان تار آسیبی که بدخواه رشت / کلیمی بدوشش شب تار باد

بدرشت نسبت ز خون عدو / غراب اجل زرد منقار باد

ز تیغ تو هر سینهٔ سرکشان / نفس اژدر الامان خوار باد

ز عیب زبان گشته دلها خراب / مدار اسی عهد تو معمار باد

ز غیب اختر کالعت را سبب / سعادت ز ابر آسمان دار باد

خوشا چشم شنجوت غیر عدو / ولش غیرت کان زنگار باد

بتقریب مهنا دسی مثل گشت خصم
ز تاشیر برق تو در طبع و هم
به پیمان عدلت فلک حاضرست
ز تلبیس ششدر کمینگاه وقت
گفت سخنت حشم در ایاغ سخا
در این پایه کافاضت و اکرام تست
بهیچ پیشکاری در این پیشگاه
نه بار عدو خاید گران سنگ تو
بصید دریده سخنت تو تا روز حشر
ستاده سپهر خمار و لاشه تیرا
دعای به آزادگان می کنم
سبک کشتی نباشد اگر مهر تو
ز نفح گردت چو گرد دم غبار
ملاحت ز شور شکر خنده تو
نه داغست که سرمایه راحت ست
ز مژگان نگه خار در پا شکست
بدین سایه خورشید در کوی تست
ندارد … رنگ و تربیت سخن
بصبح تو صفحه روزگار
ظهوری ز صاحب سخن گفتگو
بیا ساقی آن تلخ شیرین زبان
که گردد صحبت سخنها تمام

ندر گهانش کسی مایه باد
اقدسی مبدل بخیار باد
ز سبقت او سابق در انکار باد
طمع فارغ از پاس اظهار باد
زبان طلب مست و هشیار باد
توان گفت مبلغ المقدار باد
ز خنده دان شیشه کلان کار باد
زمین سای … گهبار باد
چو عاشق شب وعده بیدار باد
خم از سینه مست و هشیار باد
بمهر تو دل نغان گرفتار باد
نخج … تار زنار باد
… ز کو … هوادار باد
نمک پاش و … انگار باد
متاع حسد … گرم بازار باد
ز روی تو … گلزار باد
سپهر سایه … دیوار باد
… سیکده … سرشار باد
مغفا … بیمار باد
موافق بالتمام گفتار باد
بجلال الله … بر درباری
چو … نامه را زد السلام

# خاتمة الطبع

بعد حمد و سپاس ایزد بی همتا و درود بر رسول مجتبی مژده باد که درین آوان
فرحت توامان که عالمیان را ساتگین صهبای قدر نظم و نثر در کف در خماری جهل
این معنی نکته سر بطرفست کتاب عدیم الجواب **ساقی نامه ملا نورالدین**
**ظهوری** را که الحق عذوبت مضامین لذت آمیز طبایع صافیه
ذوی الاتقان غرهٔ علم و هنر را لسان رحیق مختوم خرد و میان مسرت انگیزست
و حلاوت و لطافت الفاظ رنگینش بشابه که بمین هنا دولت و اعجاز
... زبان بفصاحت سحبانی لبریز شیفته که از آن ظهور
جلوه میدهد نمانا ظهیر فارابی گفتنش میرسد کارپردازان
مطبع نامی صاحب جودی که از کاسه لیسی نیش آن برامکه را
مدام در سخا شهرت و بهائیست غلط گفتم بل عالمی بسپاس
بذل افضل غوش کامروائی والا همم ذو الخشم صفات
فتوت و قدردانی اخیانه دانی مشهور آفاق سکت
واشهر اسم سایش پیش جمهور
مشهورست بمطبع **نول کشور**
**کانپور** بکمال تصحیح و تحشیه
بماه جولائی سنه ۱۸[illegible]ع لباس فاخره
اختتام پوشانید بمنه و کرمه

۲۲۵

**بقلم عجز رقم عباد الحقیر**
**بانکی لال متخلص بتوقیر تحریر شد**

مثنوی زلالی مسمی بہ آیاز و محمود محشی ہے — ۱۵
قصائد عرفی محشی مشہور کتاب درسی ہے — ۴ر
ساقی نامہ ظہوری مشہور کتاب تصنیف ملا ظہوری کی — ۷ر
قران السعدین یہ کتاب معز الدین شاہ بادشاہ کی ثنا و صفت میں حضرت امیر خسرو دہلوی کی تصنیفات سے ہے — ۶ر
قصائد بدر چاچ مشہور کتاب ہے — ۴ر
شرح قصائد بدر چاچ معروف بہ شرح عثمانی شارح اسکے مولوی محمد عثمان خان شہید بدار المہام مرحوم ہیں اس شرح کی ضمن میں عمدہ رسالے ہر علم و فن کے ہیں خصوصاً رسالہ جات رموز طلسم قابل دید ہیں — ۱۲ر
مثنوی ولی رام عرف چشمہ عرفان تصنیف ولی رام — —
دیوان حافظ محشی مشہور دیوان حافظ شیرازی کا ہے — ۱۴ر
الیضاً محشی مطبوعہ جدید بہت خوشخط طبع ہوا ہے — ۳ عہ
کلیات حزین — یہ ایک مجموعہ غرائب روزگار نتیجہ طبع سخن آفرین شیخ محمد علی حزین کہ جنکی نازک خیالی مقبول خواص ہر شخص نہایت رتبہ کا صاحب کمال تھا اور بصفات استغنائی و غیوری میں شہرہ آفاق نہایت جد و جہد سے یہ کلیات بہم پہونچا اس مجموعہ میں کتب ذیل شامل ہیں سوانح عمری حضرت مصنف تواریخ سلاطین قصائد نعتیہ ائمۃ الہدیٰ دیوان و مثنویات صفیر دل و چمن و انجمن و مثنوی خرابات و فرہنگ نامہ تذکرۃ العاشقین وغیرہ —

کلیات مرزا بیدل اس کلیات میں چار کتابیں ہیں نکات بیدل رقعات بیدل دیوان بیدل عناصر بیدل اگرچہ اونکی تالیفات لا انتہا ہیں مگر لب لباب کلیات کی یہی چار حصے ہیں — ۳ عہ
دیوان بیدل اسکے حاشیہ پر نکات بیدل ہیں اصل نسخہ قلمی بہت عمدہ بہم پہونچا تھا واسطے ملاحظہ شائقین کے طبع ہوا — ۵
کلیات سعدی شیرازی حاوی رسائل مفصلہ ذیل دیباچہ کلیات کریما گلستان بوستان قصائد عربیہ قصائد فارسیہ مراثی ترجیعات طیبات بدائع خواتیم غزلیات قدیم صاحبیہ مفردات قطعات رباعیات مثنویات مقطعات مطائبات ہزلیات خاتمہ — عہ
دیوان مخفی تصنیف مخفی رشتی — یہ اوستاد اہل زبان تھا رشت نام مقام کا ہے ولایت فارس میں جو واقع ہے اسکو کلام زیب النسا بیگم کہنا یہ غلط ہے تذکروں سے ظاہر ہے — ۱۴ر
دیوان خواجہ معین الدین چشتی ایک نایاب ہما صفت یہ تصنیف محض عنایت ایزدی سے اس مطبع کو ملی تبرکاً طبع ہوئی — ۳ر
دیوان حضرت غوث الاعظم شیخ محی الدین گیلانی مشہور بہ پیران پیر — ۱ر
کلیات نظم غالب فارسی عالیجناب مرزا اسد اللہ خان بہادر دہلوی کا کلیات نظم جو ہنکا نام عیات مرزا صاحب ممدوح تصحیح مصنف — ۱۲ عہ

طبع ہوا تھا اب بار دوم قدردانان کی خواہش سے طبع ہوا — ۱عہ

**دیوان موزوں** — من نتائج خیالات عالیجناب راجہ رام نراین صاحب مغفور تلمیذ شیخ علی حزین مشہور دیوان ہے — ۱۰ر

**دیوان صائب** — مشہور دیوان ہے — ۵ر

**دیوان ناصر علی** — منشی و شاعر یادگار زمانہ متاخرین ہے — ۳ر

**دیوان غنی** مصنفہ ملا محمد طاہر متخلص بہ غنی — ۴ر

**قصائد مدحیہ نظام** عمدہ عمدہ قصائد فارسی وارد ہیں — ۱۲ر

**دیوان تفتہ** منشی ہرگوپال صاحب متخلص تفتہ تلمیذ غالب دہلوی — عہ

**جوہر معظم** دیوان مرزا گل محمد خان ناطق مکرانی اور اوسکی ساتھہ منشی جواہر سنگھ جوہر تخلص کا کلام فارسی شامل ہے چونکہ منشی صاحب موصوف اپنے کو شاگرد مرزا صاحب خیال کرتے ہیں اسلئے اونکا استاد کا کلام شامل ہوکر چھپا — ۱ر

**کلیات صائب** کامل از نتائج طبع مرزا محمد علی صائب تبریزی — مشاہیر شعرا سے تھے — عا

**دیوان کشفی** مولوی سلامت اللہ مغفور کانپوری کے تصنیف سے ہے ہر ایک شعر مین ایک لطف درویشانہ پایا جاتا ہے — ۸ر

**دیوان ہلالی** مشہور استاد اہل زبان ہے مطبوعہ نظامی — ۵ر

**خیال مجبور** دہلی نہایت عمدہ مذاق کی کتاب تصنیفات منشی نہال سنگھ صاحب مرحوم بنارسی مجبور تخلص یادگار ہے — ۲ر

**کلیات امیر خسرو دہلوی** — مجموعہ چہار دیوان دیوان تحفۃ الصغر — جو کلام صغر سن مین فرمایا — دیوان وسط الحیوۃ — کلام جوانی دیوان غرۃ الکمال جو کمال عمر کہ چالیس برس مین فرمایا — دیوان بقیہ نقیہ جو کہ پیری مین تصنیف فرمایا — عہ

**قند پارسی** مجموعہ منتخبات کلام شعرا نامی مولفہ مولوی عبد الغفور خان صاحب بہادر متخلص بہ نساخ — ۳ر

**کلیات نظیری نیشاپوری** مع شرح طبع ہوا ہے — عہ

**شاہنامہ فردوسی** طوسی مشہور کتاب ہے جسکی شان عظمت محتاج بیان نہین چند نسخ صحیحہ سے مطابق کرکے خوشخط با تصویرات کاغذ نفیس تقطیع کلان کس اہتمام طبع ہوا — صہ

**ایضاً** — کاغذ رنگین وعمدہ — ۷ر

**شاہنامہ قاسم گنابادی** مولف اسکا بہت کامل اہل زبان مشہور شخص ہے بتتبع شاہنامہ فردوسی زور طبع دکھایا ہے حالات جنگ شاہان فارسی عمدہ طرز سے لکھے — ۳ر